

BEVEZETÉS

JUSZTINOSZ MŰVEIHEZ

A II. századi görög apologéták közül Jusztinosz – általunk ismert – életműve a legterjedelmesebb ugyan, de nem maradt ránk az összes eretnecség cáfolatára írt munkája (feltehetően Ireneusz *Adversus Haereses*-ének előfutára volt), Isten egyeduralmáról készített műve (*Peri monarchiasz*), könyve a Lélekről, vagy Pszaltész-c. Három ismert műve – az I. Apológia, II. Apológia, és a Párbeszéd a zsidó Trifonnal – a korszak legjelentékenyebb szerzőjévé avatja.

I. APOLÓGIA

Az alkalmat megírására valamilyen konkrét, a keresztények ellen irányuló esemény adhatta, amit azonban pontosan körvonalazni nem tudunk. Jusztinosz méltatlankodik a rómaiak keresztényekkel szemben tanúsított igazságtalan bánásmódja miatt, amit egyenesen véteknek tart. Foglalkozik a keresztények ellen felhozott, szokásos vádakkal (1–13. fejezetek), miszerint a keresztények istentelenek, erkölcstelenek és nem tanúsítanak megértést a római államhatalommal szemben. A 13. fejezettől kezdve ciklikusan fejti ki érveit, részletezve azokat. Beszél a tanító Ige-Értelemről, aki Krisztus (15–16. fejezet); idéz a hegyi beszédből (ugyanezekben a fejezetekben), idézetei helyenként eltérnek az általunk ismert görög szentírási szövegtől. Az el-

térés azonban nem hiányos emlékezettel magyarázandó, mint azt A. J. Bellinzoni (*The Sayings of Jesus in the Writings of Justin Martyr*, Leiden, Brill, 1967, 139. old.) kimutatta, hanem azzal, hogy Jusztinosz iskolájában sajátos szövegváltozatot használtak, s ezek tűnnek fel az Apológiában is. Jusztinosz Krisztus mondásával („Adjátok meg a császárnak, ami a császáré. . .”) igazolja, hogy a keresztények nem lehetnek ellenségei a római birodalomnak (17. fejezet). Foglalkozik az ítélettel, az örök büntetéssel, a világegésszel (18–20. fejezetek) intő hangnemben, gondolkodásmódjuk megváltoztatására akarván rábírnai a pogányokat. Érdeklí a filozófia és mitológia kapcsolata, szól a filozófia mitologikus eltévelyedéséről (21–22. fejezetek). A 23. fejezet átmenet a következő tárgyalandó kérdésekhez: Jézus istenségének bizonyítása (24–53. fejezetek), melynek során főként az ószövetségi próféciák beteljesedésével érvel. Démonokra vonatkozó álláspontját fejti ki ezek után Jusztinosz (54–60. fejezetek), majd a keresztység ószövetségi előképeivel foglalkozik (60–64. fejezetek). A keresztények testvériségét és eukharisztikus összejöveleiket ecseteli az Apológia vége felé (65–67-fejezet), ez a rész nagyon fontos, mert – ha röviden is – az egyház belső, a pogányok elől rejtett szentségi életéről beszél, amire vonatkozóan nagyon kevés emlékünkn van ebből a korszakból. Az utolsó fejezetben (68.) ismét az uralkodókhoz fordul, kéri őket, vizsgálják át gondosan írása tartalmát és mérlegeljék. Az I. Apológiát Jusztinosz 155 körül írhatta. Terjedelme miatt aligha tekinthető hivatalos benyújtásra szánt iratnak, inkább védőirat formában foglalja össze pogányok számára a keresztény tanítást.

II. APOLÓGIA

Tiltakozó írás, melynek elkészítésére egy keresztény asszony ügyének tárgyalása készítette Jusztinoszt feltehetően 155–160 között. Címzettje nem a császár, hanem Urbicus római prefektus. Az eset elmondása után az ítélettel és a világegéssel fenyegeti meg az írás a pogányokat. Teológiaiilag fontos 6. fejezete, melyben Krisztus istenfiúságáról beszél. Ezután kitér a filozófusokra, támadva ellenfelét, a cinikus bölcselet, Crescenszt. A keresztények ellen felhozott vádakot veti vissza a 9–10. fejezetekben, rámutat az üldözések igazi gyökerére, az esztelen gyűlöletre. A 13. fejezetben találjuk az „eszmei magvak” (logoi szpermatikoi) elmélet kifejtését. A 14–15. fejezetek a befejezés.

A II. Apológia rövidebb, hangja élesebb, de ugyanúgy áthatja a Jusztinoszra oly jellemző tanító, misszionáló szellem, mint az I. Apológiát.

Az I. és II. Apológia fordításához I. C. Th. Otto, S. Iustini philosophi et martyris opera, Corpus Apologetarum Christianorum Saeculi Secundi, Vol. 1 (Ienae, MDCCCXLVII) görög szövegét vettük alapul.

PÁRBESZÉD A ZSIDÓ TRIFONNAL

Az egyetlen olyan írás a II. század közepéről, mely a keresztények és zsidók közötti vitás kérdésekről számol be. A cím „párbeszédről” szól, de éppen a műben említi a szerző, hogy a zsidó tanítók ekkor már tiltják övéiknek az eszmeccserét keresztényekkel. Vajon a dialógus folytatásának reális történelmi lehetősége elmúlt-e, amikor Jusztinosz írását elkészítette? Ha így volt, akkor fiktív dialógus, valójában már monológ, mely a múltban vitatott témákat illeszti egy beszélgetés keretébe. A kételyt táplálja az, hogy a „Párbeszéd” címzettje Marcus Pompejanus éppúgy lehet

zsidóból lett keresztény, mint pogányból megtért. A műben Jusztinosz néha úgy mutatkozik be, mint aki a szamaritánusok közül való. Ez magyarázná az udvarias, de időnként mégis élessé váló hangvételt? Pogányból lett keresztény ismerhette-e egyáltalán ennyire az Ószövetséget ebben a korban, mint Jusztinosz? Avagy: éppen azért tárgyal keresztény szempontból annyi ószövetségi helyet, hogy pogánykeresztény olvasóját tanítsa? Kérdések a művel kapcsolatban, melyeket eddig még megnyugtatóan tisztázni nem lehetett.

A felmerülő kérdéseket még csak bonyolítják a műben található ószövetségi idézetek, melyek gyakran alig felelnek meg bármelyik ismert görög fordításnak. Ennek ellenére – ma már úgy látszik – igen ősi szövegeket használt, idézetei a tizenkét próféta Qumranban megtalált görög recenziójával mutatnak rokonságot (P. Prigent, *Justin et l'ancien Testament*, Gabalda, Paris, 1964, 10. old). Mivel az idézett helyek legtöbbször nem egyeznek az általunk ismert fordítások szövegével, ezért nem is tettük idézőjelbe azokat.

A rendkívül hosszú idézetek nehezen áttekinthetővé, szétfolyóvá teszik a könyvet, mely egyébként is túlméretezettnek tűnik, azt a benyomást kelti, mintha több értekezés egybeírásának eredménye lenne. Megismétel témákat, ami szintén zavaró.

Jusztinoszt érthetően foglalkoztatta a zsidó nép sorsa 135 után, továbbá a két szövetség közti folytonosság, ami keresztények számára lényeges volt, a zsidók számára elfogadhatatlan, a gnóosztikusok számára pedig lehetetlen volt. Az Ó- és Újszövetség közti folytonosság kérdése Jusztinosz számára azonos ezzel a kérdéssel: mi lehet az Ószövetség keresztény értelme? Ha keresztényként ettől a kérdéstől eltekintene, az Ószövetség elveszítené aktualitását, mereő történelmi dokumentummá válna, múlttá merevedne. Ebből a szempontból folytatja a Barnabás levél tematiká-

ját, csak sokkal jobban meg akar maradni a történelem talaján. Hasonló kérdések foglalkoztatták már Antiochiai Szent Ignácot is (vö. Philad. 9, 2).

Mivel a Párbeszéd CXX. fejezete utalni látszik az I. Apológiára, megírása 160 körülre tehető, míg maga a két napon keresztül folyó eszmecsere – színhelye Efezus volt – 135 utánra. Az említett nehézségek ellenére sem zárja ki a szakirodalom annak lehetőségét, hogy a dialógus tényleg megtörtént eszmecserét rögzít. Stilisztikai szempontból korántsem annyira kidolgozott és átgondolt, mint az apológiák. A Párbeszéd bevezetése és a LXXIV. fejezet nagy része sajnos elveszett, hiányos.

Milyen szempontok szerint lehet áttekinthetővé tenni valamelyest ezt az érdekes, de nehezen átfogható írást? Az ismétlődésektől eltekintve a következőképpen tagolható:

1. Jusztinosz beszámol szellemi fejlődéséről és megtéréséről (2–8. fejezetek);
2. az Ószövetség keresztény értelmével foglalkozik, a mózesi törvény időleges érvényességét mutatja ki (9–47. fejezetek);
3. igazolja Krisztus istenségét és imádását a keresztények részéről (48–108. fejezetek);
4. a Krisztusban hívó, az ő törvényét elfogadó pogány népek az új Izrael, Isten új népe (109–142. fejezetek).

Említést kell tennünk a mű kéziratos hagyományozásának problémájáról. A mű görög szövege valójában egyetlen kéziratban maradt ránk, a Codex Parisinus 450-ben, mely 1363-ból való. Másik görög kézírata (Codex Claromontanus 82) azért nem jelentős, mert az előbbinek 1541-ben készített másolata. A fordításhoz D. R. Bueno: *Padres Apologistas Griegos* (s. II), Biblioteca de Autores Cristianos 116, Madrid, MCMLIV görög szövegét használtuk.

SZENT JUSZTIN VÉRTANÚ-FILOZÓFUS:

PÁRBESZÉD A ZSIDÓ TRIFÓNNA

I. 1. Kora hajnalban a Xysztusz¹ oszlopcsarnokában sétálgattam, szembejött velem valaki társaságával és megszólított: – Köszöntelek, Filozófus! Alighogy ezt kimondotta, megfordult, velem folytatta sétáját, és követték őt a barátai is. Erre én is viszonztam köszöntését: – Mi járatban vagy? – kérdeztem. 2. Mire ő így válaszolt: – Még Argoszban, a szókratikus Korinthosz tanított meg arra, hogy senkit sem szabad megvetnünk, vagy közönyösen elmenni amellett, aki ezt a ruhát viseli², hanem mindenben kérdezzük meg a véleményét, vitassuk meg vele a dolgokat, hogy a társalgásból mindegyikünknek, neki is és nekünk is hasznunk legyen. Mert ez mindkét fél számára jó, és egymásnak kölcsönösen hasznára vannak. Éppen ezért, ha valakit meglátok ebben a viseletben, szívesen fordulok hozzá, ahogy most téged is örömmel szólítottalak meg; de ők is utánam jöttek abban a reményben, hogy tőled valami hasznosat fognak hallani. 3. „Hát te ki vagy a halandók közt?”³ – szakítottam félbe mosolyogva.

Nevét és származását közvetlen szavakkal adta tudtomra. – Trifónnak hívnak – mondotta –, zsidó, a körülmélteltek közül való. A nemrégiben rántkört háború elől menekültem Hellászba, előbb Korintusba, majd sokféle megfordultam.

– Így tehát a filozófiából nyert hasznót éppen olyan nagyra tartod, mint a törvényhozótoktól vagy a profétátoktól való – vetettem közbe⁴.

– A filozófusok talán nem az Istenről beszélnek mindig – válaszolta –, nemde mindenkor az ő egyetlen voltát

és gondviselését kutatták? Vagy talán a filozófiának nem az a feladata, hogy az isteni természetet kutassa?

4. Valóban az – válaszoltam –, magam is ezen a véleményen vagyok. De ezek közül sokan mit sem törődnek vele, hogy az Isten egy-e vagy több-e, gondot visel-e mind-egyikünkre vagy nem, mivel az ilyen ismeret nem járul hozzá a boldogsághoz, sőt, még minket is meg akarnak győzni róla, hogy Isten gondviselője a mindenségnek, a nemeknek és a fajoknak, de veled, velem és az egyes dolgokkal már nem törődik, ezért nem is kell imádkozni hozzá éjjel és nappal. 5. Egyáltalán nem nehéz elgondolni, hová vezetnek az ilyen nézetek. Mert, akik így vélekednek, szabadon és büntetlenül beszélnek és tesznek mindent, azt tesznek és mondanak, amit akarnak, mivel nem félnek büntetéstől, és nem is remélnék semmi jót az Istentől. De hogyan is lehetne igazuk! Ők ugyanis mindörökké ennek az állapotnak a megmaradását hirdetik, sőt, én is meg te is ismét ugyanígy élsz majd, nem leszünk sem jobbak, sem rosszabbak. Mások elfogadják ugyan testetlennek és halhatatlannak a lelket, de azt már nem, hogy rosszat is tehet, vagy büntetés vár rá (mivelhogy a testetlen képtelen a szenvedésre), továbbá azt sem, hogy a léleknek (mivelhogy halhatatlan) valamire is szüksége lenne Istentől.

6. Erre ő udvariasan elmosolyodott: – Hát te – mondotta – mindezekkel kapcsolatban hogyan vélekedel, mit tanítasz Istenről, ismertesd meg velünk, milyen a te filozófiád!

II. 1. Elmondom hát neked, – válaszoltam –, hogy hogyan gondolkodom ezekről⁵. A filozófia valóban Istentől nekünk adományozott nagy, igen értékes ajándék számunkra, hozzá vezet bennünket, egyedül csak ez egyesít vele minket. Megbecsülést érdemel mindenki, aki szerinte él, aki a filozófiát követve alakítja gondolkodását. Mi tehát valójában a filozófia? És miért küldetett le az embereknek⁶ – bár sokak elől rejtve marad! Mert sem a platonikusok,

sem a sztoikusok, sem a pitagóreusok nem mondhatják magukénak, mivelhogy ez a tudomány mindenképpen csak egy lehet. 2. De miért is van az, hogy hidra lett belőle? Éppen ezt akarom most elmondani! Történt, hogy azok, akik először adták rá magukat, híresek lettek, követőkre találtak, de ezek már nem az igazságot keresték, mivel annyira lebilincselte őket elődeik állhatatossága, önfegyelme és különleges tanítása, aztán mindegyik azt tartotta igaznak, amit tanítójától megtanult, azt hagyományozta is tanítványainak, de még más ehhez hasonlókat is, így történt, hogy mindegyik irányzatot azzal a névvel illeték, ami a tan szerzőjéé volt. 3. Én magam is kezdetben nagyon szerettem volna valamelyikhez csatlakozni, előbb egy sztoikusra bíztam magam, elég hosszú ideig tanultam nála, de mivel semmi többet nem tudott nekem mondani Istenről (merthogy maga sem tudott semmit, és nem is tartotta szükségesnek a róla szóló tanítást), ezért hát otthagytam őt, és mást kerestem, egy peripatetikusnak neveztettem, ki éleselméjű ember hírében állt. Már a vele töltött első napokban arra kért, hogy döntsünk a tandíj felől, félvén attól, hogy együttlétünk haszontalan lesz. Ezért aztán otthagytam, mert az ilyen embert semmiképpen sem lehet filozófusnak nevezni. 4. Lelkemben továbbra is ott volt a vágy, hogy a filozófia sajátos és kivételes témáit hallgassam, ezért felkerestem egy hírneves pitagóreust, egy bölcsességben magát igen jártasnak tartó férfit. A vele való beszélgetés után szerettem volna hallgatója és belső társalkodója lenni. „Jól van!” – mondta. „Foglalkoztál már a műzsák tudományával, valamint az asztronómiával és geometriával? Vagy talán azt hiszed, hogy valamit is megláthatsz abból, ami a boldogsághoz hozzásegít, ha előbb nem sajátítod el ezeket, melyek elvonják a lelket az érzéki dolgoktól és alkalmassá, érdemessé teszik a szellemi valóságokra, hogy megláthassa a szépet és az önmagában vett jót?” – 5. Nagyon dicsérte ezeket a tudományokat, és el-

engedhetetleneknek mondotta mindegyiket, engem azonban elküldött, miután beismertem neki, hogy egyiket sem ismerem. Természetesen nagyon elszomorított, hogy reményem meghiúsult, mert azt hittem, ő érti azt a legjobban. Majd újra fontolóra vettem azt az időt, amit ezen tanulmányokkal kellett volna eltöltenem, és nem akartam hosszúra nyújtani. 6. Arra az elhatározásra jutottam, hogy a platonikusokat keresem fel, ők ugyanis igen nagy megbecsülésnek örvendtek, és így a nem sokkal előtte városunkba érkező szakemberhez mentem, aki a platonikusok között is jóhírű volt. Hosszasan beszélgettünk, szinte minden nap sokat jutottam előre. Nagyon megfogott elgondolásuk a tetetlen lényekről, az ideák szemlélete szárnyat adott gondolataimnak, rövid idő alatt bölcsnek hittem magamat, balgán azt reméltem, hogy hamarosan meglátom az Istent, Platón filozófiájának ugyanis ez a végső célja⁸.

III. 1. Ilyen lelkiállapotban voltam én akkor, és szerettem volna magányban elmélyedni, a földi lakók nyomait kikerülni⁹, a tengerhez közeli helyre mentem. Ahogy ennek a helynek közelébe értem, szerettem volna ott magamban maradni, de egy öregember, nem megvetendő külsejű, megjelenése szelídséget és tiszta erkölcsöt sugárzott, kissé messzebről követett engem; én hozzáfordultam, megálltam, szemeimet rászegeztem¹⁰.

2. – Ismersz talán engem? – kérdezte. Én tagadtam.

– Akkor miért nézel így rám? – kérdezte tőlem.

– Elcsodálkoztam azon – válaszoltam –, hogy téged itt találalak; egyáltalán nem reméltem, hogy bárki emberfiával is találkozom itt.

– Az enyéimért aggódom – mondotta –, akik elutaztak. Kijöttem, hogy megnézzem, hátha feltűnnek valahonnan. És te – fordult hozzám –, mit keresel itt?

– Kedvemre van az ilyen időtöltés – válaszoltam –, zavartalanul gondolkodhatok magamban. Ez a hely igen alkalmas az elmélkedésre.

3. – A tanokat kedveled – mondotta –, de a tetteket és az igazságot már nem? Nem kellene inkább azon lenned, hogy inkább légy szakértő a tettekből, mint az elméletekben?

Mire én ezt válaszoltam: – Hát lehet annál nagyobb cselekedetet végbevinni, mint megmutatni a mindenséget kormányzó értelmet, magunkba fogadni, rá irányulva meglátni mások tévelygéseit és foglalatosságait, hogy semmi olyat nem cselekednek, ami egészséges volna és Istennek kedves? A filozófia és a józan értelem nélkül senkiben sem lehet meg az okosság. Ezért minden embernek szüksége van a filozófiára, amit a legnagyobb és legértékesebb műnek kell tartania, a többi mind másod- vagy harmadrendű; ha a filozófiától függenek, akkor elfogadhatók és tűrhetők, de ha a bölcsélet nem támogatja és nem kíséri ezeket, akkor közönségesek és terhesek azoknak, akiknek foglalkozniuk kell ezekkel.

4. Tehát a filozófia megadja a boldogságot? – összegezte szavamat.

– Valóban megadja – mondtam –, és egyedül csak ez adja meg.

– Mi tehát a filozófia? – kérdezte –, és miben áll a tőle kapott boldogság? Ha nincs annak akadálya, hogy elmondjad, mondd el!

– A filozófia – válaszoltam – a létező tudománya és az igazság megismerése. A boldogság pedig ennek a tudománynak és bölcsességnek a jutalma.

5. – Te minek nevezed Istent? – kérdezte.

– Aki mindig ugyanúgy van és minden más dolog létének az oka. Ez az Isten. – Ezt a választ adtam neki, szavamat szívesen hallgatta, és ismét kérdezett.

– A tudomány nemde különböző dolgokat jelentő általános fogalom. A különböző szakok esetében, akik ezek közül valamelyik tudományt ismerik, azokat hozzáértőknek nevezik, akár hadvezetésről, akár kormányzásról vagy

gyógyításról beszélünk. De az Istenre és az emberre vonatkozó dolgokban már nem így áll a dolog. Van-e olyan tudomány, amely megadja az isteni vagy emberi dolgok ismeretét, megadja még továbbá mindezek isteni jellegének és az igazságosságnak a megismerését is?

– Meg bizony – válaszoltam.

6. – Hogyan? Ugyanúgy ismerjük az Istent és az embert, ahogyan a múzsák tudományát, az aritmetikát vagy az asztronómiát meg bármi más ehhez hasonlót?

– Semmiképpen sem – válaszoltam.

– Akkor nem válaszoltál helyesen nekem – mondotta. – Mert más az, amit tanulás vagy elmélyedés útján sajátítunk el, és más a látás által szerzett tudomány. Ha valaki azt mondaná neked, hogy Indiában létezik egy olyan állat, melynek a természete más mint a többi állaté, mert ilyen meg olyan, változatos formájú és tarka, egyáltalán el sem tudnád képzelni, mielőtt nem láttad volna magad?

7. – Valóban nem – mondtam.

– Akkor – mondotta – a filozófusok hogyan gondolhatnak és mondhatnak bármi helyeset és igazat Istenről, mikor nincs róla tudományuk, sohasem látták őt, és nem is hallották?

– De Atyám¹¹ – fűztem hozzá –, ilyen szemekkel nem látható az isteni lényeg, egyedül csak az értelem számára ragadható meg, ahogy azt Platón megmondotta, és én ezt helyesnek tartom¹².

IV. 1. – Az értelmünknek tehát van egy olyan képessége, és az olyan nagy, nem az érzékeken keresztül ragadja meg a szemlélet tárgyát? De látta-e valaha is az Istent az emberi értelem, ha a Szentlélek nem készítette elő?

– Platón mondotta – feleltem –, hogy az értelem szeme ilyen¹³, és azért adatott meg nekünk, hogy vele világosan meglássuk azt, aki minden értelmes valónak az oka, aminek nincs sem színe, sem alakja, sem nagysága, semmi olyan tulajdonsága, amit a testi szem észlelni tud¹⁴; hogy

mi is ez valójában? Az, ami minden lényeg feletti – folytattam tovább –, nem beszélhető el, nem fejezhető ki, az egyedül szép és jó, jelen van a természeténél fogva jó lelkekben, a velük való rokonsága és az őt látni akaró vágyódásuk révén¹⁵.

2. – Miben mutatkozik meg az Istennel való rokonságunk? – kérdezte. – Avagy a lélek isteni valóság és halhatatlan, része a királyi értelemnek?¹⁶ Hogyan látja az Istent? Így számunkra lehetséges, hogy értelmünkkel megragadjuk az Istent, és ezáltal már boldogok leszünk?

– Valóban így van – mondtam.

– Minden élőlénynek – kérdezte –, aminek csak van életető lehetete, azt ugyanolyannak mondhatjuk, vagy más az emberé, más a lóé és más a szamáré?

– Semmiképpen sem – válaszoltam –, mert mindegyikben egyforma az.

3. – A ló, a szamár – mondtotta – látja vagy látta valamikor az Istent?

– Nem, dehogyan – válaszoltam –, még az emberek közül se sokan, csak az, aki igazként él, megtisztult az igazságosságban és az összes erényben.

– Tehát nem a rokonság révén látja a lélek az Istent – szólt közbe –, sem nem azért, mert szellem, hanem azért mert mértékletes és igaz.

– Valóban így van – helyesltem – és mert van benne valami, ami által megéri az Istent.

– Jól van! De a kecskék és a birkák valami bűnt követtek el?

– Semmiképpen – mondtam én.

4. – Szavaid szerint – mondtotta – ezek az élőlények is látják?!

– Dehogyan – válaszoltam. – Mert nekik a testük, mivel hogy ilyen, akadályozza őket ebben.

– Ha ezek mégis beszélni tudnának – szakított félbe –, jól tudod, sokkal nagyobb ékesszólással nyilatkoznának

megvetően a mi testünkről. De most hagyjuk ezt. Legyen úgy, ahogyan mondtad. Most inkább arra felelj nekem, hogy a lélek akkor lát-e, amikor a testben van, vagy amikor attól elválik?

5. – Amíg emberi alakban van, addig is képes az értelem által erre – mondtam –, de sokkal inkább akkor, amikor a testtől megszabadul, mert önmagában lesz és eléri azt, amit mindenkor szeretett¹⁷.

– És erre az állapotra emlékezik akkor, amikor az emberbe visszatér?

– Nem hinném – mondtam.

– Mi hasznuk van azoknak, akik látták Istent, avagy mi az előnye annak, aki látta Istent, azzal szemben, aki nem látta őt, ha az előbbi még csak arra sem emlékezik, hogy látta?

6. – Nem tudom megmondani – válaszoltam.

– És akik méltatlanok erre a látásra, azokra miféle büntetés vár? – kérdezte.

– Valamely vadállat testét öltik magukra, és ez lesz büntetésük.

– Tudják, hogy miért jutottak ilyen testbe, és hogy ez a büntetés?

– Nem hinném.

7. – Akkor pedig semmi értelme sincs az ilyenfajta büntetésnek, mit nem nehéz belátni, mert úgy is mondhatnám, hogy nincsen semmiféle bűnhődés abban, ha valaki nem fogja fel büntetését.

– Valóban nincsen.

– Így tehát a lelkek nem látják az Istent, és nem is vándorolnak egy másik testbe, mert így tudatában kellene lenniük, hogy büntetés alatt állnak, és félnének attól, hogy bármi módon a legkisebb bünt is elkövessék, csak ezután már büntetésre ne jussanak. Azzal én is egyetérték, hogy Isten létét felfogják a lelkek, valamint azt, hogy jó az igazságosság és a vallásosság – mondta¹⁸.

– Igazad van – válaszoltam rá.

V. 1. – Mindebből ezek a filozófusok semmit sem értettek meg, és arra sem tudtak megfelelni, hogy valójában mi is a lélek.

– Én is így látom.

– Nem mondhatjuk (a lelket) halhatatlannak, mert ha azt állítjuk, hogy halhatatlan, akkor teremtetlen is¹⁹. Teremtetlen és halhatatlan az úgynevezett platonikusok szerint.

– Te talán a világmindenséget is teremtetlennek mondd?²⁰

– Vannak, akik annak mondják, de én nem fogadom el tanításukat.

2. – Jól teszed. Miféle alapon lehet az a test oly marandó, mely fogható, átformálható és összetett, alakítható és rombolható, napról napra változik, nemde azt kell gondolnunk, hogy valamilyen kezdete van? Így tehát ha a világ is keletkezett, a lelket szükségképpen keletkezettnek mondjuk, mert tán valamikor nem létezett. Az emberért lett ugyanis, mint minden élőlény, ha egyáltalán azt tartod, hogy önmagukban, s nem testtel jöttek létre.

– Helyesnek találom a gondolatmenetedet.

– Akkor hát nem halhatatlanok.

– Nem, mivelhogy a világot értünk teremtettnak mondjuk.

3. – Én nem állítom azt, hogy minden lélek meg fog halni, mert ez a gonoszok számára csak nyereség volna. Hanem mi történik? Az Istent helyesen tisztelők lelkei jobb helyre fognak kerülni, a gonoszok és a bűnösök viszont egy rosszabb helyen maradnak az eljövendő ítélet napjáig. Ezért, akiket az Isten méltóknak talált, azok nem halnak meg, akikre pedig büntetés vár, életben maradnak, mert az Isten akaratának megfelelően bünteti meg őket.

4. – Amit te mondasz, nemde hasonló ahhoz, mit Platón a Timaiosban burkoltan tanított²¹ a világról, azt mondva,

hogy minden, ami lett, romlandó és csak az Isten akarata folytán nem bomlik fel és nem lép a halál sorsszerű útjára? Te is ezt tartod helyesnek, mit ő a lélekről meg általában véve minden más dologról mond?

– Minden ami az Isten után lett vagy lesz, az romlandó természetű, az ilyenek megsemmisülnek és többé nincsenek. Egyedül csak az Isten romolhatatlan és nincs keletkezése, és éppen ezért mondható Istennek²², utána következő minden más keletkezett és romlandó. 5. Így a lélek is halandó és bűnhődik. Ha a lelkek nem keletkeztek volna, nem is tudnának bűnt elkövetni, az oktalanság sem sodorhatná magával őket, nem lennének gyávák vagy merészek, nem kellene soha disznóba, kígyóba vagy kutyába vándorolni; nem lehetne jogos ezeket rájuk kényszeríteni, mivel halhatatlanok. Mert ami halhatatlan, a halhatatlan tulajdonságaival rendelkezik, mindig egyforma és ugyanaz, mert az egyik keletkezés nélküli sem hatalomban, sem tiszteletben nem múlhatja felül a másikat. 6. Nincs tehát sok keletkezés nélküli valóság, mert akkor, ha a köztük levő különbségek okait nyomoznád, nem találnád meg, hanem a határtalanba jutna mindig a gondolat, végül kifáradva valamikor egy keletkezésnélkülénél megállnál és ezt neveznéd a mindenség okának.

– És mindez rejtve maradt Platón és Püthagorász előtt, a bölcs férfiak előtt, akik úgy állnak előttünk, mint a filozófia bástyái és erődítményei? – kérdeztem tőle.

VI. 1. – Én nem törődöm Platónnal vagy Püthagorászszal, egyáltalán senkivel, aki ilyeneket gondol; inkább azután, hogy valóban így igaz-e, ennek megfelelően fogadd el a tanítást! A lélek vagy maga az élet, vagy élete van. Ha élő, akkor más valami élteti, és nem maga magát. Ahogy a mozgás is általában más valamitől ered és nem magától. Azt pedig senki sem vitatja, hogy a lélek élő. Ha pedig élő, akkor nem azért élő, mert ő maga az élet, hanem mert részesedik az életben; a részesedő ugyanis különbözik

attól, amiben részesedik²³. Az életből részesedik a lélek azért, mert az Isten őt élőnek akarja. 2. Így tehát egykor nem lesz az élet részese, mikor már az Isten nem akarta őt élőnek. Ezért nem úgy sajátja az élet, mint az Istennek. Ahogyan egy ember sem volt mindenkor, a test nem volt együtt a lélekkel öröktől fogva, és amikor majd annak is eljön az ideje, hogy ez a harmónia felbomoljon, elhagyja a lélek a testet, és az ember megszűnik létezni; így ha eljön a lélek megszűnésének ideje, eltávozik tőle az éltető lehetőség, és a lélek megszűnik, és visszatér oda, ahonnan vétetett (vö: Préd 12, 7).

VII. 1. – Hát akkor milyen tanítónk lehet és ki lehet az, miből lehet hasznunk – kérdeztem –, ha még nekik (Platónnak és Püthagorásznak) sem volt igazuk?

– Sok évszázaddal korábban, sokkal régebben, mint a nevezett filozófusok, éltek a szent, igaz és Isten előtt kedves, az isteni Lélekben beszélő férfiak, akik a jövőt előre hirdették, mindazt, ami mostanában bekövetkezett; prófétáknak nevezik őket²⁴. Egyedül ők ismerték és hirdették az embereknek az igazságot, senkitől sem félve, nem keresve senki kegyeit, sem dicsvágytól megszédülve, mindig csak azt hirdették, amit a Szentlélekkel eltelve láttak és hallottak. 2. Írásaik mindmáig megmaradtak, legnagyobb hasznukra van azoknak, akik a kezdetről és a végről vagy mindarról, amit a filozófusoknak ismerni kell, olvasni akarnak, és ezekben megbízhat. Bár írásaikat hajdan nem a bizonyítás igényével készítették, hanem szavahihető tanúi voltak ők az igazságnak, túl minden bizonyításon, bekövetkezett és bekövetkezendő dolgok kényszerítene az általuk leírtak elfogadására. 3. A csodák is, amelyeket végbe vittek, igazolják őket abban, amit a mindenséget megalkotó Istenről és Atyáról mondtak, vagy a tőle küldött Krisztusról, az ő Fiáról hirdettek, amit a hazug és nem tisztátalan lelkektől eltelt hamis próféták sohasem tettek és tudnak megtenni, de azért odáig merészked-

tek, hogy az ostoba emberek elkápráztatására és megtévesztésére csodákat tettek, hogy azok dicsőítsék a tévely szellemeit és a démonokat. De te most fohászodj, hogy megnyíljék előtted a fény kapuja, mivelhogy senki sem tudja sem felfogni, sem megérteni, csak az, akinek Isten és az ő Krisztusa megadja ezt.

VIII. 1. Amikor ezeket elmondotta, meg megannyi mást is, aminek elmondására időnk most nincsen, eltávozott, de meghagyta ezeknek átemlékedését; többé már nem is láttam viszont őt. Lelkemben pedig valamiféle láng lobbant fel, szerető vágyakozás költözött belém a próféták iránt, és azok iránt is, akiket Krisztus barátainak neveznek. Végiggondoltam magamban szavait, és egyedül csak ezt a filozófiát tartottam biztosnak és hasznosnak.

2. Íme, így és ezért lettem én magam is filozófus! Szeretném, ha mindenkit ugyanez a buzgóság fütene, hogy ragaszkodjon az Üdvözítő tanításához. Ezekben van valami félelmetes, ami megijeszti azokat, akik a helyes útról letérnek, de a legnagyobb felüdülés azoknak, akik szívükön viselik. Ha te a magad ügyével valamit is törődsz, és az üdvösségedet szem előtt tartod, és bízol az Istenben, és semmit sem teszel ellenére, megvan a lehetőséged Isten Krisztusának felismerésére, és hogy tökéletes légy, így valóban boldogan fogsz élni.

3. Ahogy elmondottam mindezt, drága barátom²⁵, Trifón kísérei elmosolyodtak, ő maga is elmosolyodott.

– Valamit elfogadok belőle – mondotta –, és csodálom az isteni dolgok iránti buzgalmodat. Jobb volna azonban, ha továbbra is Platón, vagy valamelyik más filozófus bölcséletével foglalkoznál, a kitartásban, az önuralomban és meggondoltságban gyakorolnád magadat, ahelyett, hogy megbízhatatlan tanokkal tévesztenéd meg magadat és semmirekellő embereket követnél. Aki ebben a filozófiai irányban megmarad, élete büntől ment marad, egy boldogabb életben való reménye is megmarad. De aki elhagyja

az Istent, és emberbe veti bizalmát, miféle boldogság jut neki? 4. És ha te most már engem is meg akarsz hallgatni (mert immár barátomnak érezlek téged²⁶), előbb metélkedj körül, aztán tartsd meg a törvény szerint a szombatot, az ünnepeket és az Isten újholdjait, egészen egyszerűen: teljessítsd mindazt, amit a törvény előír, így esetleg irgalmat találsz Isten előtt, a Krisztus pedig, ha már egyáltalán megszületett, vagy valahol él, ismeretlen, és ő maga sem tudja, hogy kicsoda; addig nincs is semmi hatalma, amíg Illés el nem jön, hogy felkenje őt nyilvánosan. Ti pedig csak hiú beszédekre hallgattok, magatoknak alakítottatok ki egy Krisztust, és éppen elővigyázatlanoságotok miatt elvesztetek.

IX. 1. – Megértelek, Trifón – mondottam –, és meg is bocsátok neked, mert nem tudod mit beszélsz, mert azokra a tanítókra hagyatkozol, akik nem értették meg az Írásokat, olyan feltételezéseknek adsz hangot, melyek éppen felötlenek benned. Ha pedig akarsz, kaphatsz tanítást arról, hogy nem tévedünk, s nem szűnünk meg vallomást tenni őmelléte, noha az emberek részéről ezért gyalázattal illetnek, és még akkor is, ha a félelmetes zsarnok tagadásra kényszerít; most azonnal bizonyítom, hogy mi nem üres mítoszoknak, nem is alaptalan beszédnek, hanem az isteni Lélektől eltelt, erőt sugárzó és kegyelemben virágzó embereknek adunk hitelt.

2. Ismételten elnevelték magukat akik vele tartottak és udvariatlanul zsbongani kezdtek. Akkor én felálltam és úgy tettem, mint aki távozni akar, de ő megragadta ruhámat, és mint mondotta, addig nem ereszt el, amíg ígéreteimet be nem váltom²⁷.

– Akkor hát ne zavarjanak meg társaid – mondottam –, és ne is viselkedjenek ilyen illetlenül. Ha akarják, akkor csendben hallgassanak meg, de ha valami fontosabbnak tartott elfoglaltságuk van, menjenek el; mi pedig keressünk egy olyan helyet, ahol nyugodtan lehetünk, ott majd befejezzük a beszélgetést.

3. Trifón is azt látta helyesnek, hogy így tegyünk, egyetértésben a csarnok belsejébe mentünk. Kettőn társai közül gúnyolódtak rajtunk és becsmérelték szándékunkat, ezért otthagytak bennünket. Mi pedig arra a részre értünk, ahol az egymással szembenlevő oldalon köülések voltak; Trifón kísérete az egyik oldalon telepedett le, valaki közülük a zsidó háború eseményeit hozta szóba, és erről beszélgettek.

X. 1. Mikor befejezték, ismét én szoltam hozzájuk.

– Nem másért vettek meg minket ugye, férfiak, barátaim, csak azért, mert nem a törvény szerint élünk, elődeitekhez hasonlóan nem metélkedünk körül testileg, nem tartjuk meg a szombatot, mint ti? Életünk és erkölcsünk is elmaraszthatók részetekről? Ezzel azt akarom mondani: csak nem hiszitek el a rólunk terjesztett rágalmakat, hogy mi embert eszünk, és a lakoma után eloltván a lámpát, erkölcs-telen kicsapongásokba merülünk? Vagy csupán azt kár-hoztatjátok, hogy ilyen tanokat követünk, és – mint vélték – hamis nézeteknek adunk hitelt.

2. – Ezen csodálkozunk mi is – szólt közbe Trifón –, mert amit annyian terjesztenek, az nem érdemel hitelt, hiszen az emberi természettől igen idegen. Mint tudom, abban amit evangéliumotoknak neveznek, oly nagy és csodálatos dolgok vannak, hogy feltételezhetően senki sem tudja megtartani azokat, magam is figyelmesen tanulmányoztam ezeket. 3. Amit viszont legkevésbé sem tudunk megérteni, hogy ti ugyan vallásosoknak tartjátok magatokat, azt hiszitek, különböztök a többiektől, közben életetek egyáltalán nem tér el a pogányokétól, nem tartjátok meg az ünnepeket sem a szombatot, nem metélkedtek körül, egy keresztre feszített emberre alapozzátok reményeteket, és azt várjátok, hogy az Istentől valami jót kaptok, miközben nem tartjátok meg parancsait. Nem olvastad azt, hogy *a lélek, mely a nyolcadik napon nem metélkedik körül, az nemzet-ségből kitaszított lesz?* (vö: Ter 17, 14). Ugyanezt írja a

pogányokra és a pénzért vásárolt rabszolgákra is (vö: Ter 17, 2). 4. Ezt a szövetséget tehát már a legelején semmibe vesztitek, a többivel sem törődtök, bennünket azonban arról akartok meggyőzni, hogy ismeritek az Istent, de valójában nem teszitek meg azt, amit az istenfélők megtesznek. Ha lenne valami válaszod ezekre, és igazolni is tudod, hogy milyen alapon reménykedtek így, ha a törvényt nem tartjátok meg, azt hallanánk tőled a legszívesebben, majd a többit is hasonlóképpen megvitatjuk.

XI. 1. Nem lesz sohasem más Isten, Trifón, és nem is volt sohasem – mint ahogy én is vallom ezt – rajta kívül, aki megteremtette és elrendezte a mindenséget. Nekünk sem más, és nektek sem más az Isten, azt gondoljuk, ő volt az, aki atyáitokat kivezette Egyiptom földjéről, hatalmas kezével és fenséges karjával²⁸. Nem reménykedünk másban – mivel nincs más –, mint akiben ti is, Ábrahám, Izsák és Jákob Istenében. Mi nem Mózesben reménykedünk, és nem is a törvényben, mert így mi is úgy tennénk, mint ti. 2. Most tehát, ahogy már olvastad, Trifón, hogy eljött a legtökéletesebb törvény, a legsajátosabb szövetség mindenkiel, és ezt most már minden embernek meg kell tartania, akik Istentől el akarják nyerni az örökséget. A Hórebnél kihirdetett törvény már elévült és csak a tiétek, ez pedig egyszerűen mindenkié. Ha pedig törvényt hoznak a másik törvény ellenére, akkor az előbbi érvényét veszti; ugyanúgy a később kötött szövetség a korábbi hatálytalantítja. Minden időkre szól a mi törvényünk, és tökéletes a nekünk adott Krisztus és a hűséges szövetség, rajta kívül nincsen se törvény, se parancsolat, se rendelkezés. 3. Hát te nem olvastad, hogy mit mond Izaiás: *Hallgass meg, hallgass meg én népem! Királyok figyeljetelek ide, mert a törvény tőlem jön, és ítéletem a népek megvilágosítására lesz. Hamarosan elérkezik igazságosságom, és eljön üdvösségem, az én karomban reménykednek a népek* (vö: Iz 51, 4s). Vagy Jeremiás által így beszél erről az új szövetségről: *Íme eljönnek a napok – mondja az*

Úr –, amikor Izrael házával és Juda házával új szövetséget kötök, nem azt, amit atyáitokkal kötöttem azon a napon, amikor megfogtam kezüket, hogy kivezessem őket Egyiptom földjéről (vö: Jer 31, 31s). 4. Ha pedig Isten egy jövőbeli új szövetség megkötését hirdette meg, ami a népek világosságára lesz, látjuk és meg vagyunk győződve róla, hogy magának a megfeszített Jézus Krisztusnak neve által járultak a pogányok Isten elé a bálványoktól és más igazságtalanságoktól elfordulva, s mindhalálig megvallják őt és gyakorolják vallásukat, és a tettekből és az ezeket kísérő csodajelekből mindenki megértheti, hogy ez az új törvény, az új szövetség és mindannak várása, ami jót csak remélhet az összes nemzet Istentől. 5. Mert mi vagyunk igazi izraeliták, a szellemiek, Juda, Jákob, Izsák és Ábrahám nemzetsége, akiket a körülmetélkedésben Isten tanúsított a hitben, akiket ő megáldott, sok nép atyjának nevezett, akik a megfeszített Krisztus által járultunk Istenhez, mint ezt majd fejtegetésünk során bizonyítjuk.

XII. 1. Még azt is mondtam, felhoztam, hogy Izaiás így kiált más szavakkal: *Hallgassátok meg szavaimat, és lelketek élni fog. Örök szövetséget kötök veletek, azt a méltányosat és bűségest, amit Dávidnak megígértem. Íme, én a népek előtt tanúnak tettem meg őt. A nemzetek, melyek nem ismertek téged, segítségül hívnak; hozzád jönnek a népek, akik nem tudtak rólad, Istened, Izrael szentje miatt, hogy dicsőítsenek tégedet* (vö: Iz 55, 3–5). 2. Ti meg ezt az új törvényt vettétek semmibe, és meghazudtoljátok azt az új, szent szövetséget, semmit sem fogadtok el belőle, nem tértek meg gonosz cselekedeteitekből, mert már fületek megsüketült, szemetek megvakult, szívetek megkeményedett (vö: Iz 6, 10). Kiáltott Jeremiás, de ti mégsem hallottátok meg. Megjelent a törvényhozó és ti nem ismertétek fel; a szegényeknek hirdette az evangéliumot, a vakok látnak, de ti nem fogjátok fel! 3. Most már másodlagos a körülmetélkedés, de ti még mindig a testi dolgokkal büszkélkedtek. Az új törvény örök szombatot

akart nektek, de ti csak egy napon akartok istentiszteletet tartani, nem értitek meg, hogy miért rendelte így nektek; ha a kovásztalan kenyeret eszitek, azt mondjátok, hogy Isten akarátának eleget tesztek. De nem ezekben leli örömet az Úr, a mi Istenünk. Ha közöttetek valaki hamisan esküszik vagy lop, hagyja abba; ha valaki házasságtörő, térjen meg, így majd Isten előtt kedves, igaz szombatot tart. Akinek a keze nem tiszta, mossa meg, és tiszta lesz.

XIII. 1. Izaiás nemde a fürdőbe küld benneteket, hogy a gyilkosságot meg a többi bűnt lemosásotok, amiket még a tenger minden vize sem tudna lemosni, hanem mint az nyilvánvaló, ezzel ő hajdan az üdvösség fürdőjéről beszélt, ami a bűnbánóké, nem a kecskék és bárányok vérével vagy az üsző hamvával és a lisztláng-áldozattal tisztít meg, hanem a hittel, Krisztus vére és halála által, mert ő ezért halt meg, ahogy azt Izaiás is megmondotta: 2. *Az Úr kinyilatkoztatja szent karját az összes nemzetek előtt, minden nép és a föld határai látni fogják az Istentől jövő üdvösséget. Hagyjátok abba, hagyjátok abba, hagyjátok abba, és távozzatok onnan, ne is érintsetek tisztátalant! Jöjjetek el attól, különüljétek el ti, akik az Úr edényeit bordozzátok, ne járjatok csődületükben, mert a ti színetek előtt jár az Úr, és az Úr, Izrael Istene összegyűjt benneteket. Mert szolgál megérti ezt, igen magasra emelkedik, és szerfölött nagy dicsőségre jut.* 3. *Abogyan sokan csodálkoznak rajtad, hogy az emberek hogyan elcsúfították arcodat és dicsőségedet, úgy fog majd elcsodálkozni a sok nép, a királyok szája elnémul, mert akiknek nem hirdették őt, látni fogják, akik nem hallották róla, ismerni fogják. Uram, ki hitte volna, amit mi hallottunk, és az Úr karja kinek mutatkozott meg? Úgy hirdettük őt színe előtt, mint a gyermeket, mint a szomjas földben nőtt gyökeret.* 4. *Nem volt sem formája, sem ékessége, mi láttuk őt, nem volt alakja és tetszetős külseje, lebecsülték őt, megvetett volt az emberek között. Csapásokkal sújtott ember, aki elviselni tudta a gyengeséget, merthogy elfordultak arcától, megvetették és nem törődtek vele. Ő hordozta bűneinket, miattunk*

szenvedett, mi pedig azt gondoltuk, hogy kín, csapás és gonoszság nehezedik rá. 5. A mi törvényszegéseink miatt hordta a sebeket, bűneink miatt gyötörtéke, rajta volt békénk fenyítéke, zúzódása gögyulásunkat szolgálta. Mindnyájan mint a jubok tévelyegtünk, az ember a maga útján tévelygett. És az Úr őt szolgáltatta ki bűneink miatt, de ő a bántalmak közepette nem nyitotta ki a száját. Mint a bárány, kit leölésre vezetnek, mint a jub nyírója előtt némán megáll, úgy nem nyitotta ki száját. 6. Megaláztatásaiban vétetett el ítélete. Nemzedékét ugyan ki tudja elbeszélni? Mert életét kitépték a földből, és népem törvényszegései miatt intott a halálba. Gonoszokat adok temetéséért, és gazdagokat haláláért, mert törvényszegést ő nem követett el, és álnokság nem volt ajkán, az Úr akarja megtisztítani őt a csapásoktól. Ha bűneitekért adtok, lelketek magvatok hosszú sorát fogja látni. 7. Az Úr ki akarja ragadni lelkét a gyötreléből, meg akarja mutatni neki a fényt, megalkotni őt megértéssel, igazságot szolgáltatni az igaznak, aki sokakért jól szolgált, és a mi bűneinket hordozta. Ezért ő sokakat kap örökségül, szétosztja az erősek zsákmányát, amelyért lelkét halálra adták, és a törvényszegők közé számították, és ő sokak bűnét elvitte, azok törvényszegéseikért őt szolgáltatták ki. 8. Örvendezzél, te magtalan, aki nem szültél, tapsoljál és ujjongjál te, aki nem vajúdtál, mert a terméketlennek sokkal több gyermeke lesz, mint annak, akinek férje van. Azt mondja ugyanis az Úr: Tedd tágasabbá sátrad helyét, feszeítsd szélesebbre vásznait. Ne félj, verd le messzebbre cövekeit, köteleit erősítsd meg, jobbról is balról is szélesítsd meg. Magvad nemzeteket fog örökölni, és benépesíti az elhagyott városokat. 9. Ne félj, hogy szégyen ér, ne rettegj attól, hogy vajúdni fogsz, mert örök szégyenedet elfelejted, özvegyeséged fájdalomára többé nem emlékezel, mert az Úr nevet állít magának, az egész földön úgy fogják hívni őt, hogy a te megszabadítód ő, Izrael Istene. Mint elhagyott és bánkódó asszonyt hív vissza téged az Úr, mint az ifjúságban eltaszított asszonyt (vö: Iz 52, 10–54, 6).

XIV. 1. A megtérés és az istenismeret fürdője által, ami az Isten népének törvényszegései miatt lett, és ahogy

Izaiás is kiáltotta, mi hisszük és tudjuk, hogy ez az előre meghirdetett keresztség, ami egyedül képes a megtérők megtisztítására, és ez az élet vize. A ciszternák pedig, amiket magatoknak ástatok, beomlottak, és semmi hasznok sincs belőle. Mi haszon van abból a fürdőből, mely csak a testet teszi tisztává? 2. A keresztségben mossátok meg lelketeket a haragtól, a fösvenységtől, az irigységtől és a gyűlölelettől, s így a test valóban tiszta lesz. A kovásztalan kenyér pedig azt jelenti, hogy ne a romlott, régi kovász cselekedeteit gyakoroljátok. De ti mindent csak testiesen fogtok fel, ezt vélitek igaz vallásosságnak, de ha így cselekedtek, lelketeket egyszerűen csak álnoksággal meg mindenféle más gonoszsággal töltitek meg. 3. Mert a kovásztalan hét napig tartó fogyasztása után az új kovász elköltését rendelte el nekünk az Isten, vagyis más cselekedetek megtételét²⁹, nem a régieknek és hamisaknak utánzását. Ezt kérte tőletek ez az új törvényhozó; és amit már beszédemben korábban idéztem, most újra idézem még a többivel együtt. Izaiás próféta által ezt hirdette: 4. *Hallgassatok rám, és lelketek élni fog. Örök szövetséget kötök veletek, azt a méltányosat és hűségeset, amit Dávidnak megígértem. Íme, én a népek előtt tanúnak tettem meg őt, vezérnek és parancsolónak a népek fölé. A nemzetek, akik nem ismernek téged, segítségül hívnek: a népek, akik nem tudnak rólad, hozzád menekednek, Istened, Izrael szentje miatt, mert megdicsőített téged.* 5. *Keressétek az Istent, és amikor megtaláljátok, hívjátok, amíg ő közeledik hozzátok. Az istentelen hagyja el útjait, a törvényszegő férfi terveit, és térjen vissza az Úrhoz, és irgalmasságra lel, mert sok bűneiteket megbocsátja. Az én terveim nem olyanok, mint a ti terveitek, és az én útjaim nem olyanok, mint a ti útjaitok, mert amilyen messzire van a földtől az ég, olyan messzire van az én utam a ti útjaitoktól, és gondolataitok gondolataimtól.* 6. *Ahogy a hó és az eső le hull az égből, és nem tér vissza addig, míg meg nem áztatja a földet, termővé és sarjadóvá teszi, és magot ad a magvetőnek, kenyeret táplálékul; így lesz az én szavam is, ha*

elbajja ajkamat, nem tér vissza, míg végbe nem viszi mindazt, mit elhatároztam; és kedvemet lelem rendelkezéseimbem. 7. Ezért örvendezésben vonultok ki, és vidámságot tanultok. A hegyek és a halmok ugrádozva fogadnak benneteket, a fák tapsolnak ágaiikkal. Ciprusfenyő sarjad a tövisbokrok helyén, mirtusz sarjad a bogáncs helyén. Az Úr név lesz, és örök jel, és sohasem tűnik el (vö: Iz 55, 3–13).

Ilyen és ezekhez hasonló szavak hangzottak el a prófé-táktól, Trifón – mondottam –, egyesek Krisztus első meg-jelenését beszélték el, dicstelennek, éktelennek és halandó-nak hirdették megjelenését; mások a második megjelenést modták el, amikor dicsőségben a felhők felett jelenik meg. Látni fogja a ti népetek, és felismerik azt, akit átszúrtak, ahogyan Ozeás, egyike a tizenkét prófétának, és Dávid előre megmondották.

XV. 1. Az Isten igazi böjtjének megtartását tanuljátok meg, ahogyan azt Izaiás próféta mondotta, hogy Isten előtt kedvesek legyetek! Mert Izaiás ezt kiáltja: 2. *Bátran kiáltás, ne légy kímélettel, mint a harsona emeld fel szavadat, nemzetsé-gemnek hirdesd bűneit, Jákob házának törvényszegéseit! Keresnek engemet napról napra, ismerni kívánják útjaimat, mint a nép, mely az igazságosságot cselekedte, mely az Isten ítéleteit el nem hagyta. 3. Most is igaz ítéletet kívánnak tőlem, és vágnak az Isten elé járulni, mondván: Böjtöltünk, és te nem látod? Meg-aláztuk lelkünket, nem veszed észre? A böjtjeitek napjaiban ti magatok lelitek tetszésteket, minden alattvalótokat elnyomtok. Íme, vádaskodásra és veszekedésre böjtöltök, és ököllel veritek a szegényt. Minek böjtöltök neked mindmáig, hogy ballani lehes-sen kiabáló hangotokat? Nem ilyen böjtöt rendeltem, hogy nappal alázza meg az ember a lelkét. Még akkor sem, ha lehajtjátok fejeteket, mint a káka, zsákot húztok magatokra, és hamut terítetek magatok alá, ezt se neveztétek olyan böjtnek és napnak, mely tetszik az Úrnak. Nem ilyen böjtöt rendeltem, mondja az Úr, hanem oldj meg minden igazságtalan bilincset, törd össze az erőszakokkal felrakott igákat, engedd szabadon szegény adósaidat,*

töröld el az igazságtalan számadásokat. 5. Törd meg az ébezőnek kenyeredet, és a hajléktalan szegényt vezesd be házádba, ha mezítelenl látsz, öltöztess fel, magvad házanépét ne nézd le. Akkor majd hajnalfényed felragyog, öltözeted feltündököl hamar, előtted halad majd igazságosságod, és az Úr dicsősége körülvesz téged. Akkor meghallgat téged az Isten, már amikor kiáltasz, így szól majd hozzád: Íme, itt vagyok! 6. Ha távortartod közeledből az igát és a személyválogatást és az elégedetlenkedés szavát, az ébezőnek lélekekkel adsz kenyeret, és a megalázott lelket jóllakatod, akkor a sötétben felragyog a te világosságod, és Istened veled lesz mindenkor, elbalmoz mindazxal, mit csak kíván a lelked, csontjaid erővel telnek meg, olyan leszel, mint a megázott kert, víz forrás, vagy mint a föld, amit a víz sohasem hagy el (vö: Iz 58, 1–11). 7. Metélkedjétek körül inkább a szívetekben, ahogy mindezekben itt az Isten szava kívánja.

XVI. 1. Mózes által maga az Isten kiált, így szólva – *Metéljétek körül keményszívűségeteket, nyakatokat ne keményítsétek meg. Mert az Úr, az Istenetek, az uralkodók Ura, a nagy, az erős, a félelmetes Isten, aki nem csodál meg senkit, és nem fogad el ajándékot (vö: MTörv 10, 16s; 26, 41s). És a Leviták könyvében: – Mivel átmennek csak és megvetnek engemet, mivel szemem előtt a ferde útra tértek, én is velük mentem a ferde útra, és elpusztítom őket, ellenségeik földjén, akkor majd megrendül körülmetéletlen szívük (vö: Lev 26, 40k). 2. Az Ábrahámától kapott testben való körülmetéledés csak jelként adatott, hogy a más nemzetektől meg tőlünk megkülönböztessen, hogy csak ti szenvedjétek el, amit most méltán elszenvedtek, hogy a földetek pusztasággá lett, városaitok felégetve, gyümölcsseiteket a szemetek láttára most más eszi meg, és közületek senki sem teheti be a lábát Jeruzsálembe³⁰. 3. Az emberek másról nem is ismernek benneteket, csupán a testi körülmetéledésesteokról. Gondolom, egyikőtök sem meri azt kérdezni, csak nem mondotta meg az Isten, vagy nem mondja meg előre az eljövendő dolgokat, és hogy mindenkinek azt adja, amit megérdemel.*

Jogosan és méltán ért mindez titeket. 4. Mert megöltétek az igazat, öléltéte pedig a prófétákat, most meg azokat, akik őbenne remélnek, és az őt elküldő, a mindenséget teremtő, mindenható Istenben. Zsinagógáitokban megátkozzátok azokat, akik Krisztusban hisznek³¹. A most uralkodók miatt nincs rá hatalmatok, hogy kezeteiket ránk tegyétek, de amit meg tudtatok tenni, azt megtettétek. 5. Ezért hát így kiált hozzátok Isten Izaiás próféta szavával: – *Nézzétek, hogyan pusztul el az igaz, és senki sem gondolkodik el rajta. Az igazságtalan színe elől veszik el az igazat, sírja békére talál, elviszik közéről. Gyertek csak elő, törvénytelen fiak, házasságtörés magnai, paráznaság gyermekei. Kik gúnyoltatok ki, ki ellen nyitottátok ki szátokat, kire járatátok nyelveteket?* (vö: Iz 57, 1–4).

XVII. 1. A népek nem követnek el ellenünk és Krisztus ellen olyan nagy igazságtalanságot, amekkorát ti elkövetetek az Igaz ellen és ellenünk, kik tőle vagyunk, a velünk való rossz bánásmód okai ti vagytok. Azután, hogy keresztre feszítettétek őt, az egyedül büntelen és igaz embert, akinek sebeiből lett gyógyulásuk azoknak, akik általa eljutnak az Atyához, és miután megtudtátok, hogy feltámadt a halottak közül és felment a mennybe, ahogyan a próféták mindezek bekövetkezését előre hirdették, elkövetett bűneitekért nemcsak nem tartottatok bűnbánatot, hanem Jeruzsálemből kiválasztott férfiakat küldtetek szét az egész világra, ők a keresztényekről mint istentelen szektáról beszélnek, és elhintették mindazt, amit bennünket nem ismerő emberek beszélnek. Ezért nemcsak a magatok gonoszságáért vagytok felelősek, hanem egyszerűen a többi emberéért is. 2. Joggal kiált fel Izaiás: *Miattatok káromolják nevemet a nemzetek között* (vö: Iz 52, 5); és: *Jaj azok lelkének, mert gonosz tervet terveltek ki maguk ellen, amikor azt mondották: Nyomjuk el az igazat, mert terhünkre van, – így majd tetteik gyümölcset is enni fogják. Jaj a törvénytiszegőknek, mert gonoszságai, kezének cselekedetei szerint lépnek fel*

ellene (vö: Iz 3, 9–11); vagy ismét más szavakban: *Jaj azoknak, akik úgy bordozzák bűneiket, mint hosszú kötelet, törvényszegéseiket, mint a barmok igájának kötelét, akik azt mondják: Gyorsan érkezzen el, az Isten terve jöjjön már el, hogy megismerhessük. Jaj azoknak, akik a gonoszát jónak mondják, a jót pedig gonosznak, akik a világosságot sötétséggé, a sötétséget pedig világossággá; akik az édeset keserűvé teszik, a keserűt pedig édessé* (vö: Iz 5, 18ss). 3. Így ti is azon vagytok, hogy az egyedül makulátlan és igaz fénynek, mely az Istentől jött az emberek javára, mindig ellentmondjanak a keserű, a sötét és igazságtalan dolgok; elviselhetetlen volt számotokra, amikor ő így kiáltott felétek: *Írva van: az én házam az imádság háza, ti pedig rablók barlangjává tettétek* (vö: Mt 21, 13) amikor a pénzváltók asztalait felforgatta, a templomban ezt kiáltotta: *Jaj nektek írástudók és farizeusok, képmutatók, akik tizedet adtok a mentából és a kaporból, de az Isten szeretetével és végzéseivel nem törődtek. Mészelt sírok, akik kívülről szépet mutatnak, de belül a halottak csontjai bűzlenek* (vö: Mt 23, 23.27). Az írástudóknak pedig ezt mondotta: *Jaj nektek írástudók, mivel a kulcsok nálatok vannak, magatok ugyan nem mentek be, de az odajövőket megakadályozzátok, vak vezetőik* (vö: Lk 11, 52).

XVIII. 1. Mínthogy te, Trifón, mint azt magad is megvallottad, olvastad azokat, amit a mi Megváltónk tanított, ezért nem találom alkalmatlannak, hogy a prófétai szavakhoz kapcsoló rövid mondásaiból idézzek. 2. *Mosdjatok meg tebát és most tiszták lesztek, vessétek ki lelketekből a gonzságot* (vö: Iz 1, 16), de úgy, ahogyan ennek a fürdőnek elvégzését megparancsolta nektek Isten, és az igazi körülmetélkedés szerint metélkedjétek körül. Mi ezt a test szerinti körülmetélkedést és a szombatokat, és egészen egyszerűen minden ünnepet megtartanánk, ha nem tudnánk mi okból lett mindez parancs számotokra, törvényszegéseitek és keményszívűségetek miatt. 3. Mi ugyan elviseljük mindazt, amit az emberek és a gonosz démonok ellenünk művelnek,

még azt is, ami hallatlan (rágalom), a halált és a megfélemlítéseket, sőt könyörgünk azért, hogy akik ezeket művelik velünk, irgalmat nyerjenek: a legkisebb mértékben sem akarunk nekik valamit is visszafizetni, ahogy ezt az új törvényhozó meghagyta nekünk. Miért is ne tarthatnánk meg azt, ami nem árt nekünk, így a testi körülmétkedést, a szombatokat és az ünnepeket, ó Trifón!

XIX. 1. Hiszen éppen ez az, ami nekünk nehézségeket okoz, mert ha azokat mind elviselitek, miért nem tartjátok meg maradéktalanul azt, amiről most vitatkozunk?!

– Mert erre a körülmétkedésre nincs szüksége mindenkinek, csak nektek, így – mint már mondtam – csak ti viseljétek el, amit méltán elszenvedtek. Mi nem tartjuk haszontalannak a fürdést ciszternákban, de az semmi az élet ezen fürdőjéhez képest. Ezért kiáltja az Isten, hogy elhagytátok őt, az élet forrását, és ciszternákat ástatok magatoknak, melyek a vizet nem tudják megtartani. 3. Így ti, akik testileg körülmétkeltek vagytok, éljétek csak a ti körülmétkeléseitekkel, nekünk pedig, akik emezt mondhatjuk magunkénak, nincsen szükségünk a másokra. Ha pedig szükség lenne rá, mint ahogyan ezt vélték, akkor Isten Ádámot nem fitymabőrrel teremtette volna meg, Ábel áldozatára sem tekintett volna le, mivel az körülmétkeletlen testtel ajánlotta fel adományait; Hénok sem lett volna előtte kedves körülmétkeletlenül, akit nem láttak többé, mert elragadta őt az Isten. 4. Lót is körülmétkeletlenül szabadult meg Szodomából, pedig őt az angyalok és maga az Úr vezette. Noé, az emberi nem (új) kezdete, gyermekeivel együtt körülmétkeletlenül ment be a bárkába. A Magasságbeli papja, Melkizedek is körülmétkeletlen volt – akinek a test szerinti körülmétkelést elsőként felvevő Ábrahám tizedet adott –, Melkizedek áldotta meg őt, és Isten Dávid által hirdette, hogy az ő rendje szerinti örök papot fog állítani³². 5. Tehát egyedül csak nektek szükséges ez a körülmétkelés, mert nélküle a nép nem lett volna nép,

a pogány sem lett volna pogány, ahogyan Ozeás (vö: Oz 1, 9), a tizenkét próféta egyike mondotta. Ugyanúgy a szombatot sem tartotta meg egyetlen egy sem az említett igazak közül, akik az Isten előtt kedvesek voltak, mint utánuk Ábrahám is az volt, s annak fiai mind, egészen Mózesig, akinek idejében népetek igaztalannak és hálátlan-nak bizonyult a pusztában, amikor borjút készített. 6. Akkor az Isten alkalmazkodott ehhez a néphez; megparancsolta, hogy az ő nevének hozzanak áldozatot, és ne a bálványokat imádjátok, de még ezt sem tartottátok meg, mert a démonoknak áldoztátok gyermekeiteket. A szombat megtartását is megparancsolta, hogy megemlékezzetek Istenről; az ő szava is ezt így jelzi, amikor mondja: *Hogy megtudd, én vagyok az Isten, a ti megszabadítótok* (Ez 12,20).

XX. 1. Meghagyta továbbá azt is, hogy bizonyos ételek-től tartózkodjatok, hogy az étel és az ital fogyasztásakor is szemetek előtt tartsátok Istent, mert hajlamosak voltatok könnyelműen és meggondolatlanul elpártolni terveitől, ahogyan Mózes ezt megmondotta: *Evett és ivott a nép, és föl-kelt játszani* (vö: Kiv 32,6); vagy másutt: *Evett Jákob és jóllakott, meghízott, de visszarúgott, akit szerettem; meghízott, kiterébélyesedett, elszélesedett és elbagyta az Istent, az ő terem-tőjét* (vö: MTörv 32,15). Noénak, aki igaz volt, az Isten megengedte, hogy minden állatot megehet, kivéve a húst véré-ben, vagyis a fojtott állatot nem, mint Mózes elbeszéli nektek a Teremtés könyvében. 2. Ilyen kifejezéssel él: *mint a növények zöldjeit* (vö: Ter 9,3), hát kérdem én tőletek: ezt a kifejezést „*mint a növények zöldjeit*”, miért nem úgy értitek, ahogyan azt az Isten mondotta? Miként a növé-nyek zöldjét Isten az emberek táplálására teremtette, úgy adta az állatokat húsetelül. Mivel pedig bizonyos növénye-ket nem eszünk meg, ti azt mondjátok, hogy már Noé számára előírás volt ez a különbségtétel. 3. Értelmezéstek nem fogadható el! Először is minden zöldség növény és

mind ehető, kimondom és határozottan állítom, de most ezzel többet nem foglalkozom. És ha a zöld növények között különbséget is teszünk, és nem esszük meg mind-egyiket, nem azért nem esszük meg, mert tiszta vagy tisztátalan, hanem azért, mert az egyik keserű, a másik mérgező, a harmadik tövises. Minden édeset, táplálót és szépet, akár tengeri, akár szárazföldi, megkívánjuk és meg is esszük. 4. Mózes által Isten – igaz – megparancsolta nektek, hogy tartózkodjatok a tisztátalanoktól, az igaztalanoktól és a törvényt semmibe vevőktől, miután még mannát is ettetek a pusztában, és megannyi csodát láttatok, mit Isten nektek tett, ti azonban aranyborjút készítettetek és azt imádtátok. Ezért méltán kiált minden időkre: *Értetlen fiak, nincsen bennük hit* (vö. Mtörv 32, 6.20).

XXI. 1. A ti és atyáitok igazságtalanságai miatt – mint már mondtam – jelül parancsolta nektek Isten a szombat megtartását, és más parancsokat is előírt, jelezte, hogy a nemzetek miatt van így, nehogy nevét ezek között káromolják, egyáltalán ezért hagyott néhányat közületek életben, amit az ő következő szavai bizonyítanak. Ezekiel próféta által ugyanis ezt mondta: *Én vagyok az Úr, a ti Istenetek, törvényeim szerint járjatok, rendelkezéseimet tartsátok meg, az egyiptomi szokásokat ne vegyétek át, szombatjaimat szenteljétek meg! És ez jel lesz köztem és közöttetek, hogy megtudjátok: én vagyok az Úr, a ti Istenetek. De megkísértettek engem, fiaitok nem az én rendelkezésem szerint járnak, parancsaimat nem tartják meg, nem teljesítik azokat, mert az az ember, aki megtartja azokat, élni fog általuk, szombatjaimat azonban meggyaláztátok.* 3. Már azt mondtam, hogy kiöntöm rájuk haragomat még a pusztában, és bosszúmat kiöltöttem rajtuk, de nem tettem meg, hogy nevémet ne érje sérelem semmiképpen a nemzetek előtt. Ki is veztettem őket azoknak szeme láttára. Kezemet felemeltem ellenük a pusztában, hogy szétszórjam őket a népek között, és szétszórjam az országokban, mert igaz rendelkezéseimet nem tartották meg, elvetették törvé-

nyeiemet, szombatjaimat meggyalázták: atyáik vágyain csüngtek szereik. 4. Akkor parancsokat és olyan rendelkezéseket adtam nekik, melyek nem jók, nem tartják életben őket. Beszennyeztem őket otthonaikban, és amikor átmegeyek közöttük, minden anyaméhet megnyitót elpusztítok (Ez 20,19.26).

XXII. 1. A népetek bűnei miatt, és a bálványimádások miatt, de nem azért rendelte el az efféle áldozatok bemutatását, mivel rászorult, ezért hallgassátok meg, hogy mit mond minderről Ámosz, a tizenkét próféta egyike így kiált: 2. Jaj azoknak, akik az Úr napjának eljövetelét kívánják. Mert mi lesz nektek az Úr napja? Sötétség lesz és nem világosság. Olyan lesz, mint amikor az ember oroszlán elől menekülve medvével találja szembe magát, és házába érve falnak dől, és megmarja a kígyó. Nemde sötétség az Úr napja és nem világosság, homály, amelyben nincsen számukra fény sugar? Megvetem, gyűlölöm ünnepeiteket, ünnepségeitek nem tetszenek nekem. 3. Amikor véres és égőáldozatot hoztok nekem, nem fogadom el azokat, és köszöntő megjelenésekre oda se nézek. Vigyék el előlem sokféle énekeiteket és zoltáraitokat, hangszeriteket meg nem hallgatom. Mint a víz, úgy áradjon az ítélet, mint a megfellebbezhetetlen patak, az igazságosság. Véres és ételáldozatot hoztál-e nekem a pusztában, Izrael háza? – mondja az Úr. Eltávolítottátok már végre Molok sátrát, Ráfán isteneteknek csillagát, azt a képmást, mit magatoknak csináltatok? 4. Áttelepítetek én benneteket Damaszkuszba, mondja az Úr, az Isten, kinek Mindenható a neve. Jaj azoknak, akik Sionban gondtalanul élnek, vagy akik Szamária hegyében bizakodnak. Akiket a legtekintélyesebbeknek mondanak, azok a pogányok zsengeit szüretelik és Izrael háza utánuk megy. Menjétek át mind Kalnéba és lássátok, onnan térjétek be a nagy Ámátba, innét meg vonuljatok le a pogány törzsek lakta Geth-be, az ezen összes királyságoknál hatalmasabbakba, hogy vajon szélesebbek-e határaitok a ti határaitoknál. 5. A gonoszság napja felé tartanak, ahhoz közelednek, és hazug szombatokat ülnek meg; elefántcsont fekbélyegek alszanak, kereveteiken henyelnek, lakmároznak a nyáj bárányaiból, a csordák borjaiból, hangszerük kíséretében

vígadoznak, mindezt maradandónak gondolják és nem mulandónak. Korsóból isszák a bort, finom olajokkal kenik magukat, semmit sem bánkódnak József nyomorúságán. Ezért most a fogságba hurcoltak közöttük ők lesznek az elsők, gonoszságban eltelt napjaik most majd véget érnek, lovak nyertése nem hallatszik majd Efraimból (vö: Ám 5, 18–6, 7).

6. Vagy másutt Jeremiás által: *Égő áldozataitokat tegyétek össze a véres áldozatokkal, és egyétek meg, mert nem parancsoltam én atyáitoknak sem égő, sem véres áldozatot azon a napon, amikor megfogtam kezüket, és kivezettem őket Egyiptom földjéről* (vö: Jer 7, 22s).

7. Vagy másutt, Dávid által így beszél a negyvenkilencedik zsoltárban: *Az Istenek Istene, az Úr szólt, szólította a földet napkelettől napnyugtáig: szépségének ékessége Sionból van. Az Isten nyilvánvalóan érkezik, a mi Istenünk, és nem fog hallgatni, emészto tűz jár előtte, viharok tombolnak körülötte. Felszólítja az eget és hívja a földet, így tart ítéletet népe fölött. Gyűjtésétek köréje szentjeit, akik az áldozatban kötöttek szövetséget vele. Igazságosságát hirdetik az egek, mivel az Isten maga tart ítéletet.* 8. *Hallgass meg, népem, hozzád beszélek! Izrael, vádat emelek ellened. Az Isten, a te Istened én vagyok, nem az áldozatok miatt vádollok, véres áldozataid mindig előttem vannak; de nem fogadom el házadból a borjakat, sem a bakokat nyájadból, mert enyém a mezőség minden vadja, a hegyek bárányai és barmai. Ismerem az ég minden madarát, a mező ékessége mind enyém.* 9. *Ha megéhezem, nem neked fogok szólni! Enyém a földkerekség és annak teljessége. Nem eszem én a tulkok húsát, és a bakok vérért nem iszom! A dicséret áldozatát áldozd az Istennek, imáidat add a Magasságbelinek; akkor szólíts engem a szorongatás napján, és megszabadítlak tégedet, és te áldani fogsz engem. De a bűnöshöz így szól az Isten: Miért sorolgotod ítéleteimet, miért veszed szádra szövetségemet? Te, aki gyűlölöd a fegyelmet, és hátam mögött megveted szavam.* 10. *Ha tolvajt láttál, hozzádszegődtél, a házasságtörővel volt országyrészed. Szájad csak úgy szórt a gonoszságot, nyelved ontotta az álnokságokat. Leültél és*

a testvéred ellen rágalmat szóltál, anyád fiait gyalázattal illeted. Ezeket tetted, és én hallgassak? Engemet is törvényszegőnek tartasz, hogy hozzád hasonlónak leszek? Vádlód vagyok, szemed elé állítom bűneidet. Mindezeket értsétek meg ti, akik megfélelkeztek az Istenről, ne hogy mikor lecsap, ne legyen, aki kimentsen benneteket. A dicséret áldozata dicsőít meg engem, és az az út, amelyben üdvösségemet mutatom meg neked (vö: Zsolt 49, 1-23).

11. Nem fogadja el tehát töletek az áldozatot, nemcsak azért nem, mert kezdetben sem azért parancsolta meg nektek, mert rászorul, hanem bűneitek miatt. Így a jeruzsáleminek mondott templomot sem azért vallotta saját házának és udvarának, mert arra szüksége van, hanem azért, hogy oda nem való dolgokat ne hozzatok be, s azzal bálványimádásba essetek. Hogy ez így is van, Izaiás mondja: *Miféle házat tudtok építeni nekem? Az ég az én trónusom, és a föld zsámoly lábaim alatt (vö: Iz 66, 1).*

XXIII. 1. Ha mi mindezeket nem vallanánk, valóban következetlenek lennének gondolataink, mert Hénoknak és a többieknek mind nem ugyanaz az Istene lenne, akik akkor sem a körülmetélékést nem ismerték, sem a szombatokat nem tartották meg, és a többit sem, amiknek megtartását Mózes meghagyta; vagy pedig nem akarta, hogy az egész emberi nem mindig ugyanazokat az igazságos cselekedeteket gyakorolja, ami valóban nevetséges és esztelen lenne, ha így gondolkodnánk³³. 2. Inkább arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy ő, aki mindig ugyanaz, ezeket meg a hozzá hasonlókat csak a bűnös emberek miatt parancsolta meg, mivelhogy ő emberszeretőnek, mindent előre tudónak mutatkozik, olyannak, akinek nincsen szüksége semmire, igaz és jó. Ha azonban mindezek nem így vannak, akkor mondjátok meg ti férfiak, hogy mit gondoltok ezekről a kérdésekről?

3. Senki nem szólt egy szót sem. – Így neked, Trifón, és mindazoknak, akik prozeliták³⁴ akarnak lenni, most azt az isteni tanítást hirdetem, amit ama férfiútól hallottam. Lát-

játok, az elemek nem tétlenek, nem tartanak szombatot. Maradjatok csak meg abban, amiben születtetek! Ha Ábrahám előtt nem volt szükség a körülmetélkedésre, Mózes előtt a szombatok megtartására és az ünnepekre meg az áldozatokra, akkor ugyanis nincs szükség mindezekre most sem, miután a bűn nélküli, Ábrahám nemzetségéhez tartozó szűztől, az Isten akaratából, megszületett Jézus Krisztus. 4. Sőt, maga Ábrahám is³⁵, mikor még körülmetéletlen volt, az Istenbe vetett hite miatt lett megigazulttá, így nyerte el az áldást, ahogy az Írás is megmutatja; a körülmetélkedést csak jelül, és nem megigazulására kapta, mint ennek elismerésére az Írás és az események kényszerítettek bennünket. Ennek értelmében méltán mondotta erről a népről, hogy vessék ki azt a lelket Ábrahám nemzetségéből, mely a nyolcadik napon nem metéltetett körül. 5. Éppenígy az is, hogy a női nemen lévők képtelenek testükben körülmetélkedni, azt mutatja, hogy csak jelnek kapták ezt a körülmetélkedést, de nem úgy mint a megigazulás cselekményét. Isten az asszonyt is úgy alkotta meg, hogy mindent, ami igazságos és erényes, azt megtudja tartani. Testük felépítése azonban más, mert másnak látjuk a nőt és a férfit, de ennek ellenére sem gondoljuk, hogy a kettő közül az egyik igaz, a másik viszont igaztalan, hacsak nem az igazságosság és vallásosság okából.

XXIV. 1. Amennyire az erőnkben telt, bizonyítottuk nektek ezeket, férfiak – mondtam –, a nyolcadik nap misztériuma pedig nagyobb a hetediknél, amint ezt Isten meghirdette. De ezzel nehogy azt a látszatot keltsem, hogy egy más irányba terelem a beszédet, ezért értsd meg, kiáltom: A körülmetélkedés vére már érvénytelen, a megváltás véreben bizakodunk; más szövetség a mostani és más törvény jött ki Sionból. 2. Jézus Krisztus mindenkit, aki csak akarja azt, körülmetél, mint egykor hirdették, kökással, hogy az igaz nemzet legyen, nép, mely kitart húségben, elfogadja az igazságot, megőrzi a békességet.

3. Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik féltetek az Istent, akik Jeruzsálem javait látni kívánjátok. Jöjjetek, járjunk az Úr világosságában; mert megszabadította népét, Jákob házat. Jöjjetek minden nemzetek, gyülekezzünk Jeruzsálemben, mely több háborút nem szenved el a népek bűnei miatt. *Megjelentem azoknak, akik nem kerestek engem; rámtaláltak azok, akik nem kértek engem* – kiáltja Izaiás által. – *Azt mondtam: Íme itt vagyok a népeknek, melyek nevemet nem szólították. Egész nap kitárom kezemet a hitetlen és lázadó nép fölé, akik nem a helyes úton járnak, hanem bűneik után. Nép, mely szímem előtt haragra ingerel engem* (vö: Iz 65, 1–3).

XXV. 1. Velünk együtt akarják elnyerni az örökséget, még ha csak igen kis részt igényelnek is azok, akik igazán teszik magukat, és Ábrahám gyermekeinek mondják magukat, mint Izaiás próféta által kiáltja a Szentlélek, mintha az ő személyükben szólna így: 2. *Tekints le az égből és figyelj ránk szentséged és dicsőséged lakhelyéről. Hol van féltő szereteted és erőd? Hol van irgalmad bősége, hogy elviselj bennünket, Uram? Te vagy a mi Atyánk, mert Ábrahám nem ismer bennünket, Izrael nem ismer fel bennünket. De te Uram, mi Atyánk, szabadíts meg minket! Kezdetől fogva rajtunk a neved! Miért hagytál eltévedni utaidról bennünket, Uram? Megkeményítettted szívünket, hogy ne féljünk tégedet? 3. Tekints rád a szolgálóidért, örökséged törzséért, hogy szent hegyedről valami kevés örökséghez jussunk. Olyanok lettünk, mint kezdetben, amikor még nem vezéreltél bennünket, mikor még nem volt lehíva ránk neved. Ha megnyitod az eget, rettegés fogja el miattad a hegyeket, és megolvadnak, mint tűztől a viasz; ellenségeinket elégeti a tűz, neved megmutatkozik ellenségeink közepette, szímed előtt a népek megrendülnek. 4. Mikor dicsőséges dolgokat viszel végbe, remegnek tőled a hegyek. Az idő kezdetétől nem hallottunk és nem is láttunk rajtad kívül más Istent, sem tetteidhez hasonlókat. A megtérőkhöz irgalmas vagy. Elébe sietsz azoknak, akik az igazság szerint cselekednek, és megemlékeznek utaidról. Íme felgerjedsz haragod, mert mi bűnösök lettünk. Ezért eltévelyegtünk, tisztátalanokká*

lettünk mindnyájan, minden igazságunk, mint a havibajos rongya, és törvényszegéseink miatt lebullottunk, mint a falevél, úgyszólván a szél tovasodor minket; 5. és nincs, aki hívná a te nevedet, nem emlékezik senki, aki átölelné téged, mert arcodat elfordítottad tőlünk, és eladtál bennünket bűneink miatt. De most fordul hozzánk, Uram, mert néped vagyunk mi mindannyian. Szent városod pusztává lett, mint a pusztaság olyan lett Sion, Jeruzsálem átokká: a házad, a mi szentélyünk, és dicsősége, mit atyáink magasztaltak, tűz martaléka lett, az összes kérkedő nép romhalmazzá tette. Mindezek felett érzéketlen maradtál, Uram, hallgattál, rettenetesen megaláztál bennünket (vö: Iz 63, 15–64, 12).

Trifón itt közbeszólt: Mit beszélsz? Hogy közlünk nem fog örökölni senki semmit az Isten szent hegyén?

XXVI. 1. Én nem ezt mondtam – válaszoltam rá –, hanem azt, hogy akik Krisztust üldözték és üldözik, és nem térnek meg, akkor nem is örökölnék semmit sem a szent hegyen. A népek viszont, akik hisznek benne, és elkövetett bűneiket megbánják, együtt fognak örökölni a pátriárkákkal és a prófétákkal, és az igazakkal, akik Jákobtól születtek, még ha a szombatot nem is tartják meg, ha nem is metélkednek körül, ha nem is ülik meg az ünnepeket, mindenképpen részük lesz Isten szent örökségében. Így szólt ugyanis az Isten Izaiás által: *Én, az Úr, Istened, igazságosságban hívtalak meg téged és fogom a kezedet, megerősítelek és a nép szövetségéül adlak téged, hogy a nemzetek világossága légy, hogy megnyisd a vakok szemét, hogy kivesszed a börtönből a bilincsekben levőket, és a fogság házából a sötétségben ülőket* (vö. Iz 42, 6). 3. Vagy másutt: *Emeljétek fel a jelet a nemzetek fölött! Íme, az Úr hallhatóvá teszi a föld végső határáig. Mondjátok meg Sion leányainak: Íme jön hozzád a Megváltó, nála van bére, színe előtt a műve: szent népek nevezik azt, akit az Úr megszabadított. Úgy szólítanak téged, mint a keresett várost, és nem mint elhagyottat. Ki az aki Edomból jön, ruhájának vöröslése Bozorból? Aki oly' szép stólában, aki erőteljesen,*

keményen lép fel. Én az igazságosságot mondom és az üdvösség ítéletét. Miért vörös a ruhád, öltözeted, mint a szőlőtaposóé, telve a kitaposott lével? Egyedül csak én tapostam ki a szőlőt, a nemzetekből egyetlen férfi sem volt velem, dühömben tapostam meg őket, összezúztam őket, mint a földet, vérüket a földre eresztettem. A visszafizetés napja jött el hozzájuk, a szabadulás esztendeje elérkezett. Körülnéztem, de segítöm nem volt; kerestem, de senki sem jött segítségemre. Kinyújtottam karomat, dühöm elérkezett, megtapostam őket haragomban, és vérüket a földre öntöttem (vö: Iz 62, 10–63, 6).

XXVII. 1. Ekkor Trifón közbevetette: – Miért csak a neked kedvező prófétai szavakat emeled ki, azt már nem említed meg, ami szószerinti értelemben parancsolja a szombat megtartását; Izaiás próféta által ezeket mondja ugyanis: *Ha a lábadat a szombat megtartására vezérléd, hogy ne a magad akarátát tedd a szent napon, ha Istened szent és örvendetes szombatjainak nevezed, ha nem mozdítod munkára lábadat, és ha a száad még szót sem ejt ki, ha bízol az Úrban, elvezet téged a föld javaihoz, atyádnak, Jákeobnak örökségéből táplál téged; az Úr ajka mondja ezeket (vö: Iz 58, 13s).*

2. Mire én így válaszoltam: – Barátaim, nem azért hagytam el ezeket a prófétai szövegeket, mert ellenem szólnának, hanem mert ti ismeritek értelmét és megértitek azt is, hogy minden prófétája által azok megtételét parancsolta nektek, amiket Mózesnek megparancsolt, de ezzel kapcsolatban mindig is ugyanazt kiáltja, hogy a keményszívűségek miatt tette, és azért, mert gonoszak lettetek, de hogyha megtértek, kegyelmet találtok nála, nem áldozátok fiaitokat a démonoknak, nem közösködtök a tolvajokkal, se ajándéokra nem lestek, nem hajszoljátok a visszafizetést, az árvák ellen nem ítélték, ítékezésben az özvegyet nem nyomjátok el, s kezetek nem lesz csupa vér. 3. *Sión leányai büszke nyakkal járnak, kibívoan hordják körül szemüket, tunikájukat uszályosra hagyják (vö: Iz 3, 16). Mert mindannyian elfordultak – kiáltja –, mindannyian haszontalanokká lettek,*

nincs közöttük, aki értelmes lenne, nincs közöttük egy se. Nyelvekkel ármánykodnak, torkuk nyitott sír, ajkuk alatt vipera-méreg. Rettenet és nyomor útjaikon a békesség útját nem ismerik (vö: Zsolt 13, 3). 4. Ahogy kezdetben a gonoszságotok miatt rendelte el ezeket, sőt inkább a bűnökben való megrogzottségtok miatt, de leginkább azért, mert ezekkel Isten emlékeztetni akar benneteket magára, ismeretére hív titeket. Ti azonban keményszívű, esztelen, vak és sántikáló nép vagytok, fiak, akik nem hisznek ezeknek; ahogy ő maga mondja: *csak szátokkal valljátok meg őt, de szívetekben távol vagytok tőle* (vö: Iz 29, 13), saját magatok tanítását és nem az övét tanítjátok. 5. Mondjátok csak meg nekem, Isten azt akarta, hogy a főpap vétkezzen, mikor szombatoként az áldozati adományokat felajánlja, vagy a körülmetélő, aki szombati napon körülmetél, mivel ő azt a parancsot adta, hogy a nyolcadik napon mindenki, aki így született, metéltessen körül, még a szombatokon is? Nem lehetett volna a szombatot megelőző vagy követő napon megtenni ezt az újszülöttekkel, ha ezt a szombat megszegése árán cselekszi? És a Mózes meg Ábrahám előtti igazaknak nevezettek, akik kedvesek voltak előtte, bár nem voltak körülmetélkedve, a szombatot sem tartották meg, miért nem tanította meg Isten mindezek megtételére?

XXVIII. 1. Erre Trifón így felelt: – Már előbb is hallottuk tőled ezeket a szemrehányásokat, és mi el is fogadjuk, őszintén mondom, valóban méltó arra, mint mondtam, hogy felfigyeljünk rá. De véleményem szerint nem lehet azzal elintézni, amit sokan tesznek –, hogy Istennek így tetszett, mert ez a válasz mindig azoknál van készenlétben, akik a felvetett kérdésre választ adni nem tudnak.

2. Erre én így válaszoltam: – Éppen ezért az Írásokból és a történetekből készítem el számotokra mindezek megvilágítását és magyarázatát, ne ellenkezzetek és ne vonakodjatok elfogadni tőlem, a körülmetéletlentől. Rövid idő adatott számotokra, hogy ide eljussatok, mert ha már

Krisztus eljött, hiába tértek meg, hiába sírtok, nem találtok meghallgatásra. *Törjétek fel magatoknak új ugart* – kiáltja Jeremiás a népnek –, *és ne vessetek bogáncs közé. Metéltétek körül magatokat az Úrnak, metéltétek körül szívetek előbőrét* (vö: Jer 4, 3s). 3. Tehát ne bogáncs közé vessetek és a föl nem szántott földre, mert onnét nem tudtok terményt betakarítani. Ismerjétek meg Krisztust: és íme az új szépség, aki szép és termékeny szívetekben. *Íme elfönnnek a napok* – mondja az Úr –, *amikor letekintek minden előbőrében körülmetélte: Egyiptomra és Judára, Edomra és Moáb fiaira. Mert minden nemzet körülmetéletlen, Izrael egész háza pedig szívében körülmetéletlen* (vö: Jer 9, 25s). Láthatjátok ebből, hogy Isten nem ezt a jelnek adott körülmetélkedést akarja! 4. Mert nem használt ez sem az egyiptomiaknak, sem Moáb fiainak, sem Edom fiainak; míg a szkíta és a perzsa magáénak mondhatja az Isten ismeretét és az ő Krisztusának ismeretét, és megtartja az örök igazságot, mert jó és hasznos körülmetélkedéssel metélték körül, Istennek barátja lett, ajándékainak és adományainak örvend. 5. Idézem itt nektek, férfiak, barátaim, az Istentől mondott szavakat, amelyeket népéhez intézett Malakiás próféta által, aki a tizenkét próféta egyike, ezeket mondta: *Akaratom nincs meg bennetek* – mondja az Úr –, *áldozataitokat nem fogadom el kezeitekből, mert napkelettől napnyugtáig nevémet megdicsőítették a nemzetek között, és mindenütt áldozatot mutatnak be nevének, tiszta áldozatot, mivelhogy nevémet tisztelik a nemzetek között* – mondja az Úr –, *míg ti megszentéltétek azt* (vö: Malak, 1, 10.12). 6. Vagy amit Dávid által mondott: *A nép, melyet nem ismertem, szolgál nekem; füle rám hallgat és engedelmeskedik* (vö: Zsolt 17, 45).

XXIX. 1. Mint összegyűlt nemzetek dicsőítjük az Istent, mivel letekintett ránk. Dicsőítjük őt a Dicsőség Királya által, az Erősségek Ura által. A nemzetekben is tetszését találta, tőlünk szívesebben fogadja el az áldozatot, mint tőletek. Mi értelmelene nálam a körülmetélkedésnek, akit

maga az Isten igazol? Mi szükségem lenne arra a megtisztító lemosdásra³⁶, ki a Szentlélek keresztségét kapta? 2. Úgy vélem, ez azt is meggyőzi, akinek kevés értelem adatott. Ezeket a gondolatokat nem én találtam ki, nem is tettem tetszetőssé az emberi művészet eszközeivel, csak azt mondtam el, amit Dávid zsoltáraiban megénekelt, Izaiás hírül adott, Zakariás hirdetett, Mózes leírt. Nemde felismerted ezeket, Trifón? A ti írásotokkal jegyezték le, de immár nem annyira a tiétek, hanem a miénk, mert mi elfogadjuk a benne levő dolgokat, de ti, bár felolvassátok, míg azok értelmét nem fogjátok fel. 3. Ne kellemetlenkedjete nekünk, és ne szidjatok bennünket előbőrünk miatt, amit az Isten teremtett meg; és azért se, mert szombaton melegített italt iszunk, mit rossz szemmel néztek³⁷. Mert Isten ezen a napon is éppúgy kormányozza a világot, ahogy a többin; a főpapoknak is kötelességük volt ezen a napon, éppennyug mint a többi napon tisztüket az áldozatbemutatásnál el-
látni; és az Isten tett tanúságot azon igazak mellett, akik ebből a törvényből semmit sem teljesítettek.

XXX. 1. A saját gonoszságotoknak tudjátok be ellenben azt, hogy az értetlen ember is sértegeti Istent, mert nem ugyanazon igaz rendelkezésre tanít mindig mindenkit! Sok ember előtt értelmetlennek és istentelennek tűnik az a tanítás, ők ugyanis azért nem kapták meg a megismerés kegyelmét, mivel népetek gonosszá lett, lelkületében beteg, bár Isten a lélek szerinti megtérésre és visszafordulásra hívta őt, mint ezt a Mózes halála utáni minden időkre szóló próféciaák hirdették. 2. A zsoltár által mondja ezeket, férfiak! Így mi, akik a bennük rejlő bölcsességet jól ismerjük, mindezeket edesebbnek tartjuk a méznél, meg a lépes-méznél, és ez abból is megmutatkozik, hogy még a halál árán sem tartjuk megtagadhatónak az ő nevét. Mindenki előtt világos az, hogy mi, akik hiszünk benne, arra kérjük az Istent, őrizzen meg bennünket az idegenektől, azaz a gonosz és tévedő szellemektől, amint a prófétai szó

mondja ezt, a benne hívők egyikének személyét megjelenítve (Zsolt 18 ?). 3. A démonoktól – melyeknek tisztelete idegen az Isten tiszteletétől, noha egykor mi is tiszteltük őket – őrizzen meg bennünket, az Istent Jézus Krisztus által arra kérjük, hogy miután rátaláltunk Istenre, általa szeplőtelennek maradhassunk. Segítőnek és Megváltónak nevezzük őt, már nevének ereje is visszariasztja a démonokat, mert ma még ezek összeesküdnek a Poncius Pilátus, Judea helytartója alatt megfeszített Jézus Krisztus neve ellen, bár már leigázta őket, mint ezekből is mindenki előtt világos, mert Atyja igen nagy hatalmat adott neki, nevének és szenvedése üdvrendjének alávetette a démonokat.

XXXI. 1. Szenvadásának üdvösségszerző hatalmában oly nagy erő mutatkozott meg, mint amekkora majd dicsőséges megjelenésében lesz nyilvánvaló. Mert eljön ő a felhők felett mint Emberfia, ahogy Dániel megemlékezett róla, és vele együtt jönnek angyalai is. 2. Dániel próféta szavai ezek: – *Amint néztem, egyszer csak trónokat állítottak fel, és az Ősereg leült. Ruhája fehérebb volt mint a hó, fején a haj tiszta mint a gyapjú, trónja mint a tűznek lángja, kerekerei mint lobogó tűz. Tűz folyó eredt ki belőle és folyt tovább. Ezerszer ezren szolgáltak neki, tízezerszer tízezeren álltak körülötte. Felnyitották a könyveket és ítéletet ültek.* 3. *Láttam akkor azt a nagyzóló hangot, amit a szarv mondott, és megölték a vadállatot, testét feldarabolták, és a tűz lángjainak adták. A többi vadállat is elvesztette hatalmát, de egy időre, egy meghatározott időpontig korrigélhettek még a vadállatok. Az éjszakai látomásban láttam, hogy íme az ég felbővel olyan valaki jönne, mint az Emberfia, amikor a napok Őseregjéhez ért, megállt előtte, a körülötte állók odavésztek.* 4. *Hatalmat és királyi méltóságot adott neki, és a föld népeit, nemzetségük szerint mindet meg a neki szolgáló összes dicsőséget. Hatalma örök batalom, mely nem enyészik el soha, királysága nem szűnik meg. Lelkem megrendült bensőmben, fejem látomásai összezavartak engem. Odamentem az ottállók közül az egyikhez, és mindezekről pontos magyarázatot kértem*

tőle. Választ adott nekem, és a szavakban levő ítéletet feltárta előttem: – Ez a négy hatalmas vadállat a négy királyság, melyek eltűnnek a földről, nem kapják meg a királyságot minden időkre, és mindenkorra. 5. Akkor egészen pontosan tudni akartam a negyedik vadállatról, mely összezúzott mindent és rettegésben tartott mindenkit, melynek fogai vasból voltak, a karmai pedig bronzból. Evett és rágott, a maradékot pedig széttiporta lábával. Továbbá a fején levő tíz szarváról, és arról az egyről, mely kinőtt, mire az előbbi szarvaiból leesett három; és ennek a szarvnak szemei voltak és nagy hangon beszélő szája; látásra nagyobb volt a többinél. És megtudtam, hogy ez a szarv hadat viselt a szentek ellen, és tönkrevverte őket, egészen addig, amíg el nem jött a napok Ősöregje, és ítéletet nem hozott a Magasságbeli szentjeinek, és eljött az idő, és a Magasságbeli szentjei birtokukba vették a királyságot. 6. A negyedik vadállatról ezt mondta nekem: – A negyedik királyság olyan a földön, amely különbözik minden más ilyen királyságtól. Felfalja az egész földet, összetiporja és szétzúzza azt. Tíz szarva van, tíz király jut hatalomra, utánuk egy következő, aki gonoszkodásban különbözni fog az előbbiektől, és három királyt megaláz. Beszédet mond a Magasságbeli ellen és a Magasságbeli többi szentjeit felforgatja, azt képzeletben, hogy megváltoztatja az idő folyását és az időpontokat. Kezébe adatik minden egy időre, időkre és egy fél időre. 7. És miután ítéletet tartottak, a hatalmat elveszik tőle, megszűnik és mindörökre megsemmisül. A magasságbeli szent népe kapja meg a királyságot és a hatalmat, és az ég alatti királyságok területeinek teljes nagyságát, minden hatalom az ő alattvalója lesz, és engedelmeskednek neki. Itt van vége szavainak. Engem, Dánielt igen megrémítettek, színem is megváltozott, és a beszédet szívemben megőriztem (vö: Dán 7, 9–28).

XXXII. 1. Ahogy elhallgattam, Trifón vette át a szót: – Ó ember, maguk ezek az Írások és az ezekhez hasonlók valóban azt erősítik bennünk, hogy várjuk azt a dicsőséges és nagy királyságot, mit a napok Ősöregétől az a valaki kap meg, aki mint az Emberfia jön el. Dehát az a ti úgynevezett

Krisztusotok dicstelen és megvetett volt, mert hisz az Isten törvényében említett legnagyobb átok lett osztályrészre (vö: Mtv 2, 23), mivelhogy keresztre feszítették.

2. Erre én így válaszoltam neki:-Férfiak, ha az Írások, amelyeket ugyancsak idéztem, nem mondanák dicstelennek külsejét, és elbeszélhetetlennek nemzetségét, meg hogy haláláért a gazdagoknak kell majd meghalni, mi pedig a sebeiből nyerünk gyógyulást – sőt azt is elmondja róla, hogy mint a bárányt vezették –, akkor én sem beszéltem volna két eljövételéről; mert az első az, amelyben átszúrtatok őt, a másodikban majd felismeritek benne azt, akit átszúrtatok. Akkor majd mellüket verik törzseitek, egyik a másik után, az asszonyok külön, a férfiak is külön, noha most még homályosnak és bizonytalanoknak tűnik ez, amit mondok. Bár minden beszédemben, a ti szent és prófétai írásaitok magyarázataiból mutatom fel mindig az igazolást, abban a reményben, hogy köztetek is van olyan, aki seregek Urának kegyelméből az örök üdvösség részese lehet.

3. Hogy még világosabb legyen számotokra az, amit eddig megvitattunk, még más szavakat is idézek nektek, melyeket a sugalmazott Dávid mondott, ezekből megtudhatjátok, hogy Krisztust a prófétai Lélek Úrnak nevezte és hogy a mindenség Ura, az Atya őt a földről felvezette, jobbjára ültette, míg ellenségeit lábainak számolyává nem teszi; és ennek okából történt, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztus a halottak közül való feltámadása után felvétellett az égbe, mikor beteltek az idők, és ott van már annak kapujában is, aki a Magasságbelit gyalázni és káromolni fogja, és erre céloz úgy Dániel, mint az „egy időkre és egy fél időre” szóló uralkodásra. 4. Mivel ti nem ismeritek uralmának idejét, ezért másképpen is magyarázzátok: Ti ezt az „időt” száz esztendőnek gondoljátok, ebből pedig az következne, hogy a törvényszegés emberének legalább háromezredötven esztendeig kell uralkodnia, amint az időt

a szent Dániel mondotta, merthogy az „időkre” kifejezésnél kétszer számoltuk az egy „időt”.

5. Mindezeket és amikről már beszéltem, mellékesen mondom, hogy valamikor már annak is higgyetek, amit az Isten ellenetek mondott, hogy ti *értetlen fiak vagytok* (vö: Jer 4, 22), és ezt is mondja: – *Éppen ezért megteszem azt, hogy áttelepítem ezt a népet, áttelepítem őket; elveszem a bölcsék bölcsességét, az okosak okosságát elrejttem* (vö: Iz 29, 14). Hagyjátok már abba azt, hogy megtévesztitek magatokat és azokat is, akik hallgatnak rátok, tanuljatok inkább tőlünk, kiknek Krisztus kegyelme megadta a bölcsességet. A Dávid által mondott szavak ezek: – *Így szólt az Úr az én Uramhoz: ülj az én jobbomra, amíg ellenségeidet lábaidhoz nem teszem számolyul. Erejének pálcáját kibocsátotta az Úr neked Sionból, uralkodjál ellenségeid közepette, veled van az uralom erődnek napján a szentek fényességében, méh(em)ből szültelek téged a hajnalcillag előtt. Az Úr megesküdt és nem bánja meg, pap vagy minden időkre Melkizedekek rendje szerint. Jobbodon áll az Úr: baragja napján királyokat rúz össze, ítéletet tart a nemzetek között, mindent lerombol. Útközben a patakból iszik, ezért emeli magasba fejét* (vö: Zsolt 109, 1–7).

XXXIII. 1. Nem ismeretlen előttem, hogy ezt a zoltárt Ezekias királyra merészelitek érteni; és hogy tévedtek, azt a következő szavakból azonnal bizonyítom nektek: „*Az Úr megesküdt és nem bánja meg*” – mint mondja, majd a továbbiakban – „*pap vagy mindörökké Melkizedekek rendje szerint*” (Zsolt 109); meg ami ezek után és ezek előtt olvasható. Ezekias nem volt pap, sem Isten örök időkre rendelt papja, ennek még ti sem mertek ellentmondani. Maguk a szavak fejezik ki, hogy a mi Jézusunkról beszélnek, de a ti fületek eldugult, szívetek megkeményedett (vö: Iz 6, 10). 2. Mert az, hogy „*az Úr megesküdt és nem bánja meg, pap vagy te mindörökké Melkizedekek rendje szerint*” (azt akarja mondani): hitelenségeitek miatt esküdt meg az Isten, és főpapját Melkizedekek rendje szerintinek nyilatkoztatta ki; mert

ahogyan Melkizedek a Mózes által megírtak szerint a Magasságbeli papja volt, a körülméletlenek közül való pap, aki a neki tizedet adó körülmélet Ábrahámot megáldotta; ugyanúgy az ő örök papja, akit a Szentlélek Úrnak nevezett, akit az Isten a körülméletlenek nyilatkoztatott ki, bár a körülméletlenek is elismerik őt, vagyis hisznek benne és áldását kérik, ő pedig elfogadja és megáldja őket. 3. Előbb megalázott embernek mondja, majd felmagasztalódik, mint erre a zsoltár befejező sora is céloz: „*Útközben a patakából iszík,*” – majd hozzáteszi –, „*ezért emeli magasba fejét*”.

XXXIV. 1. Hogy pedig meggyőzzelek benneteket arról, hogy az Írásokból semmit sem értettek meg, egy másik, Szentlélektől Dávidnak diktált zsoltárt is idézek, amely ugyan szerintetek Salamonról, egykori királyokról szól, bár ő a mi Krisztusunkról írja ezeket. A kifejezésbeli hasonlóságok miatt félreértettétek, mint ahogyan azt, ahol azt mondja: *az Úr törvénye szeplőtelen* (vö: Zsolt 18, 8), ti nem az ezutáni, jövőbeli törvényre értitek, hanem Mózesére –, noha az Isten azt kiáltja, hogy új törvényt és új szövetséget hoz. 2. Ahol ezt mondja: *Isten, ítéletedet add a királynak* (vö: Zsolt 71. 2) – és mert a király Salamon volt, ti állítjátok, hogy a zsoltár róla beszél, ám a zsoltár világos szavakkal a minden időkre szóló királyt hirdeti vagyis Krisztusról szól. Krisztus ugyanis király, pap, Isten, Úr, angyal, ember, hadvezér, kő és megszületett gyermek³⁸, aki előbb szenvedett, majd felment az égbe, de ismét eljön dicsőségben, és meghirdették, hogy övé a minden időkre szóló királyság, mint ezt az összes Írásból igazolom. 3. A zsoltáros szavait idézem, hogy amit mondok, meg is értsétek, mégpedig ezeket:

„Isten, ítéleted add át a királynak, és rendelkezéseidet a király fiának, hogy ítélkezzen néped felett igazságosságban, és a szegényeid javára ítéljen. A hegyek hozzanak békét a népnek, a halmok igazságot. A nép szegényeinek ítél, és az alacsonyorsúak fiait megszabadítja, a rágalmazót megalázza. A Nappal együtt marad

mindig, a Hold előtt nemzedékről nemzedékre. Leszáll, mint az eső a mezőre, mint a záporosó átítatja a földet. 4 Napjai alatt felkél az igazság, a béke gazdagsága, míg el nem tűnik a Hold. Tengertől tengerig fog uralkodni, a folyóktól egészen a földkerekség határáig. Leborulnak előtte az etiópok, és a nemzetek a földet nyalják. Tarzisz és a szigetek királyai ajándékot hoznak neki, az arabok és Sába királyai ajándékot hoznak neki, és hódolnak előtte a föld összes királyai, és az összes nemzet szolgálni fogja őt; mert a szegényt megszabadította a hatalmastól, és az alacsonyorsút, kinek nem volt segítsége. 5. Kiemeli a szegényt és alacsonyorsút, a megalázottak lelkét megmenti. Az igazságtalanságtól és az uzsorától megmenti azok lelkét, ők pedig tisztelettel veszik körül nevét. És élni fog és adni fognak neki Arábia aranyából. Imával köszöntik mindenkor, és egész nap áldják őt. Az ég boltozata lesz ő a föld fölött és a hegyek fölé emelkedik. Libanon fölé magasodik gyümölcse, és városai felvirágoznak, mint a föld mezői. 6. Neve minden időkre áldott lesz, a Nap előtt megmarad mindenkor neve, benne nyer áldást a föld minden néptörzse, és minden nemzet boldognak vallja őt. Áldott az Úr, Izrael Istene, ki egyedül tesz csodákat. Áldott dicsőségének neve minden időkre, és örökkön örökké, dicsősége töltse be az egész földet, úgy legyen, úgy legyen.

Ennek a zsoltárnak a végén, amit most elmondottam, ezek a szavak állnak: Dávidnak, Jesszé fiának himnuszai itt befejeződnek.

7. Tudom, hogy Salamon nagy és híres király volt, akinek idejében megépült a jeruzsáleminek nevezett templom, de úgy tűnik, egyetlen egy dolog sem illik Salamonra azokból, amikről a zsoltár beszél. Nem hódoltak előtte az összes királyok, nem uralkodott a földkerekség határáig, ellenségei nem borultak le előtte a földet nyalva; sőt inkább azt merészelem mondani, megtette, amit a Királyok könyve megírta róla: asszonyai miatt Szidón bálványait imádtá; ahogy ezt már nem teszik meg azok, akik a pogányok közül a megfeszített Jézus Krisztus által megismerték a minden-séget teremtő Istent, és minden gyötrelmet, szenvedést

eltűrnek, egészen a halálig, de bálványimádásba nem esnek, még a bálványáldozatok ételeit sem eszik meg.

XXXV. 1. Trifón vette át a szót: – Pedig megbizonyosodtam róla, hogy sokan azok közül akik szavaikban, megvallják Jézust, és magukat keresztényeknek mondják, megeszik a bálványáldozati ételeket, sőt azt is mondják, hogy ez semmit sem árt nekik³⁹.

2. Erre én így válaszoltam: – Azzal, hogy vannak olyan emberek, akik ugyan keresztényeknek vallják magukat, és a megfeszített Jézust Úrnak és Krisztusnak vallják, de nem az ő tanítását tanítják, hanem a tévely szellemeiét, attól mi, akik Jézus Krisztusnak igaz és tiszta tanítását követjük, csak még hűségesebbek és még szilárdabbak leszünk az általa megígért reményben. Mert ő előre megmondotta, mi fog majd történni nevében, és most ezek beteljesedését valóban látjuk. 3. Azt mondta ugyanis: *Sokan jönnek majd az én nevében, kívülről bárány bőrét magukra öltve, de belülről ragadozó farkasok* (vö: Mt 7, 15); és: *Lesznek szakadások és elpártolások* (1Kor 11, 19): vagy *Óvakodjatok a hamis prófétaiktól, akik majd hozzátok jönnek kívülről bárány bőrét öltve magukra, de belül ragadozó farkasok* (vö: Mt 7, 15); továbbá: *Sok hamis Krisztus és hamis apostol lép fel, a hívők közül sokakat tévedésbe visznek* (vö: Mt 24, 11). 4. Sokan vannak tehát és voltak, férfiak, barátaim, akik istentelen és káromló dolgokat, mondását és megtételét tanították. Jézus nevében jöttek, de mi azzal a névvel jelöltük meg őket, akitől egyegy tan vagy nézet eredt. 5. Más és más módon tanították a mindenség alkotójának, a tőle eredő próféciaikban hirdett, eljövendő Krisztusnak, és Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének káromlását. Közülük eggyel sem vagyunk közösségben, mert istentagadók és vallástalanok, igazságtalanoknak és a törvény elvetőinek tartjuk őket, Jézust nem tisztelik, csupán a nevét vallják meg. 6. Keresztényeknek mondják magukat, de olyan formában azok, amint ahogy a pogányok felírják az Isten nevét az emberi kéz alkotása-

ira, és törvénytelen, istentelen beavató szertartásokon részt vesznek. Vannak közöttük olyanok, akiket markionitáknak hívunk, másokat valentiniánusoknak vagy baziliániánusoknak, vagy szaturniliánusoknak, és másokat más elnevezéssel illetünk, mindegyiket a tanítás alapítójának nevééről, éppúgy, mint ahogyan az egyes filozófusokat –, mert mint az elején mondtam, ezeknél is a tanítás atyjától kapta nevét az a filozófia, amelyik mellett valaki elkötelezi magát⁴⁰. 7. Mindezekből, mint már mondtam, meggyőződünk róla, hogy Jézus ismerte azt, ami történni fog utána, és sok minden másból is, amit előre megmondott, hogy a benne hívőkkel és az őt Krisztusnak vallókkal meg fog történni. El is szenvedjük mindazt, amikor hozzátartozóink törnek vesztünkre, megmondta, hogy ez fog történni velünk, hogy szavaiban és tetteiben semmi kivetnivalót ne találhassunk. 8. Ezért értetek, meg mindenki más emberért, akik gyűlölnék bennünket, mi imádkozunk, hogy miénkhez hasonlóra változzon gondolkodástok, tettei, a neve által most végbemenő csodái, tanításának igéi és a róla megjövendölt dolgok miatt őt, aki szeplőtelen és mindenben kifogástalan, a Jézus Krisztust ne káromoljátok, hanem higgyetek benne, hogy elnyerjétek az üdvösséget az ő dicsőséges második eljövetelekor, és ne ítéljen benneteket a tűzre.

XXXVI. 1. Mire ő így felelt: – Legyen úgy, mint mondtad, hogy megjövendölték Krisztus szenvedését, hogy kőnek nevezték őt, és csak az első eljövetele után lesz dicsőséges, de ebben szenvedőként jelenik meg a meghirdetés szerint, és majd el fog jönni mint mindenek bírója, és minden időkre király lesz és pap. Igazold hát nekünk, hogy valóban ő az, akiről ezeket megjövendölték!

2. Ahogy akarod, Trifón, eljutunk majd oda is, hogy ezeket kívánságod szerint igazolni fogom a megfelelő helyen – mondtam. De most te egyezz bele, hogy először

én idézzem fel azokat a jövődöléseket, melyeket akarok, annak igazolására, hogy a Krisztust Istennek, a hatalmaságok és Jákob Urának is nevezi őt a Szentlélek hasonlatban, bár a ti írásmagyarázóitok, mint Isten kiáltja, értetlenek (vö: Jer 4, 22), mert azt állítják, hogy nem Krisztusrólmondotta, hanem Salamonról, mikoris a tanúság sátrát az általa épített templomba bevitte. 3. Dávid zsolttára ugyanis így szól: *Az Úr a föld, és mindaz, ami betölti; a földkerekség és minden lakója. Ő alapozta a tengerekre, megépítette a folyók felett. Ki mehet fel az Úr hegyére? vagy ki állhat meg az ő szent helyén? Az ártatlan kezű és tisztaszívű, aki lelkét nem adja hiábavalóságokra, aki nem esküszik hamisan szomszédja ellen.* 4. *Az ilyen áldást nyer az Úrtól, irgalmasságot üdvözítő Istenétől. Ez az istentkeresők nemzedéke, akik Jákob Istenének arcát keresik. Nyissátok meg kapuitokat, fejedelmek, táruljatok fel örök kapuk, és bevonul a dicsőség királya. Kicsoda ő, a dicsőség királya? Az erős Úr, a csatában verhetetlen. Nyissátok meg a kapuitokat, fejedelmek, táruljatok fel örök kapuk, és bevonul a dicsőség királya. Kicsoda ő, a dicsőség királya? A hatalmaságok Ura, ő a dicsőség királya* (vö. Zsolt 23, 1–10).

5. Azt már igazoltam, hogy a hatalmaságok Ura nem Salamon; hanem amikor a mi Krisztusunk feltámadt a halottak közül, és felment az égbe, az egekbe az Istentől rendelt fejedelmek parancsot kaptak, hogy nyissák meg az egek kapuit, hogy bevonuljon ő, aki a dicsőség királya, és felmenvén az Atya jobbjára ült, míg ellenségeit lábai alá nem teszi zsámolyul, mint az egy másik zsolttárból világosan kiderül. 6. Mivel a mennyei fejedelmek nem szép, tiszteletet parancsoló külsőben látták, ezért dicstelennek tartották, nem ismerték fel, ezért kérdezték: „Kicsoda ő, a dicsőség királya?”. Akkor a Szentlélek, vagy az Atya, vagy éppen saját személyében így válaszolt meg nekik: „A hatalmaságok Ura, ő a dicsőség királya”. Dehát sem Salamonról, aki ugyan dicsőséges király volt, sem a tanúság sátoráról, sem a jeruzsálemi templom ajtónállói

bármelyikéről senki ezt nem merné mondani: „Kicsoda ő, a dicsőség királya?”. Ezt igazán mindenki beismerheti!¹⁴¹

XXXVII. 1. A negyvenhatodik zsoltár diapszalmája ezt mondja Krisztusról: *Fölment az Isten örömrivalgásban, az Úr a harsona szavában. Énekeljétek zsoldárt az Istenünknek, énekeljétek zsoldárt; énekeljétek zsoldárt a királyunknak, énekeljétek zsoldárt; mert az Isten az egész föld királya, énekeljétek zsoldárt mesteri módon. Uralkodik az Isten a nemzetek felett, szent trónján ül az Isten. A népek fejedelmei Ábrahám Istenénél gyűltek össze, mert a föld hatalmasságait Isten szerfölött felmagasztalta* (vö. Zsolt 46, 6–10).

2. A kilencvennyolcadik zsoltárban pedig így korhol beneteket a Szentlélek, mert azt, akit nem akartok királynak, azt Sámuel, Áron, Mózes meg a többiek királyának és Urának nyilvánítja. 3. A zsoltár szavai ezek: „*Az Úr uralkodik, a népek haragban égnek, ő a kerubok felett ül, reszkessen a föld. Az Úr Sionban nagy, és fenséges minden nép fölött. Megvallják a te nagy nevedet, mert rettenetes és szent az, a király fensége szereti az ítéletet. Te szabta meg a rend alapjait, Jákobban az ítéleteket és a rendelkezéseket te hozta. Magasztaljátok az Urat, a mi Istenünket, és boruljatok le lábának zsámolyához, mert ő szent.* 4. Mózes és Áron a pappai között, Sámuel is azok között, kik lehívják nevét. Hívják (mondja az Írás) az Urat, és ő meghallgatja őket. *A felbőszölőből beszélt hozzájuk, hogy megőrizték az ő tanúságait, és a rendelkezéseket, amiket nekik adott. Uram, mi Istenünk, te meghallgatsz bennünket; Isten, te aki közel voltál hozzájuk, de keményen megbüntetted ellenszégüléseiket. Magasztaljátok az Urat, a mi Istenünket, boruljatok le hegyén, mert szent Úr a mi Istenünk* (vö. Zsolt 98, 5–9).

XXXVIII. 1. Erre Trifón azt mondotta: – Ó ember, valóban a jó úton járunk, amikor a mi tanítóinkat követjük, kik törvényként megparancsolták, hogy közületek senkivel se kezdjünk beszélgetést. Mert te annyi istenkáromlást mondottál, amikor próbáltál minket meggyőzni arról, hogy ez a megfeszített Mózessel és Áronnal együtt volt,

mivelhogy ő beszélt hozzájuk a felhőoszlopban, aki azután emberré lett, megfeszítették és felment az égbe, de ismét megjelenik a földön, és imádni kell őt⁴².

2. Mire én ezt válaszoltam: – Jól tudom azt – amit az Isten Igéje is megmondott –, hogy a mindenséget megalakító és mindenható Isten nagy bölcsessége rejtve van előttem (vö. Iz 29, 14). Miért is törekedjek együttérezni veletek, kik ezeket a szavaimat felfogástoktól idegennek tartjátok? Legfeljebb azért, hogy az ítélet napján büntelen maradjak. Most pedig még meglepőbbnek tűnő beszédet halljatok! De ne jöjjetek zavarba, hanem továbbra is törekedjetek élénk figyelemmel hallgatni, fontoljátok meg szavaimat, állítsátok csak szembe tanítóitok hagyományával, bár ők az Istentől való, próféta Lélek által igazolt dolgokat képtelenek megérteni, inkább csak a maguk tanítását akarják továbbadni. 3. Így a negyvennegyedik zsol-tárban hasonlóképpen Krisztusról beszél:

Szívem örvendetes szavakat áraszt, elmondom tetteimet a királynak. Nyelvem, mint a gyorsító tróvesszeje. Szépséged szebb az emberek fiaiénál, ajkaidon kegyelem ömlik el, ezért áldott meg tégedet az Isten mindörökre. Kösd fel kardodat csípődre, te hatalmas! Szépségedben, fenségedben indulj el, menj és uralkodj az igazság, a szelídség és az igazságosság érdekében. Csodálatosan vezet téged jobbod. Nyílveszőid hegyesek, te hatalmas, népek földre hullnak előtted, szívükben a király ellenségei. 4. Trónod, Isten, mindörökre áll, kormányzó pálca a te királyi pálcád. Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a törvényszegést, ezért kent fel tégedet az Isten, a te Istened az ujjongás olajával társaid felett. Mírrha-, álóé- és kasszia illatot áraszt öltözteted, elefántcsont palotáidból, ahol vígság vesz körül. Királylányok vannak tiszteletedre, jobboldon áll a királyné arannyal átszőtt ruhában, felékesítve. Hallgass rám leányom, és láss, hajtsd ide füledet, felejtse el népedet, atyai házádat. Szépséged a király kívánja, mert ő a te Urad, aki előtt bódolnak. 5. Türosz leányai is ajándékaikkal. Arcodat látni kívánják a nép gazdagjai. Minden ékes-

ség a király leányán van, arany ékszereit viseli, pompázik. Átviszik a királyhoz szűzek kíséretében, hozzártartozói átviszik neked. Átviszik örvendezésben és ujjongásban, átviszik a király templomába. Atyáid helyett fiaid születnek, fejedelmek lesznek az egész földön. Megemlékezem nevedről minden nemzedéken át, ezért a népek megvallanak tégedet mindenkor és örökkön örökké (vö: Zsolt 44, 1–18).

XXXIX. 1. Ezért nem is csodálkozunk azon – mondtam –, hogy gyűlölet fog el benneteket, mikor ezeket megértjük, merthogy vádoljuk vele az örökké keményszívű gondolkodástokat. Már Illés is, aki az Istennél van⁴³, így beszélt rólatok: *Uram, a prófétákat megölik, áldozati helyeidet felforgatják; csak én maradtam meg egyedül, de lelkem ellen történek. Mire ő így felelt neki: Hétezer emberem van, akik nem hajtottak térdet Bálnak* (vö: 1 Kir 19, 14.18). 2. Ahogyan akkor a hétezer emberért nem nyilvánult meg Isten haragja, éppúgy most sem jön el még az ítélet, mert tudja, hogy nap mint nap vannak olyanok, akik megismerkednek Krisztus nevével, és elhagyják a tévelygés útját; vannak olyanok, akik megkapják az ajándékokat, mindenki akkor, amikor méltóvá lett arra, és megvilágosodtak Jézus Krisztus neve által. Van aki a megértés lelkét kapja meg, van aki a tanácsét, van aki az erőt, van aki a gyógyításét, van aki a jövőbelátását, van aki a tanításét, és van aki az istenfélelemét (vö: Iz 11, 2).

3. Trifón itt közbeszólt: – Szeretnélek figyelmeztetni, hogy félreérted azokat, amiket mondasz.

4. Mire én ezt feleltem: – Hallgass meg, én nem beszélek félre, nem vagyok örült! Mert a Krisztus mennybemene-tele utáni időkről megjövendölték, hogy bennünket, akik a tévelygés fogságában voltunk, kivezet onnan, és megkapjuk ajándékait. Ezek a szavak azok: *Magasba emelkedett, foglyul ejtette a fogságot, és ajándékokat adott az embereknek* (vö: Zsolt 67, 19). 5. Mí tehát a magasságba emelkedő Krisztustól kapunk ajándékokat, de ti, *akik magatok között*

bölcsek vagytok, és egymás szemében tudósok (vö: Iz 5, 21), amit mi a próféták szavaiból igazolunk, nem értitek meg, csak ajkatokkal tisztelitek Istent, és az ő Krisztusát; mi pedig cselekedeteinkben, gondolatainkban és szívünkben mindhaláláig tiszteljük, mi, akik a teljes igazságot megtanultuk. 6. Ti pedig csak ezért vonakodtok megvallani, hogy ő a Krisztus – amit az Írások igazolnak, és mindaz, ami csoda az ő nevében történik –, nehogy üldözzenek benneteket a hatalmasságok, akik a gonosz és megtévesztő szellem, a kígyó indítására nem szűnnek meg gyilkolni és üldözni azokat, akik Krisztus nevét megvallják⁴⁴, addig, amíg ő ismét el nem jön, és mindezeket lerombolja, majd kinek-kinek megfizet érdeme szerint.

7. Akkor közbeszólt Trifón: – Most már arra adj választ nekünk, hogy miért ő – akiről mondod, hogy keresztre feszítették és felment az égbe – az Isten Krisztusa (= Felkentje)? Mert azt már eléggé meggyőzően igazoltad az Írás elbeszéléseiből, hogy ezek szenvedő Krisztust hirdetnek, aki újra megjelenik dicsőségben, és minden időkre szóló királyságot kap minden nemzet felett, mivelhogy az összes királyság neki lesz alávetve; de azt igazold most nekünk, hogy valóban ő az!

8. Erre én így válaszoltam: – Ennek igazolását már ismeri az, ó férfiak, akik nyitott fülekkel hallgattak, de abból is, amit ti mondtatok. Ám nehogy azt gondoljátok, hogy ez lehetetlen, és képtelen vagyok igazolására, amit kértek tőlem, megteszem ezt is, mint ígértem, de csak a megfelelő helyen, mert most arra térek át, ami beszédem menetébe beleilleszkedik⁴⁵.

XL. 1. A bárány misztériuma, melynek feláldozását húsvétként parancsolta meg Isten, Krisztus előképe volt, akinek vérével a benne hívők megkenték házaikat, szavainak megfelelően, vagyis saját magukat azok, akik hisznek benne. Nemde az a teremtmény, Adám, akit Isten alkotott, az az Istentől beleadott lehetetnek a lakhelye volt, amint

mindnyájan tudjátok. És hogy ez a parancs is csak időleges volt, azt is igazolom. 2. A húsvéti bárány feláldozását sehol máshol nem rendelte el az Isten, mint csak ott, ahol lehívják az ő nevét (vö: Mtör 16, 5s), tudván azt, hogy eljönnek azok a napok Krisztus halála után, amikor Jeruzsálem helye ellenségeitek kezére kerül, és akkor egyszerűen megszűnnek összes áldozataitok.

3. Megparancsolta a bárány egészének megsütését, ami jelképe volt annak a szenvedésnek, amit Krisztusnak a kereszten kell majd elszenvednie. A nyársra húzott bárány a kereszt alakjához hasonlóan néz ki, a függőleges szárát mutatja az állat alsó részétől a fejéig, a másik szárát a lapockacsontok adják, amire a bárány karjai függeszkednek⁴⁶.

4. Ugyancsak a két bakot kellett a böjt napján feláldozni, melyek közül az egyiket kiűzték, a másikat feláldozták⁴⁷; szintén Krisztus két eljövételét hirdette meg, az első, melyben őt is kitaszítva kiszolgáltatták a nép vénei és papjai, öklükkel ütlegelték és halálra adták, a másodikban majd Jeruzsálem ugyanazon helyén elismeritek, hogy ő az, akit lebecsültetek, hogy ő az áldozat mindenkiért, aki csak megtért bűneiből, és azokért, akik azt a böjtöt tartják meg, amiről Izaiás beszél, hogy megoldotok minden igazságtalan bilincset, és megtartjátok mindazt, amit ott felsorol (vö: Iz 58, 6 köv), mint már idéztem nektek, és a Krisztusban hívők ezt tartják meg.

5. És hogy a két bakot, melyeknek feláldozását a böjt napján megparancsolta, éppen úgy nem volt szabad másutt, csak Jeruzsálemben feláldozni, jól tudjátok.

XLI. 1. A lisztláng áldozat is, férfiak – folytattam tovább –, ami a leprától megtisztultaknak volt előírva – az eukharisztia kenyerének előképe, amit a mi Urunk, Jézus Krisztus szenvedésének emlékére cselekednünk parancsolt, amit ő a lelküket mindenféle gonoszságtól megtisztító emberekért elszenvedett, de benne hálát adunk Isten-

nek is, hogy a világot és mindazt, ami benne van, megteremtette az emberért, továbbá azért is (hálát adunk benne), hogy a rosszból, amiben élünk, kimentett bennünket, a fejedelmeket és a hatalmasságokat végérvényesen bilincsbe verte, az ő akarata szerinti szenvedése által. 2. Azokról az áldozatokról pedig, amelyeket ti ajánlotok fel neki, mint már említettem, Malakiás által – ki egyike a tizenkét prófétának – Isten ezeket mondta: *Akaratom nincs meg bennetek, mondja az Úr, áldozataitokat nem fogadom el kezeitekből, mert napkeletről napnyugatig nevémet megdicsőítették a nemzetek között, és mindenütt tömjént áldoznak nevemnek, tiszta áldozatot, mivelhogy nagy a nevem a nemzetek között – mondja az Úr –, míg ti megszenteltelintitek azt* (vö: Malak 1, 10.2). 3. Az áldozatokról, melyeket a nemzetek között mindenütt bemutatnak neki, vagyis az Eukharisztia kenyeréről, és az eukharisztia kelyhéről, hasonlóképpen már előzőleg beszélt, amikor mondta, mi megdicsőítjük a nevét, ti pedig megszenteltelintitek.

4. A körülmetélés parancsa, mely meghagyta minden újszülött körülmetélését a nyolcadik napon, szintén az igazi körülmetélkedésnek előképe, amellyel a tévelygéstől és a gonoszástól metélkedünk körül Jézus Krisztus, a mi Urunk által, ki feltámadt a halottak közül a szombat utáni első napon. A szombat utáni első nap így minden nap között az első marad, bár a hét napjainak továbbszámolásával a nyolcadiknak is mondhatjuk, de megmarad elsőnek is.

XLII. 1. További hagyomány, hogy az a tizenkét csengő is, melynek a főpap talárjáról kellett lecsüngni, annak a tizenkét apostolnak a szimbóluma volt, akiket az örök főpap, Jézus Krisztus hatalma küldött szét, akiknek hangja – Isten és az ő Krisztusának dicsőségéből és kegyelméből – betöltötte az egész földet. Ezért mondta Dávid: minden földre elhat hangjuk és a földkerekség határait szavuk (vö: Zsolt 18, 5). És Izaiás is, mintha az apostolok

személyében beszélne Krisztusról, akik a Felkentnek mondják, mert nem az ő beszédüknek hittek, hanem az őket elküldőnek erejében: *Uram, ki hitte volna, ki bennünket hallgatott, és az Úr karja kinek mutatkozott meg, úgy beszéltünk előtte, mint a gyermek, mint a szomjas földben nőtt gyökér* (vö: Iz 58, 5–8), hozzá még a jövődőlés már fentebb idézett első része⁴⁹. 3. Ezt pedig úgy mondja el, mintha sokak személyében szólana: „*úgy beszéltünk előtte*” majd hozzáteszi „*mint a gyermek*”; és ez azt jelenti, hogy akik még gonoszokként hallgatták őt, azok később parancsainak alávetették magukat, mindnyájan olyanok lettek, mint egy gyermek.

Így látjuk a testet is, sok tagját kell megszámlálni, az egésztestet nevezik egynek és testnek. Ahogy a nép vagy a tanács is, számszerűleg sok emberből áll, de mégis egy dolog az, egy kifejezéssel illetik és jelölik. 4. Így én is megannyi mást és mindegyiket sorra vehetném, amit csak Mózes elrendelt, férfiak, és igazolnám, hogy ez mind csak előkép, jelkép és ígérete mindannak, ami Krisztus által megvalósult, egyrészt, hogy ezekből a benne hívők őt felismerjék, másrészt pedig ezekből azokat is megismerjék, amit Krisztus tenni fog. Ezért a már felsoroltakat elegendőnek is tartom egyelőre, és rátérek arra, ami beszédem menete szerint most következik⁴⁹.

XLIII. 1. Ahogy Ábrahámmal kezdődik a körülmetélkedés, és Mózessel a szombat, az áldozatok és a felajánlások⁵⁰, és az ünnepek, amint ezt kimutattuk, Isten mindezeket népetek keményszívűsége miatt rendelte el; úgy meg is kell szünni ezeknek az Atya akaratából azzal, aki Ábrahám nemzetségéből, Juda törzséből, Dávid leszármazottjaként a Szűztől született Isten Fia, a Krisztus; ő az örök törvény, az új szövetség, kinek eljövetelét megjövendölték az egész világnak, mint ezt a próféciaik már jelezték. 2. Mi, akik általa tértünk az Istenhez, nem ezt a test szerinti körülmetélkedést kaptuk, hanem a szellemi, amit Hénok és a

hozzá hasonlóak tartottak; a keresztségben Isten irgalmából vesszük fel ezt, mert bűnösök voltunk, de mindenki számára megvan a lehetőség elnyeréséhez.

3. Most érkeztem el arra a pontra, hogy születése misztériumáról beszéljek, azért szólok róla. Izaiás azt mondta Jézus nemzetségéről, hogy embereknek elbeszélhetetlen az, így mondja, mint már előbb is idéztem: *Nemzedékét ugyan ki tartja számon? Mert életét kitépték a földből, és népem törvényszegései miatt jutott a halálba* (vö: Iz 53, 8)⁵¹. A prófétai Lélek mondta, hogy akinek nemzedékét nem lehet elbeszélni, annak majd meg kell halnia, hogy sebei által gyógyuljunk meg mi, bűnös emberek. 4. Hogy a benne hívő emberek ismerjék világra születésének a módját is, ugyanazon Izaiás által mint jövendő eseményt, így jövendöli meg: 5. *Az Úr beszédet intézett Ákázhoz, ezt mondotta: – Kérj magadnak jelet az Úrtól, a te Istenedtől, akár a mélységből, akár a magasból! Ákáz ezt mondotta: – Nem kérek, nem kísértem az Urat. Izaiás ezt mondotta: – Halljátok hát, Dávid háza, nem elég nektek, hogy próbára tesztitek az embereket, talán még az Istent is próbára tesztitek? Ezért maga az Úr ad nektek jelet. Íme a szűz méhében fogan és fiút szül, Emmánuelnek fogják nevezni, vaját és mézet eszik.* 6. *Mielőtt megismerné és választaná a rosszat, és választja a jót; mert mielőtt még különbséget tudna tenni a gyermek a jó vagy a rossz között, elveti a gonoszt és a jót választja; mielőtt még tudná a gyermek szólítani apját vagy anyját, elveszi Damaszkusz erejét, és Szamária hadi felszerelése az asszírok királya előtt lesz. Elfoglalják azt a földet, amelynek két királya téged most rettegsben tart; de terád és népedre, atyád házára olyan napokat hoz az Isten, amilyenek még nem voltak rajtad, amióta elszakadt Efraim Judától az asszírok királya miatt* (vö: Iz 7, 10–16; 8, 4; 7, 16s).

7. Ábrahám test szerinti nemzetségében ugyanis senki sem született szüztől, de olyan sem volt, akiről valaha is ezt híresztelték volna, csak a mi Krisztusunkról; mint ez mindenki előtt világos. Mégis ti és a tanítóitok azt meré-

szelitek mondani, hogy Izaiás nem azt írja, hogy „*Íme a szűz méhében hordja*”, hanem hogy „*Íme a fiatal nő méhében fogan és fiút szül*”. A jövendölést pedig úgy értelmezték, hogy az Ezekiás királyotokra vonatkozik, de hamarosan ellenetekre magyarázom ezt a helyet, és igazolom, hogy ez arra vonatkozik, akit mi Krisztusnak vallunk.

XLIV. 1. Mindenesetre miattatok én teljesen ártatlan maradok, ha arra törekszem, hogy a bizonyítással titeket meggyőzzek. Ám ha ti megmaradtok keményszívűeknek, és a keresztényekre szabott halálbüntetés miatt ezeknek elfogadására gyengék vagytok, és így nem kívántok az igazsághoz csatlakozni, akkor nyilvánvalóan csak magatokat okolhatjátok. És megcsaljátok magatokat azzal, hogy Ábrahám test szerinti magjának és mindenképpen az ígéretek örökösének tekintitek magatokat, mely megígért javakat Isten Felkentje által ad meg. 2. Mert senki sem nyerheti el ezeket, mégha őtőle származik is, azok kivételével, akik lelkületükben hasonlóak Ábrahám hitéhez, akik minden misztériumot megértének, és én azt mondom, néhány parancs a helyes istentiszteletet és az igazságosság gyakorlását szolgálta, míg más parancsolatok és cselekmények Krisztus misztériumára vagy a ti keményszívűségetekre vonatkoznak. És hogy ez így is van, azt Ezekielben világosan megmondotta az Isten: *Mégha Noé, Jákob vagy Dániel könyörögtek volna fiaikért és lányaikért, akkor sem teljesítette volna nekik (vö: Ezek 14, 20)⁵²*. 3. Ugyanez Izaiásnál is: *Azt mondja az Úr, az Isten: akkor kimennek és látni fogják a vétkes emberek tagjait, férgük nem pusztul el, és tüzük ki nem alszik, látványossága lesznek minden testnek (vö: Iz 66, 24)*. 4. Mivelhogy ezt a reményt lelketekből kivetettétek, mielőbb meg kell ismernetek, milyen úton juttok el bűneitek bocsánatára, és a megígért javak öröklésének reményére, és nincsen más út ezen kívül, hogy megismerjétek Krisztust és a bűnök bocsánatára lemosd-

jatok az Izaiás által hirdetett fürdőben⁵³, és ezután büntelenül éljetelek.

XLV. 1. Ekkor megszólalt Trifón: – Azt hiszem, mégiscsak meg kell szakítanom a beszédet, itt mondott szavaiadat, mert meg kell vizsgálni azokat, de ne vágj elébe a kérdésnek, amit meg akarok vitatni, hanem előbb figyelj rám.

Mire én: – Kérdezd csak, amit akarsz, ahogyan az eszedbe jut. Majd akkor a kérdések és a válaszok után próbálom meg összegezni és kiegészíteni beszédemet.

Mire ő ezt kérdezte: – Mondd meg nekem, hogy akik Mózes törvénye és rendelkezései szerint élnek, Hénokhoz, Jákobhoz és Noéhoz hasonlóan fognak-e élni a halottak feltámadásakor vagy nem?

3. Erre én így válaszoltam neki: – Ó ember, feleletemet azzal kezdem, amit Ezekiel próféta mondott: – *Még ha Noé, Dániel vagy Jákob könnyörögtek volna fiaikért, akkor sem teljesítette volna nekik* (vö: Ezek 14, 20)⁵⁴, mivel mindegyik a maga igazsága mértéke szerint nyeri el az üdvösséget, ahogy azokról is ezt mondtam, akik Mózes törvénye szerint éltek. Mert Mózes törvénye is előírta annak megtartását, ami természete szerint jó és igaz, a helyes istentiszteletnek megfelel, bár ugyanúgy olyan dolgok megtartását is előírta, amit a nép keményszívűsége miatt rendelt el azoknak, kik ezen törvény alatt éltek. 4. Ezért mindazok, akik az egyetemes, a természetnek megfelelő és minden időkre érvényben levő rendelkezéseket megtartották, Isten előtt kedvesek, és a Krisztus általi feltámadásban is azok lesznek, miként azok is, akik azelőtt igazak voltak, Noé, Hénok és Jákob meg mások, együtt üdvözülnek azokkal, akik ezt a Krisztust elismerik Isten Fiának, aki a hajnalszaggal és a Hold előtt már volt, aki Dávidnak nemzetségéből származó szűztől megtestesült és született, ezért az üdvrendért, hogy a kezdettől fogva gonoszkodó kígyó meg a hozzá hasonlóvá lett angyalok rabságba kerüljenek, hogy a halál is megsemmisüljön, és azért, hogy ennek a

Krisztusnak második eljövételével a benne hívőktől, az erényesen élőkől teljesen eltávozzon, ne legyen többé; mikor egyeseket büntetésül a ki nem alvó tűzre küld, a kárhozatra, addig mások szenvedésektől menten, romolhatatlanul, szomorúság nélkül, halhatatlanságban együtt éljenek.

XLVI. 1. És ha valaki még most is Mózes rendeleteit megtartva akarna élni, és hisz ebben a megfeszített Jézusban is, elismeri őt az Isten Felkentjének, s hogy egyszerűen neki adatott minden ítélet, övé az örök királyság, az ilyenek üdvözülhetnek-e? – kérdezte tőlem.

2. Erre én azt mondtam: – Inkább azt mérlegeljük, vajon lehetséges-e mindazt megtartani most, amit Mózes elrendelt.

Erre ő így válaszolt: – Nem. Mert jól tudjuk – ahogy te is mondtad –, hogy a húsvéti bárányt másutt nem lehet feláldozni, sem az engesztelési napra előírt bakokat, éppen a többi áldozatot felajánlani máshol nem lehet.

Mire én: – Kérlek, mondd meg te magad, mit lehet megtartani. De azt hidd el nekem, hogy aki az örökérvényű rendelkezéseket és cselekményeket nem tartja meg, az egyáltalán nem üdvözülhet.

Mire ő: – Én azt mondom, hogy a szombatokat, a körülmetélkedést és a hónapokat meg kellene tartani, és meg kell mosakodnunk, ha olyat érintettünk, melyet Mózes tiltott, ugyanúgy a nemi érintkezés után is le kell mosdani.

3. Erre ezt válaszoltam: – Ábrahám, Izsák, Jákob, Noé és Jób, vagy mások, akik előttük és utánuk igazak voltak, itt Ábrahám feleségére, Sárára gondolok, Izsák Rebekájára, Jákob Rákhelére és Liájára, meg a többi ilyen aszszonyra, Isten hűséges szolgájának, Mózesnek az anyjával bezárólag, ezek közül egy sem tartott meg ebből semmit, ezekről azt gondolod, hogy nem üdvözültek?

Trifón ráfelelte: – Nemde körülmetélkedett Ábrahám és azok is, akik utána következtek?

4. Akkor én ezt mondtam: – Tudom, hogy Ábrahám körülmetélkedett, és utódai is, de hogy miért kapták a körülmetélkedést, azt a korábbiakban már annyiszor megmondtam; de ha nem győzött meg benneteket, amit erről mondtam, akkor fontoljuk meg újra az érvelést. Egészen Mózesig egyetlen igaz sem tartott meg semmit sem azokból, amiről vitatkoztunk, egyetlen parancsot nem kapott, hogy megtartsa, Ábrahám is csak a körülmetélkedésre kapott parancsot, mint ezt jól tudjátok.

– Valóban tudjuk – válaszolta –, és valljuk is, hogy ezek üdvözültek.

5. Majd folytattam: – Lássátok be tehát, hogy minden ilyen rendelkezést népetek keményszívűsége miatt hozott Isten Mózes által, hogy sokaságuk miatt minden cselekedetekben szem előtt tartsátok az Istent, nehogy igazságtalanul és istentelenül kezdjétek cselekedni. Sőt azt is megparancsolta, hogy skarlátszínű bojtot kössetek magatokra, hogy ezek által se feledkezzetek meg az Istenről (vö: Mtör 22, 12); éppúgy kis tokokat is, és ezekben vékony szalagokon a lényeges előírásokat felírva hordjátok, miket mi mindenképpen szenteknek tartunk, hogy ezzel is arra serkentsen benneteket, hogy mindig gondotok legyen az Istenre (vö: Mtör 6, 8). De mégis neheztelt rátok, mert szívetekben a helyes istentisztelet legkisebb emlékét sem őrízitek. 6. Nem csekély azoknak a dolgoknak a száma, melyek Isten tiszteletére emlékeztetnek titeket, hogy ne legyetek bálványimádók, Illés idejében mégis megnevezte azoknak számát, akik nem hajtottak térdet Bál előtt, a számukat hétezernek mondta (vö: 1Kir 19, 18). Izaiásnál azt is szemetekre hányja, hogy gyermekeiteket feláldoztátok a bálványoknak (vö: Iz 57, 4.5). 7. Mi a legkegyetlenebb kínzásokat szenvedjük el, mert nem mutatunk be áldozatot azoknak, akiknek korábban áldoztunk, s ha meg kell halnunk, örülünk, mert hiszünk abban, hogy Isten az ő Krisztusa által feltámaszt bennünket, romolhatatlan

nokká, a szenvedésektől mentesekké és halhatatlanokká alakít át bennünket, és jól tudjuk azt, hogy semmivel sem járulnak hozzá az igaz cselekedetekhez és a helyes istentisztelethez azok, amiket népetek keményszívűsége miatt előírt rendeleteknek.

XLVII. 1. Ismét Trifón vette át a szót: – Ha valaki elfogadná, hogy mindez így van, azzal együtt, hogy ő a Krisztus, és így hinne benne és szerinte élne, csakhogy ezeket is meg akarná tartani, az ilyen üdvözül-e? – kérdezte tőlem.

Mire én: – Ahogyan én látom, Trifón, azt mondom, hogy üdvözülni fog az ilyen, míg az az ember nem, aki a nemzetek közül Krisztus által a tévedéstől körülmetélkedtetet is feltétlenül ezek megtartására akarnák rávenni, mondván, hogy nem üdvözülhet, ha ezeket hozzá hasonlóan nem tartja meg, ahogyan te is a beszéd kezdetén tetted, mikor kijelentetted, hogy én sem üdvözülök, ha ezeket meg nem tartom.

2. Akkor ő: – Miért mondd azt: „Ahogy én látom, üdvözülni fog az ilyen”, talán vannak olyanok is, akik tagadnák ezeknek üdvösségét?

– Vannak, Trifón – feleltem –, ők sem beszélni, sem lakomákon együttlenni nem mernek az ilyenekkel, én nem értek egyet az ilyenekkel, ők ugyanis gondolkodásbeli gyengeségeik folytán meg akarják tenni mindazt, ami Mózes-től való, amelyekről mi azt tartjuk, hogy Isten a nép keményszívűsége miatt rendelte el, ők ezen túl még Krisztusban is reménykednek⁵⁵, így a minden időkre szóló, természeténél fogva igaz dolgokat és a helyes istentisztelet megtartják a keresztyéyekkel, a hívekkel együtt élnek, és mint már említettem, nem kísérlik meg azokat magukhoz hasonlóvá tenni, a körülmetélkedésre bírni, sem a szombatok megülésére, semmi ilyesminek megtartására, azokat véleményem szerint el kell fogadni, vállalni kell velük a közösséget, mint testvérekkel és hasonló gondolkodásúakkal. 3. De ha valaki a nemzetségekből, Trifón,

azt állítaná, hogy hisz Krisztusban, és kényszeríteni akarná a pogányok közül az ebben a Krisztusban hívőket, hogy a Mózes-től elrendelt törvény szerint éljenek minden szempontból, és az ilyen életvitel következtében azokkal nem vállalnának közösséget, az ilyeneket szintén nem tudom elfogadni. 4. Akik a törvény megtartásával is megvallják az Istentől jött Krisztust, azokról én azt mondom, hogy üdvözülnek; viszont az olyanok, akik megvallották és elismerték őt Krisztusnak, de valami oknál fogva áttérnek a törvénynek megfelelő életformára, és ezzel megtagadják őt mint Krisztust, és ha életük vége előtt nem változtatnának ezen, én nem hinném, hogy bármi módon is üdvözülnének. 5. Akik pedig Ábrahám magyából valók, a törvény szerint élnek, és ebben a Krisztusban életük befejezéséig sem hisznek, szerintem éppúgy nem valószínű, hogy eljutnak az üdvösségre, (főképpen azok nem, akik a zsinagógákban átkozták és kiátkozták ezt a Krisztust); és mindenki, aki csak eljut az üdvösségre, a tűzben való bűnhődéstől megmenekül. 6. Isten jósága és emberszeretete, gazdagságának mérhetetlen bősége azokon van, akik bűneikből megtérnek, amint Ezekiel próféta mondotta, igazak és büntelenek az ő szemében (vö: Ezek 33, 12-20); akik pedig az igazságtalansággal és az istentelenséggel helyettesítik az istentiszteletet és az igaz cselekedeteket, azokat ő is igaztalanokként, bűnösökként és istentelenekként tartja számon. Ezért mondotta a mi Urunk Jézus Krisztus: Amiben találak titeket, abban ítélek meg titeket³⁶.

XLVIII. 1. Ezekután Trifón szólt: – Immár hallottuk, hogy ezekről miként vélekedel, térj hát vissza a beszédnek arra a pontjára, ahol abba hagytad, és fejezd be. Különösnek találom, és teljes egészében igazolhatatlannak is tűnik előttem, mikor mondottad, hogy az idők kezdete előtt létezett Isten ez a Krisztus, majd embernek született, így ő nem ember az emberek közül; de nemcsak különösnek találom, hanem esztelenségnek is.

2. Mire én így válaszoltam: Tudom, hogy különösnek látszik, főképpen azoknak, akik a ti fajtátokból valók, akik az Isten szavát sem megtenni, sem megérteni nem akarjátok, csak a tanítóitokét, amint azt maga Isten kiáltja (vö: Iz 29, 15). Semmiképpen se gondold lehetetlennek, Trifón, még ha én nem is tudnám igazolni, hogy ő, az Isten Krisztusa, annakelőtte mint a mindenség teremtettségének Fia létezett, hogy Isten ő, aki emberként született a szűz által.

3. Minden felhozott igazolásból kitűnik, hogy ő az Isten Felkentje, legyen bármilyen természetű, de ha én nem is tudnám igazolni, hogy ő annakelőtte is létezett, megszületett, hozzánk hasonló szenvedő ember lett, teste volt, az Atya akarata szerint, akkor is csupán csak azt mondhatjátok joggal, hogy én beszéltem tévesen, de még nem tagadhatjátok azt, hogy ő a Krisztus, még ha az emberek között született embernek mutatkozott is, és még ha nem lehetne többet igazolni annál, hogy kiválasztás útján lett ő Krisztussá.

4. Mert vannak olyanok, barátaim, még hozzá közületek valók, akik ugyan Krisztusnak vallják őt, de azt állítják, hogy ő csak ember volt az emberek közül, én nem osztom nézetüket, akkor sem, ha látnám, hogy a nagyobb rész ennek megfelelően vélekedne, de Krisztus maga nem emberi tanok követését parancsolta meg nekünk, hanem azt, hogy annak higgyünk, amit a szent próféták hirdettek, és amit ő maga tanított.

XLIX. 1. Én úgy látom – mondotta Trifón –, akik őt embernek tartják, hogy kiválasztás útján lett fölkennté és ezáltal Krisztussá, valószínűbb dolgot állítanak, mint amit ti, és amit te is mondtál. A Felkentet mi mindannyian embertől született emberként várjuk, és amikor elérkezik, Illés fogja őt felkenni. Így ha egy ilyen jelenik meg, hogy ő a Fölkent, aki emberektől származó ember, azt teljes bizonyossággal el kell hinnünk, de mivel még Illés nem jött el, ezért nem hinném, hogy ő a Krisztus⁵⁷.

2. Erre én kérdésben válaszoltam neki: – Nemde azt

mondja az Ige Zakariás által, hogy Illés az Úr nagy és félelmetes napja előtt jön majd el (vö. Mal 4, 5)?

– Valóban – felelte rá.

– Ha maga az Ige kényszerít annak megvallására, hogy Krisztusnak két eljövételét hirdették meg előre, az első az, amikor szenvedőként, dicstelenül és elcsúfított külsőben jelenik meg; a második pedig az, amelyben dicsőségesen és mindenképpen bírójaként érkezik, amint azt az előbbieken már megannyiszor igazoltam⁵⁸; nemde arra kell inkább gondolnunk, hogy az Isten Igéje azt hirdette, hogy a nagy és félelmetes napnak, vagyis a második eljövételének lesz előfutára Illés?

– Valóban – felelte rá.

3. – Ugyanúgy a mi Urunk is – mondtam –, tanításánknak hagyta mint jövő eseményt, beszélt Illés eljövételéről, és mi hisszük, hogy ez meg fog történni, mikor az egekben dicsőségben érkezik a mi Urunk Jézus Krisztus, kinek első eljövételét megelőzte a hírnök, Isten Illésben levő lelke, Jánosban, nemzetek prófétájában, de utána már más próféta nem tűnt fel nálatok. Ő a Jordán folyónál ülve kiáltott: *Én titeket vízben kereszteltem a megtérésre, de jön már az, aki erősebb nálam, kinek arra sem vagyok méltó, hogy a saruját hordozzam, ő majd Szentlélekben és tűzben keresztel meg benneteket. Kezében van szőrőlapátja, kitakarítja szőrűjét, a búzáat csűrbe gyűjti, a pelyvát pedig olthatatlan tűzben égeti el* (vö. Mt 3, 11s).

4. Ezt a prófétát Heródes királyotok börtönbe záratta, mert amikor ő születésnapjára ünnepséget tartott, testvére leányának tánca annyira elbűvölte, hogy azt mondta neki, kérjen amit csak akar. Akkor a leányának az anyja azt a tanácsot adta, hogy a börtönbe vetett János fejét kérje, és amikor ő ezt elkérte, a király parancsot adott, hogy hozzák el tálcán János fejét. 5. Ezért a mi Krisztusunk még a földi életben így szólt azokhoz, akik azt mondták, hogy a Krisztus előtt Illésnek kell eljönnie: *Illés csakugyan eljön*

és helyreállít mindent, de én azt mondom nektek, hogy Illés már el is jött, de nem ismerték fel őt, hanem kényük-kedvük szerint bántak vele (vö. Mt 17, 12). És megírták azt is, a tanítványok akkor megértették, hogy ő Keresztelő Jánosrólmondotta ezeket.

6. Itt közbevágott Trifón: – Különösnek tartom, mikor azt mondd, hogy Illésben is és Jánosban is ott volt a próféta Lélek.

Erre én így válaszoltam: – Te nem úgy látod, hogy ez Jézussal, Návé fiával is így volt, aki átvette a nép vezetését Mózes után, mikor Isten úgy rendelte Mózesnek, hogy kezét tegye fel Jézusra, és ezt mondta neki: *A lélekből, amely benned van, átteszek őrá* (vö. Szám 27, 18).

7. Mire ő: – Valóban.

– Ahogy akkor történt amikor Mózes még az emberek között élt – mondtam –, hogy az Isten a Lélekből, mely Mózesben volt, áttett Jézusba, úgy Isten meg tudta tenni, hogy abból, ami Illésben volt egykor, áttett Jánosba is; ahogyan Krisztus első eljövetele nem volt dicsőséges, úgy az Illésben működő, mindenkor tisztító Léleké sem, Krisztushoz hasonló volt első eljövetele, nem volt dicsőséges. 8. *Rejtett kézzel harcol az Úr Amalek ellen* (vö. Kiv 18, 8) – mint mondja (az Írás), Amalek pedig elesett, ezt ti sem tagadjátok. Így Krisztus dicsőséges megjelenéséről mondja, hogy Amalek ellen fog harcolni; ez az értelme ezen szavaknak, hogy „rejtett kézzel harcol az Úr Amalek ellen.” Érthetitek rajta, hogy az Isten rejtett ereje volt a megfeszített Krisztusban, akitől rettegtek a démonok, az összes hatalmasságok és fejedelemségek a földön.

L. 1. Akkor Trifón vette át a szót: – Mint láthatod, vizsgálódásunk minden egyes részletéhez sok mindennel kapcsolatban megannyi ellenvetést teszek, éppen ezért én is kész vagyok, hogy megválaszoljak neked mindenre, amit csak kérdezel. De előbb válaszolj arra, mivel tudod igazolni, hogy más Isten is van a mindenség alkotóján kívül,

majd pedig igazold azt is, hogy mi alapon tartod az ő szűztől való születését⁵⁹?

2. Mire én ezt mondtam: – Előbb engedd meg nekem, hogy felidézsem Izaiás jövendöléseinek szavait, melyek az előfutárról szólnak, aki a mi Urunk Jézus Krisztus előtt János, a keresztelő próféta volt.

– Megengedem – válaszolta.

3. Akkor én folytattam: Izaiás így beszélt az előfutár Jánosról: – *Ezekiás azt mondta Izaiásnak: Az Úr jó szavakat szólt: Legyen béke és igazságosság az én napjaimban. És: Vigasztaljátok meg népemet, papok, szőlőjatók Jeruzsálem szívéhez, és vigasztaljátok őt, mert betelt megaláztatása. Bűne bocsánatot nyert, mert kettősen fogadta el az Úr kezéből bűnei büntetését. A pusztában kiáltónak szava: Készítsétek elő az Úr útját, tegyétek egyenessé Istenünk ösvényeit. Minden völgy legyen feltöltve, minden hegy és halom leborodva, minden egyenetlen legyen egyenessé, a lejtők egyenes utakká, és megjelenik az Úr dicsősége, és látni fogja minden test az Isten üdvösségét, mert az Úr mondotta. 4. Egy hang szólt: Kiáltás! és azt mondtam: – Mit kiáltásak? Minden test olyan, mint a mező, az ember minden dicsősége olyan, mint a mező virága. Kiszárad a mező, virága lehullik, de az Úr szava minden időkre megmarad. Menj fel egy hegyre, és hirdess örömbírt Sionnak. Emeld fel erőben hangodat te, aki örömbírt hirdetsz Jeruzsálemnek! Emelkedjete fel, ne féljete, mondd meg Juda városainak: – Íme, a ti Istenetek, az Úr íme erőben érkezik, karja hatalommal érkezik! Íme, vele van bére és a műve előtte. Mint a pásztor gondozza nyáját, karjával összeterele a báránynokat, oltalmazza az anyajuhokat. 5. Ki méri meg kezével a vizet, az eget tenyerével, az egész földet ujjával? Ki mérte meg mérlegen a hegyeket, a dombokat a mérleg serpenyőiben? Ki ismeri az Úr gondolatát, ki volt tanácsadója, aki valami útmutatást adott neki? Vagy kibez ment ő tanácsért, és az eligazította őt? Vagy ki tanította az ítélhetozatalra? Vagy az értelem útját ki mutatta meg neki? Minden nép olyan, mint a vízcsepp a vödörben, csak annyit számítanak, mint porszem a mérlegen, mint a kiköpött nyál,*

annyit érnek. Tűzgyújtásra sem elég Libanon, nem elég az összes négy lábú a véres áldozathoz, az összes nemzet semmi, semminek számítanak (vö.: Iz 39, 8–40, 17).

LI. 1. Amikor elhallgattam, Trifón szólalt meg: – Ó ember, minden prófétai szónak, amit csak idéztél, kettős értelme van, nem perdöntök ahhoz, amit igazolni akarsz.

Erre én így válaszoltam: – Trifón, ha nem szüntek volna meg, és nemzeteteknek lennének prófétái ezen János után, akkor is kétértelműeknek gondolnátok a mondottakat. 2. Ha János valóban az előfutár volt, aki az embereket megtérésre szólította fel, Krisztus viszont, mikor még János a Jordánnál volt, eljöttével megszüntette a jövődölést és a keresztelest, ő már az örömhírt hirdette, arról beszélt, hogy közel van már a mennyek országa, és hogy sokat kell szenvednie az írástudóktól és a farizeusoktól, keresztre feszítik, de a harmadik napon feltámad, és újra Jeruzsálemben lesz, akkor majd a tanítványokkal ismét együtt fog inni és enni⁶⁰, és megjelenése közötti időben – mint már említettem –, előre megmondta, hogy lesznek eretnokségek és hamis próféták, akik az ő nevére hivatkoznak, mint látjuk, így is történt; hogyan lehet hát akkor azt kettősen értelmezni, amikor a tények győznek meg benneteket? 3. Azt is mondotta, hogy nemzetetekből nem támad már több próféta; arról pedig, hogy el fogják ismerni a régi időkben Istenről meghirdetett új szövetség megkötését, ami már megvalósult, merthogy ez Krisztus maga, így beszélt: *A törvény és a próféták Keresztelő Jánosig vannak érvényben, őtána a mennyek országa erőszakot szenved, és az erőszakosok ragadják magukhoz azt. És ha tudni akarjátok, ő Illés, akinek el kell jönnie. Akinek füle van, hallja meg* (vö.: Mt 11, 12–15).

LII. 1. Már Jákob pátriárka által is elhangzott a jövődölés, hogy Krisztusnak két eljövele lesz; az is, hogy az elsőben majd szenvedni fog, hogy utána köztetek nem támad sem próféta, sem király, és hogy a nemzetek hinni

fognak a szenvedő Krisztusban, meg várni fognak az ő második eljövételére. A Szentlélek csak hasonlatokban és rejtett módon beszélt ezekről; idézem azt, amit mondott: *2. Juda, téged dicsőítenek testvéreid, kezéd ellenségeid nyakán lesz, atyád fiai meghajolnak előtted. Fialat oroszlán lesz Juda, a zsák-mány mellől kelsz fel, fiam, lenyugszol és elalszol, mint az oroszlán, mint kölyökoroszlán. Ki merné felkelteni? Nem szűnik meg a fejedelem Judából, és a vezér az ő ágyékától, míg el nem jön, aki fenn van tartva neki, rá várnak a nemzetek, a szőlőtőhöz köti meg csikóját, és az indaboz szamarának csikóját, borban mossa meg stóláját, a szőlő vérében ruháját. Villog szemem a bortól, foga fehéreként a tej (vö.: Ter 49, 8–12).*

3. Népetek között mindaddig nem hiányzott sem a próféta, sem a vezér, míg Jézus Krisztus el nem jött és nem szenvedett, szégyen nélkül nem is mernétek mondani, és igazolni sem tudjátok. Heródesről is, akinek uralkodása után szenvedett ő, azt beszélitek, askalonita; bár állítjátok azt, hogy Mózes törvénye szerint népeteknek volt főpapja, aki az áldozati adományokat felajánlja, és a többi törvénybeli előírásokra is felügyel, valamint próféták is követték egymást egészen Jánosig. Azt mondjátok, most úgy vagytok, mint mikor népeteket a pusztává tett földről a szent edényekkel együtt Babilonba hurcolták, de akkor sem hiányzott közületek a próféta, aki népetek ura, vezére és fejedelme volt. A Lélek pedig, ki jelen volt a prófétákban, királyokat kent fel és iktatott be nektek. 4. De Jézus, a mi Krisztusunk, a ti népetek között való megjelenése és halála után már nem támadt több próféta és most sincs, saját országotok is megszűnt, földetek pusztasággá lett, és mint a csöszkunyó, elhagyottá. Amit pedig az Ige Jákob által mondott, hogy „őrá várnak a nemzetek”, jelképesen az ő két megjelenését jelzi, hogy a nemzetek hinni fognak benne, amit már ti is láthattok; merthogy az összes nemzet közül vannak olyanok, melyek a Krisztusba vetett hit

által eljutottak a helyes istentiszteletre, igazakká lettek, és várják az ő második eljövételét.

LIII. 1. Az pedig, hogy „*a szőlőtőhöz köti meg csikóját, és az indához szamarának csikóját*”, jelzi azt az eseményt, amit ő megtett az első eljövetelekor, de annak is előre jelzése volt, hogy a nemzetek éppúgy hinni fognak benne. Ők ugyanis olyanok voltak, mint a nyeregbe és igába nem tört csikók egészen addig, amíg Krisztus el nem jött, és szétküldött tanítványai által nem tanította őket; most már viselik tanításának igáját, és hátukra málházva mindent elviselnek a várt dolgok, a tőle megígért javak miatt. 2. És ő, a mi Urunk, Jézus Krisztus egy számaron, melyet csikájával együtt kötöttek meg azon a betfagéi úton, akart bevonulni Jeruzsálembe, megparancsolta tanítványainak, hogy ezt az állatot vezessék oda hozzá, felült rá és így vonult be Jeruzsálembe. Mint azt megjövendölték, hogy Krisztus ezt fogja tenni, ő meg is tette, és tudjuk, hogy ezt cselekedve kinyilvánította, hogy ő a Krisztus. Igazolni lehet az írásokból, hogy mindez megtörtént, de ti továbbra is keményszívűek maradtok.

3. Zakariás által, aki egyike a tizenkét prófétának, ugyanennek megtörténtét jövendölte meg, ezen szavakban: *Örvendezz Sion leánya, ujjongj és hirdesd, Jeruzsálem leánya: Íme, királyod érkezik, aki igazságot szolgáltat neked, szelíden és szerényen jön, teherhordó állaton, szamár csikón ül* (vö: Zak 9, 9). 4. Ezt a teherhordó szamarat és csikáját Jákob pátriárkánál is említette a prófétai Lélek, hogy majd az ő használatára lesznek, mint meg is parancsolta tanítványainak, ahogy már mondtam, vezessék hozzá mindkét állatot; ezekkel előre meghirdette, hogy a zsinagógából kikerülő követői együtt lesznek azokkal, akik a nemzetek közül fognak hinni benne. Mert ahogyan a nemzetek közül valók jelképe a nyeregbe nem tört csikó volt, úgy népeteké a teherhordó állat, mivelhogy viselitek a próféták által rátok rótt törvényt. 4. Zakariás próféta által azt is megjövөн-

dölte, hogy ezt a Krisztust meg fogják ölni, tanítványai pedig szétszélednek, ahogy ez meg is történt. Mert miután őt megölték, az addig vele levő tanítványok mind szétszéledtek, mígnem feltámadt a halálból és meggyőzte őket arról, hogy a jóvendölések szerint ezeket kellett elszenvednie; azok pedig elfogadták, és elmentek az egész földkerekségre, hogy ezeket tanítsák. 6. Minket is ők erősítettek meg a hitben, és lettünk az ő tanítványai, mivel megbizonyosodtunk a prófétákból és azokból, amiket látunk, hogy az egész földkerekségen annak a megfeszítettnek nevében tisztelik az Istent. És a Zakariás által mondottak a következők: *Kard, támadj a pásztoromra, népemnek férfijára, – mondja a seregek Ura, sújts le a pásztorra és szétszélednek a jubok* (vö: Zak 13, 7).

LIV. 1. Amit pedig Mózes mondott el, amit Jákob pátriárka megjövendölt, hogy „borban mossa meg stóláját, szőlő vérében ruháját”, azzal arra utalt, hogy vérével mossa le azokat, akik hinni fognak benne. Stólájának nevezte a Szentlélek azokat, akik általa nyerik el bűneik bocsánatát, és ereje által mindig is jelen van bennük, de nyilvánvalóan csak a második eljövételében lesz jelen. 2. A szőlő vérééről beszél az Ige, mintegy művészi kifejezéssel arra világít rá, hogy Krisztusnak nem emberi magtól való vére van, hanem az Isten erejéből való. Ahogy a szőlő véréét sem az ember nemzi, hanem Isten hozza létre, úgy Krisztus vére sem emberi magtól való lesz, hanem hogy Isten erejéből való, arra előzetesen célzott. És a most idézett jóvendölés, férfiak, azt igazolja, hogy Krisztus nem az emberek közül, és nem a szokásos emberi módon született.

LV. 1. Erre Trifón így válaszolt: – Emlékezetben tartjuk magyarázatodat, ha majd más igazolásokkal is alátámasztod ezt a tanítást. Most már azonban annak bizonyításával kezd eszmefuttatásodat, hogy a mindenség alkotóján kívül más Istent is vall a prófétai Lélek, de óvakodj attól,

hogy Napról vagy a Holdról szót ejts, mert mint írva van, hagyta az Isten, hogy a pogányok istenekként imádják ezeket. Továbbá a próféták is gyakran használnak átvitt értelemben ilyen kifejezéseket: *A te Istened az istenek Istene és az uralkodók Ura* (vö: Mtörv 10, 17)⁶¹, ám megannyiszor hozzát teszi *nagy, erős és félelmetes*. 2. Ezekkel nem azt akarja mondani, hogy az istenek léteznek, hanem az Írás arra tanít ezzel bennünket, hogy a vélt istenek és uraságok egyetlen Ura a mindenséget teremtő Isten. A Szentlélek azért mondja a szent Dávid által, hogy megcáfolja ezeket: *A pogányok istenei, vélt istenek, démonoknak bálványképei, de nem istenek* (vö: Zsolt 95, 5), és átkot mond azokra, akik ezeket készítenek és imádják.

3. Mire én így szóltam: – Én nem olyan bizonyítékokat akartam felhozni, Trifón, melyekről magam is tudom, hogy kárhoztatják az ilyeneket és efféléket imádókat, hanem olyanokat, amelyeknek senki sem tud ellentmondani. Különösnek tűnnek neked, bár mindennap felolvassátok ezeket, ezért ebből is meg kellene értenetek, hogy gonoszságtok miatt az Isten elrejtette előletek, hogy ne értsétek meg szavaiban rejlő bölcsességét, kivéve azokat, akiknek az ő nagylelkű irgalmasságából – mint Izaiás mondotta (vö: Iz 1,9) – magvat hagyott az üdvösségre, nehogy a ti nemzetségeitek is úgy pusztuljon el, mint a Szodoma és Gomorra lakói; figyeljete tehát arra, amit idézni fogok a Szentírásból, magyarázatra sem szorul, csak meghallgatásra.

LVI. 1. Mózes, Isten boldog és hűséges szolgája elbeszéli, hogy a mamréi tölgynél megjelent Ábrahámnak Isten, és vele a két angyal, kiket egy másik, mindig az ég fölötti lények között maradó, senkinek meg nem jelenő, önmagában senkivel soha nem társalgó, akit a mindenség Teremtőjének és Alkotójának gondolunk, küldött el Szodoma lakóinak megbüntetésére. 2. Ezeket mondotta ugyanis: *Az Úr megjelent neki Mámbré tölgyfájánál, amikor az*

a nap delelőjekor sátrának ajtajában ült. Felemelte a szemét és látta, hogy három férfi áll ott előtte. Ahogy meglátta őket, sátra ajtajából eléjük sietett, a földig hajolt és így szólt... – így tovább egészen addig, hogy – Kora reggel felkelt Ábrahám, és elsietett arra a helyre, ahol az Úr előtt állt, Szodoma és Gomorra felé nézett, azok vidékére tekintett, és látta, hogy a földből tűz csap fel, úgy mint a kemence lángja (vö: Ter 18, 1k; 19, 7k). A többit elhagytam és megkérdeztem tőlük, hogy értették-e az elmondottakat.

3. Ők azt válaszolták, hogy megértették, a mondottaknak azonban semmi közük annak bizonyítására, hogy a mindenség Teremtőjén kívül – akiről a Szentlélek beszél – más valaki az Isten vagy Úr.

4. Majd így folytattam: – Amiket mondok, azzal próbálalak meggyőzni titeket, akik értitek az írásokat, hogy más is van, akit a mindenség Teremtőjén kívül Istennek és Úrnak nevez, akinek angyal is a neve, mert a mindenség Teremtője – aki fölött más Isten nincs – küldi az emberekhez, amikor valamit meg akar hirdetni az embereknek.

Ismét idéztem az előbb elmondottakat és megkérdeztem Trifónt: – Ugy gondolod te is, hogy a mambrei tölgy alatt Ábrahámnak az Isten jelent meg?

– Valóban úgy – válaszolta rá.

5. – És az a három férfi egyike volt, – folytattam, – akiket a Szentlélek elbeszélése szerint Ábrahám látott?

– Nem, semmiképpen – válaszolta ő –, hanem még e három férfi előtt jelent meg neki Isten, ez a három pedig, akiket az Írás férfiaknak nevez, angyalok voltak; kettőt közülük Szodoma elpusztítására küldött, egy pedig megvitte az örömhírt Sárának, hogy fia lesz, ez volt a küldetése és annak teljesítése után távozott.

6. – Hogyan lehet az, hogy a három közül az egyiket, amelyik bent volt a sátorban – mondtam – és ezt mondta Sárának: Amely órákban visszatérek hozzád, Sárának fia lesz (vö: Ter 18, 10), és látjuk, hogy visszatérésekor Sárá-

nak megszületett a fia, és ezen a helyen a prófétai szó őt Istennek jelöli! De hogy egészen világos legyen, amit most mondok, hallgassátok meg, hogy Mózes által mondottakban milyen kifejezéseket használ szó szerint: 7. *Amikor pedig meglátta Sára, hogy Hágárnak, az egyiptomi szolgálónak a fia, akit ez Ábrahámnak szült, gúnyolódik az ő fiával, Izsákkal, így szólt Ábrahámbhoz: Űzd el a szolgálót fiával együtt. Ennek a szolgálónak a fia nem örököl együtt az én fiammal, Izsákkal. Ábrahámnak igen nehezére esett ez a beszéd fiával kapcsolatban. Akkor az Isten így szólt Ábrahámbhoz: Ne okozzon nehézséget neked a gyermek és a szolgáló sorsa. Mindenben, amit csak mond neked Sára, hallgass az ő szavára; mert Izsákról nevezik el majd utódaidat!* (vö: 21, 9–12). 8. Megértettétek tehát, hogy azt, aki annakelőtte a tölgyfa alatt mondta, hogy visszatér, mivelhogy előre tudta, Ábrahámnak azt a tanácsot kell adni, amit Sára javasolt neki már, mint megíratott, vissza is tért, és Isten, amint az Írás mondja ezekkel a szavakkal: „Akkor az Isten így szólt Ábrahámbhoz: Ne okozzon nehézséget neked a gyermek és a szolgáló sorsa” – kérdeztem őket.

9. Trifón ezt a választ adta: – Rendben van, de ebből nem igazoltad, hogy az Ábrahámnak és a többi patriárkának, prófétának megjelent Istenen kívül van másik Isten is, hanem ezzel csak azt igazoltad nekünk, hogy nem helyes elgondolásod, mert a három, akik a sátorban Ábrahámnál voltak, mind angyalok voltak.

10. Itt újra én vettem át a szót: – Ha az Írásokból nem is tudtam igazolni nektek, hogy ő egy azon három közül, és Isten, és angyal is a neve, mert mint már említettem, hírt visz mindazoknak, akiknek csak a mindenséget alkotó Isten általa üzeni akar; azt azonban helyénvaló lenne megértenetek, hogy az, aki a vele levő két angyallal együtt férfialakban jelent meg a földön Ábrahámnak, az ez volt és a világ teremtése előtti Isten, mint ezt egész népetek tartja.

– Mindenképpen – válaszolta ő –, valóban így tartjuk ezideig mi is.

11. Majd ismét én beszéltem: Az Írásokhoz visszatérve most meg akarlak győzni benneteket arról, hogy azok róla mondják, megjelent Ábrahámnak, Izsáknak és Mózesnek, és úgy írnak róla, mint a mindenséget teremtő Istentől különböző Istenről, de én ezt számbelileg értem, és nem akarátára vonatkozóan. Állítom, hogy ő nem tett mást és nem beszélt mást, mint aminek megtételét és elmondását a világ Teremtője akarta, aki fölött nincs más Isten.

12. Mire Trifón: – Inkább létezését bizonyítsd, hogy ebben egyetérthessünk veled. Ne arról beszéljél, hogy a mindenség alkotója mit tett és mondott, nem erről akarunk hallani tőled.

Akkor én ezt válaszoltam: – Az Írás, amit az imént idéztem nektek, világossá teszi számotokra, mégpedig ezek a szavak: *Amikor a Nap megjelent a föld felett, Lót Szigorba ért, és az Úr Szodomára kénesőt bocsátott, és az Úrtól az égből tüzet, és elpusztította ezeket a városokat meg egész vidéküket* (vö: Ter 19, 23ss).

13. Erre a Trifónnal ottmaradtak közül a negyedik megszólalt: Mózes által az Ige a Szodomába lement két angyal közül az egyiket Úrnak szólította, de ezen kívül az Ábrahámnak megjelent Istent szükségképpen annak kell nevezni.

14. De nemcsak ezen megokolásból – folytattam – kell ezt tartanunk szükségképpen, hogy a mindenség Alkotóján kívül mást is Úrnak nevez a Szentlélek. Nemcsak Mózes által, hanem Dávid által is, általa ugyanis ezeket mondotta: *Így szólt az Úr az én Uramhoz, ülj az én jobbjomra, amíg ellenségeidet lábad zsámolyául teszem* (vö: Zsolt 109, 1); mint már ezt idéztem⁶²; vagy másutt más szavakban: *A te trónod, Isten, minden időkre áll. Kormányzó pálcád királyságod pálcája. Szeretted az igazságot és gyűlölted a törvényszegést, ezért kent fel tégedet az Isten, a te Istened az ujjongás olajával társaid*

előtt (vö: Zsolt 44, 7). 15. Ha ti azt mondjátok, a Szentlélek más valakit is Istennek és Úrnak mond a mindenség Atyján és az ő Felkentjén kívül, akkor – miután én vállalkoztam annak bebizonyítására az Írásokból, hogy nem a Szodomába elküldött két angyal egyikét mondja az Írás Úrnak, hanem azt nevezi az Ábrahámnak megjelent Istennek, aki azokkal volt – akkor feleljetek nekem ti.

16. Akkor Trifón szólalt meg: – Igazold ezt nekünk ahogy tudod, a nap már előrehaladt, mi meg az ilyen bizonyító válaszokra nem vagyunk felkészülve, mert ezzel soha nem foglalkoztunk, erről nem vitatkoztunk, nem hallgattunk olyat, aki ezt bizonyította volna. Különben téged sem hallgatnánk meg, ha nem idéznéd az egész Írást, melyekből azt akarod bizonyítani, hogy a mindenséget alkotó Isten felett mást nem ismer!

17. Mire én így vettem át a szót: Mint tudjátok, az Írás ezt mondja: *Akkor az Isten így szólt Ábrahámhoz: „Miért nevet Sára azt mondván: hogy én még valóban szülni is fogok? Már megöregedtem.” Van, ami lehetetlen az Úrnál? Jöv ilyenkor ezekben az órákban visszatérek hozzád, és Sárának fia lesz* (vö: Ter 18, 13s); rövidebb ezután: *Felkeltek onnét, és a férfiak Szodoma és Gomorra irányába tekintettek. Ábrabám velük ment és elkísérte őket. Akkor az Úr így szólt: Nem rejtem én el Ábrabám elől, az én gyermekem elől, ami tenni fogok* (vö: Ter 18, 16s); 18. majd ismét nem sokkal később ezt mondja: *Ezt mondta az Úr: Szodoma és Gomorra felett beteltek a pánaszkiáltások, bűnük nagyon súlyos. Lemegyek hát, és megnézem, hogy elkövezték-e azt vagy nem, amit a hozzáam feljutó kiáltásaik beteljesedtek-e, tudni akarom. Akkor a férfiak Szodoma felé fordultak és megérkeztek Szodomába. Ábrabám pedig megállt az Úr előtt, közelebb lépett Ábrabám és így szólt: Csak nem pusztítod el az igazat együtt az istentelennel?* (vö: Ter 18, 20–23), és így tovább. Nekem úgy tűnik, nem kell leírni ugyanazt, amit már előzőleg, hanem azokat kell elolvasni, amelyekkel már érveltem Trifónnak és társainak⁶³. 19. Így

folytattam tovább, akkor ezeket mondja: *Ezután Isten eltávozott, miután befejezte beszédét Ábrahámmal, majd ő is hazament. A két angyal este ért Szodomába. Lót éppen Szodoma kapujában ült (vö: Ter 18, 33s); így a továbbiakban egészen addig, hogy A férfiak kinyújtották kezüket és behúzták Lótot magukhoz a házba és bezárták azt (vö.: Ter 19, 10), így a továbbiak egészen addig, hogy És az angyalok megfogták az ő kezét, feleségének kezét és leányainak kezét, mert az Úr megakartá kímélni őt. 20. Amikor éjszaka lett, kivezették őket, és így szóltak hozzájuk: – Mentsd meg, mentsd meg a saját lelkedet! Ne tekints hátra, ne állj meg sehol ezen a vidéken, a hegyekben meg tudlak menteni, nehogy elragadjon valami baj. Lót ekkor így szólt hozzájuk: Kérlek, Uram, ha gyermeked irgalmat talált előtted, ki így felmagasztaltad az igazságosságot, megtetted velem, hogy lelkem életben maradt. De én a hegyekben nem tudok menekni, nehogy utolérjen ott a baj, és én meghaljak. 21. Íme itt ez a közeli város, hadd meneküljek oda, elég kicsi. Ott szeretnék meghúzódni, elég kicsi az, élni fog ott a lelkem. Ő így válaszolt neki: Íme csodálatos lesz személyem előtted ezen szavak után, mert nem pusztítom el azt a várost, amelyről beszélsz. De siess, hogy megmenekülj onnan, nem tudom végbevezetni tetteimet addig, míg te nem érsz be oda. Ezért kapta meg ez a város a Szigór nevet. Amikor a nap megjelent a föld felett, Lót Szigórba ért, és az Úr Szodomára és Gomorrára kéneseit bocsátott, az Úrtól az égből tüzet, és elpusztította ezeket a városokat meg egész vidéküket (vö: Ter 19, 16–25).*

22. Itt ismét elhallgattam, majd hozzátettem: – Nos hát, barátaim, még mindig nem értitek, hogy a három közül az egyik Isten és Úr, szolgája annak aki a mennyekben van, de a két angyalnak Ura? Ezek elmentek Szodomába, ő pedig hátramaradt és beszélt Ábrahámmal, és mint Mózes elmondja, a beszélgetés után elment, és Ábrahám is hazament. 23. Onnét elment, és nem az a két angyal beszélt Lóttal, hanem ő volt az, mint ahogy az Írás is erre utal, Úr ő, és a mennyei Úrtól, azaz a mindenség alkotójától

bocsátotta Szodomára és Gomorrára azt, amit az Ige sorol fel: „Az Úr Szodomára és Gomorrára kényszerít bocsátott, az Úrtól az égből tüzet”.

LVII. 1. Trifón végighallgatta magyarázatomat, majd megszólalt: – Ez az Írás valóban beismerésre kényszerít bennünket, egészen nyilvánvalóan mondja el, de nyugodtan állíthatjuk-e azt is, ami ehhez a szöveghez kapcsolódik, hogy ő megette azt, amit Ábrahám készített neki és elébe tett?!

2. Erre én így válaszoltam: – Valóban azt írja, hogy ő evett. De mint hallottuk, arról a háromról mondja, hogy ettek, igaz nem csak arról a kettőről, kik angyalai az egekben is, mint ez világos előttünk. Esznek ők, de nem olyan ételeknek elköltését állítják róluk, mint amiket az emberek esznek, hanem a manna eledelét, amit atyáitok is ettek a pusztában, mint ezt az Írás elbeszéli, hogy az angyalok kenyerét ették. Én azt mondanám, hogy az Írás szerint, mely mondja, hogy ettek, úgy ették meg ők, ahogyan a tűz felemésztt mindent, és semmiképpen sem lehet úgy érteni, hogy fogakkal és szájukkal ettek. Ezt egyikükről sem állítanánk, képszerű beszédnek fogadjuk el, és igen kevés alkalmalással használjuk.

3. Mire Trifón: – Valóban lehetne egy jobb formában kifejezni az evés módját, azzal talán, hogy elköltötték, amit Ábrahám készített nekik, ezt úgy írták le, hogy megették. Ugyanígy van talán az is, hogy ő, aki Ábrahámnak megjelent Isten, a mindenséget megalkotó Istennek szolgálja, szüztől született, és mindenkihez hasonló, szenvedő emberré lett, amint az előbbieken mondtad.

4. Erre én így szóltam: – Előbb engedd meg nekem, Trifón, hogy a sok közül ennek az alapvető tanításnak igazolását összegezzem, hogy ti magatok is lépésről lépésre követni tudjátok; és ezután adok választ kérdéseitekre.

– Tedd úgy, ahogy jónak látod – helyeselte –, csak arra is térj ki, amit én kívántam hallani tőled.

LVIII. 1. Az Írásokból hozok nektek idézeteket – folytattam –, beszédem kialakításában nem a mesteri szerkesztésre törekszem, hiszen erre nincs is tehetségem, merthogy Isten kegyelméből az Írások megértése adatott meg nekem, és az ő kegyelmétől indítva arra buzdítok mindenkit, hogy ebből szintén ingyen és bőségben részesedjen, és nehogy emiatt az ítéletkor a kárhozatra jussak, amelyet a mindenséget megalkotó Isten, az én Uram, Jézus Krisztus által fog véghezvinni.

2. Trifón közbeszólt: – A vallásossághoz illő módon teszed ezt, de én csak merő udvariaskodást látok abban, mikor azt mondod, hogy a mesterien megszerkesztett beszédfelépítést kerülöd.

– Ha te ezt így látod – vettem át a szót –, én sem tiltakozom ellene; de mindenekelőtt csak arra törekszem, hogy igazmondónak bizonyuljak; és ha én ennek megfelelően viszem végig bizonyítékaimat, változtass gondolkodásmódon!

– Beszélj tehát! – mondotta.

3. Testvéreim – kezdtem bele – ugyancsak Mózes írásai-
ban találjuk, hogy azt a valakit, aki megjelent a pátriárkák-
nak, Istennek szólították (vö.: Ter 31, 10), de nevezik őt
még angyalnak és Úrnak is, kit úgy ismertek meg mint a
mindenség Atyjának szolgáját – amint ezt már az előbbi-
ekben is láthattátok, – és megannyi érvelésben mindezt már
határozottan elfogadtátok. 4. Az Isten Igéje Mózes által
elmondja azt, amit Jákobbal, Ábrahám unokájával történt,
ezen szavakkal: *Történt, hogy a jubok foganása idejében a szemem előtt láttam ezt álmomban: Íme a bakok és a kosok, amelyek a kecskéket és a jubokat üzőbe vették foltosak, tarkák, csíkosak és pettyesek voltak, és így szólt hozzám az Isten angyala álmomban: – Jákob, Jákob! 5. Mire én így szóltam: Mit akarsz, Uram? Ő így felelt: – Emeld fel szemeidet és lásd a bakokat és a*

kosokat, amelyek a jubokat és a kecskéket úzöbe veszik, mind foltosak, tarkák, csikosak és pettyesek. En láttam ugyanis, hogy mit tett veled Lában. En az Isten vagyok, aki megjelent neked az Isten helyén, ahol te fölkentél nekem egy emlékkövet és fogadalmat tettél ott. Most menj, távozz el erről a földről, menj vissza nemzetséged földjére, és én veled leszek (vö.: Ter 31, 10ss).

6. Ismét egy másik helyen ezeket mondja Jákobról: *Még azon az éjszakán felkelt, vette két feleségét, két szolgálóját, tízenegy gyermekét és átkelt a Jabbók gázlóján. Fogta és átvezette őket a folyón, és átvitte minden vagyonát, Jákob egyedül maradt odaát. Akkor az angyal küzdött vele egészen hajnalig; mikor látta, hogy nem tudja őt legyőzni, megérintette csípőjének inát, úgy hogy Jákob csípőjének ina kificamodott mikor vele küzdött. Akkor így szólt hozzá: – Engedjél el, mert már közeledik a hajnal.*

7. *Mire ő ezt mondotta: – Nem engedlek el, amíg meg nem áldasz! Akkor így szólt hozzá: Mi a te neved? Ezt válaszolta: – Jákob. Akkor így szólt hozzá: – Ezentúl ne Jákobnak hívjanak, hanem Izrael lesz a neved, mert megküzdöttél az Istennel; és hatalmas leszel ezáltal az emberek között. Jákob erre megkérdezte és mondta: – Tárd fel előttem nevedet! Ő így válaszolt: – Miért kérdezed a nevemet? – és megáldotta őt. Jákob elnevezte a helyet „Isten látásának”, mert: színről színre láttam itt az Istent, és lelkem örvendezett (vö.: Ter 32, 23–30).*

8. Ismét másutt ugyanezen Jákobról a következőket beszél el: *Így érkezett meg Jákob a Kánaán földjén levő Luszba, azaz Bételbe, ő maga és az egész nép, amely vele volt. Ott oltárt épített és a helyet elnevezte Bételnek, mivel az Isten itt jelent meg neki, amikor testvére, Ézsau elől menekült. Itt halt meg Debóra, Rebeka dajkája, és eltemették Bételben egy tölgyfa alá. Jákob ezt a „gyász tölgyének” nevezte el. Ekkor az Isten megjelent Jákobnak Luszban a szíriai Mezopotámiából való hazatérése után, és megáldotta. Így szólt hozzá az Isten: A neved Jákob, de ne hívjanak többé így téged, hanem Izrael legyen a neved” (vö.: Ter 35, 6–10).*

9. Istennek mondja őt, merthogy Isten is ő és az is ma-

rad. 10. Erre ők mindannyian fejüket ingatták, de én csak folytattam.

Úgy látom, idéznünk kell most nektek azokat a szavakat, amelyekkel elbeszéli, hogy hogyan is jelent meg neki, mikor testvére, Ézsau elől menekült, az a valaki, aki angyal, Isten és Úr, aki férfi alakban már Ábrahámnak is megjelent, ő küzdött meg emberi formában Jákobbal. 11. Így mondja el: *Jákob elindult az esküvés kútjától, és Háránba tartott, eljutott egy helyre, ahol elaludt, mivel a nap már lenyugodott. Azon a helyen fogott egy követ, feje alá tette, elaludt ott és álmot látott. Íme egy létra volt felállítva a földön, hegye az eget érte, és az Isten angyalai fel és le jártak rajta. Felül az Úr állott 12. és így szólt: – Én vagyok az Úr, atyádnak, Ábrahámnak, Izsáknak az Istene. Ne félj, a földet, amelyen aludtál, neked és magvadnak adom. Magvad olyan lesz, mint a föld homokja, és kiterjed a tengerig, és délre és északra és keletre; és a föld minden nemzetsége benned nyer áldást, és a te magvadban. Íme én veled vagyok, oltalmazlak téged minden utadon, abova csak mész, és visszabozlak erre a földre. Nem hagylak el, amíg csak véghez nem viszem mindazt, amit megmondottam neked. 13. Jákob felébredt álmából és így szólt: – Nem tudtam, hogy az Úr van itt ezen a helyen. Félelem fogta el és ezt mondotta: – Milyen félelmetes ez a hely, nem más ez, mint az Isten háza, és itt van az ég kapuja. Amikor Jákob kora reggel felkelt, fogta a követ, amit a feje alá tett, felállította emlékeköül és olajat öntött a csúcsára, és elnevezte Jákob ezt a helyet, az „Isten háza” nevet adta a helynek, azelőtt Ulammausz volt a város neve (vö.: Ter 28, 10–19).*

LIX. 1. Majd hozzáfűztem: – Fogadjátok el tehát tőlem, amit a Kivonulás könyvéből igazoltam, hogy ez a valaki, miképpen mutatkozik angyalnak, Istennek és Úrnak, férfinak, embernek, aki Ábrahámnak és Izsáknak megjelent, aki a csipkebokor tűzlángjában láttatta magát és beszélt Mózes-sel Meghallgatásomra készségesnek mutatkoztak, és jóindulatúan, zaklatás nélkül kísérték szavaimat.

2. – A Kivonulás könyvében ugyanis ezt írták meg:

Hosszú idő telt el és közben meghalt Egyiptom királya, Izrael fiai pedig a munkától görnyedtek – de ezt csak onnét folytatom, hogy: Menj el és hívd össze Izrael véneit és mondd meg nekik: Az Úr, atyáitok Istene megjelent nekem, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene mondotta: – Tekintetemmel letekintettem rátok, és láttam, hogy hogyan bántok veletek Egyiptomban (vö.: Kiv 2, 23; 3, 16).

3. Akkor hozzájuk fordultam: – Megértettétek tehát, férfiak, hogy az, akit Mózes angyalnak mond, aki vele a tűz lángjából beszélt, ő Isten, és úgy nevezte meg magát Mózesnek, hogy ő Ábrahám, Izsák és Jákob Istene?

LX. 1. Akkor Trifón szólalt meg: – Nem így értjük mi azokat a szavakat, amelyeket idéztél, hanem úgy, hogy angyal volt, aki megjelent a tűz lángjában és az Isten beszélt Mózeshez, így volt jelen mind a kettő, Isten és az angyal abban a látomásban.

2. Erre én így válaszoltam: – Barátaim, a korábbi szavaimban már világosan kifejtettem nektek, hogy Mózes látomásában egy volt az Isten és angyal, és igazoltam azt is a korábban leírtakban, hogy nem a mindenséget megalkotó Isten az, aki Mózesnek magát Ábrahám Istenének, Izsák Istenének és Jákob Istenének mondotta; arra mutattam rá, hogy az jelent meg Ábrahám és Jákob előtt, aki a mindenség alkotójának akarátát szolgálja, így az ő elhatározását hajtotta végre a szodomaiak ítéletekor; emellett amit ti állítotok, azt senki sem merészelné hangoztatni, ha valamennyire is használja az eszét, vagyis hogy kettő volt ott, Isten és angyal, hogy így a mindenség alkotója és atyja elhagyta volna az ég feletti mindenséget és a föld egy darabkáján láthatóvá lett.

3. Mire Trifón: – Igen, így most már igazolva látjuk, hogy azt, aki megjelent Ábrahámnak, Istennek és Úrnak nevezik, és attól, aki az egekben van, vette át mindazt, amit a szodomaiak földjére bocsátott. Most tehát igazold, ha az az angyal, aki Mózesrel beszélt Isten volt, hogy ő va-

lóban Isten, aki a csipkebokorban Mózesrel beszélt, és nem a mindenség alkotójának gondolhatjuk őt, de mégis igazolhatóan megjelent Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, akit a mindenséget alkotó Isten angyalának neveznek, és ennek is ismerjük, azon küldetései révén, melyeket a mindenség alkotójától és atyjától kapott az emberek között.

4. Ismét én vettem át a szót: – Igazolni is fogom ezt, Trifón, hogy Mózes látomásában ő volt egyedül, aki Isten, de angyalnak is neveznek, ő jelent meg Mózesnek és beszélt vele. Így mondja ugyanis az elbeszélés: *Itt megjelent neki az Isten angyala a tűz lángjában a csipkebokorból. Látta, hogy a csipkebokor lángban ég, de nem ég el. Akkor így szólt Mózes: – Odamegyek, és megnézem ezt a nagy látványosságot, hogy miért nem ég el a csipkebokor. Amikor az Úr látta, hogy ő vizsgálódva közeledik, az Úr megszólította őt a csipkebokorból* (vö.: Kiv 3, 2–4).

5. Ugyanilyen módon nevezi az Írás angyalnak azt a valakit, aki Jákob álmában megjelent, és az álomban megjelent angyal ezt mondotta neki: – *Én vagyok az Isten, ki megjelentem neked, mikor testvéred, Ézsau színe elől menekültél* (vö.: Ter 35, 7). Ábrahám idejében Szodoma ítéletét hozta el az Úrtól, vagyis itt az egekben levő Úrról van szó. Éppen így ezen a helyen az elbeszélés az Úr angyalának Mózes előtt való megjelenését mondja el, és ezekben a mondatokban is Úrnak és Istennek jelöli meg, akit megannyi helyen annak szolgájának mondja, aki a világfeletti Isten, aki felett már nincsen senki sem.

LXI. 1. Barátaim – folytattam –, más tanúságokat is felhozok az Írásokból arra, hogy minden teremtmény előtt az Isten mint kezdetet nemzette magából az értelmes erőt, akit a Szentlélek hol az Úr dicsőségének nevez, hol Fiúnak, hol Bölcsességnek, hol angyalnak, hol Istennek, hol Úrnak és Igének, de van, amikor magát fővezérnek mondja, és emberi alakban jelent meg Józsuénak, Nave fiának.

Minden elnevezés ugyanis abból ered, hogy milyen módon szolgálta az atyai elhatározást, mivelhogy ő az atya akaratából született. 2. De vajon nem azt látjuk, hogy bennünk is valami hasonló megy végbe? Amikor egy szót kibocsátunk, szót szülünk, kiejtésekor azonban nem szakítjuk el magunktól, hogy ezáltal a bennünk levő szó megkisebbedne. Ugyanezt látjuk a tűznél is, amikor egy másik jön létre, nem lesz kevesebb az előbbi azáltal, hogy a másik belőle kigyullad, de a belőle való láng magában is fennáll, és nem teszi kisebbé az, amelyből fellobbant. 3. Tanúságot tesz mellettem a Bölcsesség szava is, ő aki Isten, a mindenség atyjától született, aki Ige, Bölcsesség, Erő, Szülőjének dicsősége, – és Salamon által ezeket mondja: – *Megbírdelem nektek a napról napra történeteket, felidézem a kezdetől fogva számbavehetőket. Útjai kezdetén teremtett engemet az Úr művei végett; az idő előtt, kezdetben rakta le alapjaimat, még mielőtt a földet megalkotta volna, mielőtt a mélységeket megalkotta volna, mielőtt még a vizek forrásai előtörték volna, mielőtt még a hegyeket megszilárdította volna, minden halom előtt szült engemet.* 4. *Az Isten alkotta meg a tájakat, a pusztaságot, és a lakott föld elsőjét az ég alatt. Midőn elkészítette az eget, már ott voltam vele, mikor trónját kijelölte a szelek fölé, mikor erőssé tette odafenn a felhőket, mikor szilárdá tette a mélység forrásait. Midőn erőssé tette a föld alapjait, ott voltam mellette, vele összhangban. Én voltam az, aki örvendezett, minden időben, napról napra ujjongtam jelenlétében, ő örvendezett midőn bevégezte a földkerekséget, és ujjongott az emberek fiaiban.* 5. *Most tehát fiam, hallgass reám! Boldog az a férfi, aki hallgat reám; az ember, aki utaimra éberem vigyáz, aki napról napra őrt áll ajtóimnál, kapuim félfáit őrizi. Az én kivonulásaim az élet kivonulásai, az Úrnál mindig kész a terve. Akik ellenem vétkeznek, azok maguk lelke ellen követnek el gonoszságot, akik gyűlölnék engemet, a halált szeretik* (vö.: Péld 8, 21, 26).

LXII. 1. Ugyanezt, barátaim, az Isten Igéje Mózes által is mondotta, emlékezetünkbe véste azt, amit feltárt előt-

tünk, hogy az ember teremtésében, amikor az Istenről beszél, akkor is értsük meg ugyanezt; ezeket mondotta: *Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barmokon és az egész földön, minden csúszó-mászón, mely kúszik a földön. És az Isten megalkotta az embert, az Isten képére alkotta meg őt. Férfinak és nőnek alkotta őket, és megáldotta őket az Isten, mondotta: – Növekedjete és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és uralkodjatok rajta* (vö: Ter 1,26–28).

2. Az idézett szavakat nem változtattam meg, így mondjátok ti is, és tanítóitok is így tanítják; akkor tehát vagy magához szólt az Isten, amikor azt mondotta „alkossunk”, ahogyan mi is, amikor valamit tenni akarunk, sokszor szólunk így magunkhoz: „alkossunk”; vagy pedig az alapelemekhez, vagyis a földhöz meg a többi hasonlóhoz – melyekről tudjuk, hogy belőlük lett az ember –, szólott így az Isten „alkossunk”. Újra csak idézem azokat a szavakat, amelyeket maga Mózes által mondott, ezekből világosan kitűnik, hogy valójában kihez is szólt, számát tekintve hányadik volt a másik, hogy az értelmes volt, és ebből úgy ismerjük meg, hogy ő a társához szólt. 3. Ezek lennének a szavak: *És azt mondotta az Isten: Íme, Ádám olyan, mint egy közülünk, aki ismeri a jót és a rosszat* (vö: Ter 3, 22). Azt mondja tehát, hogy „egy közülünk”. Ezzel azoknak a számát, akik vele együtt élnek, legalább kettőnek nyilvánította ki. De ezzel én azt, amit ti mint téves elgondolást ítélték el, nem szándékozom igaznak nyilvánítani, mert ennek tanítói azt tudják bizonyítani, hogy itt ő az angyalához szólt, vagy azt, hogy az angyalok teremtménye volt az emberi test. 4. De akihez az Atya szólt, az a valaki, aki az Atyától kilépett szülött⁶⁴, aki minden teremtmény előtt az Atyával együtt volt. Ugyanerre világítanak rá azok a szavak is, melyeket Salamon által mondott, hogy minden teremtmény előtti kezdet ez az Istentől született szülött, akit Salamon által Bölcsességnek nevez, és mint említettem

Józsue, Nave fia által adott kinyilatkoztatásban is tanítja. De hogy ezekből még világosabb legyen számotokra az, amiről beszélek, hallgassátok meg a Józsue könyvéből vett részletet: 5. Ez lenne: *Történt, hogy Józsue Jerikóban volt feltekintett szemével, és maga előtt látott egy embert, odament hozzá Józsue és így szólt hozzá: – Közülünk való vagy, vagy az ellenség közül? Ő pedig így válaszolt neki: – Én az Úr harcosainak fővezére vagyok, eljöttem hozzád. Józsue a földre borult és ezt mondotta neki: – Uralkodóm, mit parancsolsz szolgáltnak? Az Úr fővezére pedig így szólt Józsuehoz: – Oldd le lábaidról sarudat, szent az a hely, ahol állsz! Jerikó pedig bezárkózott és igen felszerelkezett, és senki sem jött ki belőle. És az Úr így szólt Józsuehoz: Íme, én átadom neked az igába tört Jerikót, és a királyát, aki most benne van, meg annak főembereit (Józs 5, 13–6, 2).*

LXIII. Trifón közbeszólt: – Barátom, valóban meggyőző, és sokféleképpen alátámasztott, amit mondasz. A továbbiakban már azt igazold nekünk, hogy ő atyjának akaratából, Szűztől embernek született, keresztre feszítettek és meghalt. Világosan fejtsd ki az ezek után bekövetkezett feltámadását és az égbe való felmenetelét!

2. És én megadtam a választ: – Férfiak, valójában én már igazoltam is ezeket, de a ti kedvetekért még egyszer felidézem és kifejtem, hogy ezáltal arra vezesselek el benneteket, hogy az én meggyőződésemet osszátok. Izaiás világos szavakkal mondja: *Nemzetiségét ugyan ki tartja számon, mert a földről elvétellett élte* (vö: Iz 53, 8). Ezek a szavak nem azt láttatják veled, hogy akit annak mond, akit a nép bűneiért Isten halálra adott, az származásában nem emberektől ered? Róla és az ő véréből szimbolikus nyelven mondja Mózes, mint azt már említettem, hogy a szőlőfürt vérében mossa meg stóláját, mivel hogy az ő vére nem emberi magból ered, hanem az Isten akaratából. 3. Vagy amit Dávid által mondott: – *Szentjeid fényességében méhből szültelek téged a hajnalcillag előtt. Az Úr megesküdt és nem bánja meg, pap vagy te*

minden időkre Melkizedek rendje szerint (vö: Zsolt 109, 3–4). Ez talán nem azt jelenti számotokra, hogy felülről és az emberi méhen keresztül szülessen meg az Isten, a mindenség Atyjának akaratából? 4. Vagy a továbbiakban, a már idézett sorokban: *A te trónod, Isten, minden időkre fennáll, kormányzó pálcád királyságod pálcája. Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a törvénszegést, ezért kent fel tégedet az Isten, a te Istened, az ujjongás olajával társaid előtt. Mírrha, áloé és kasszia illatot áraszt öltözeted, elefántcsont palotádból, ahol vigasság vesz körül. Királylányok vannak tiszteletedre, jobbdon áll a királyné arannyal átszőtt rubában, felékesítve. Hallgass rám, leányom, és láss, hajtsd ide füledet, felejtsd el népedet, atyai házadat. Szépségedet a király kívánja, mert ő a te Urad, imádjad őt* (vö: Zsolt 44, 7–12)⁶⁵. 5. Aki tehát mindezt véghezviszi, azt imádni kell, az Isten és Felkent (= Krisztus), mellette tanúságot tesz, mint azt az előbbi sorokban világosan kifejezi. Akik pedig benne hisznek, egyek lélekben és közösségükben, vagyis egyek az Egyházban, és az Isten Igéje az Egyháznak a „leányom” megnevezést adja, azokat, akiket ez a név együttesen megillet, külön-külön keresztényeknek neveznek; ezek a szavak világosan beszélnek erről. Bennünket arra is megtanítanak, hogy felejtsük el mindazt, ami a régi atyák szokásaihoz tartoznak, nevezetesen akkor, mikor ezeket mondja: „Hallgass rám leányom és láss, hajtsd ide füledet, felejtsd el népedet, atyai házadat. Szépségedet a király kívánja, mert ő a te Urad, imádjad őt!”.

LXIV. 1. Ekkor Trifón vette át a szót: – Legyen így nektek, akik a pogányok közül vagytok, legyen ő az Úr és a Krisztus, az Isten, akit megismertetek, merthogy az Írások is így nevezik, ti pedig az ő nevééről a ’krisztusi’⁶⁶ nevet kaptátok; mi meg megmaradunk annak az Istennek imáadásában, aki mindezeket művelte, nincs szükségünk tehát arra, hogy még őt is a magunkénak valljuk vagy imádjuk.

2. Erre én így válaszoltam:– Ó Trifón, ha én hozzátok hasonlóan akadékoskodó lennék, és hiábavalóságokhoz ragaszkodnék, akkor nem maradnék veletek beszélgetésünk folytatására, nem vagytok készségesek mondanivalóm meghallgatására, inkább még ti akartok valamit nekem mondani. Most pedig, mivel az Isten ítéletétől félek, még rólatok sem mondok semmiféle ítéletet, mert van, aki közületek a Seregek Ura kegyelméből eljuthat az üdvösségre. Annak ellenére, hogy ti rosszindulatúak vagytok, én mégis várom, hogy valamelyiktek ellenvetést tegyen vagy hozzászóljon, és én megadom a választ. A magam részéről így teszek mindig minden emberrel, aki ezen dolgokban keresi a velem való egyetértést, vagy éppen érdeklődéssel figyel rám.

3. Mivel azok, akik a ti nemzetetekből valók, általa jutnak el az üdvösségre, és az ő oldalára állnak, ezért fogadjátok el az Írásokból elétek tárt dolgokat, értsétek meg teljesen, és ha ezt elértétek, természetesen semmit sem fogtok kérdezni már tőlem. Ismét idézem azt a szöveget, amit Dávid prófétától már idéztem is, titeket pedig arra kérlek, hogy értsétek meg jól, akarattal nehogy a rosszat válasszátok, mert azzal, hogy ellenem beszéltek, saját vesztetekre törtök. 4. A Dávid által mondottak ezek lennének: *Az Úr uralkodik, a népek haragban égnek, ő a kerubok felett ül, reszkessen a föld. Az Úr Sionban nagy, és minden nép fölé emelkedik. Megvallják a te nagy nevedet, mert rettenetes és szent az, a királyok ítéletét, a tiszteletet szereti. Te szabta meg a rend alapjait, Jákobban az ítéleteket és a rendelkezéseket te készítetted. Magasztaljátok az Urat, a mi Istenünket, és boruljatok le lábának zsámolyához, mert ő szent, Mózes és Áron a papjai között, Sámuel is azok között, akik segítségül hívják nevét. Hívják az Urat, és meghallgatja őket. A felbőszölőből beszélt hozzájuk, hogy megőrizzék a mellette való tanúságokat, és a rendelkezéseket, amit nekik adott (vö: Zsolt 98, 1–7)⁶⁷.*

5. Vannak még más szavak is Dávid ajkáról, amelyeket

szintén idéztem már, ezeket ti oktalanul Salamonra értették, csupán azért, mert Salamonra íródtak, de éppen belőlük világos számunkra, hogy az itt elmondottak nem Salamonra állnak, így az, hogy ő a Nap előtt volt már, és hogy ő általa jutnak üdvösségre azok, akik népetek közül megszabadulnak. 6. Ezek azok a szavak: – *Isten ítéletedet add át a királynak, igazságosságodat a király fiának, hogy ítélkezzen néped felett igazságosságban, és a szegények javára ítéljen. A hegyek hozzanak békét a népnek, a halmok igazságosságot. A nép szegényeinek ítél, és az alacsonysorsúak fiait megszabadítja, a rágalmozókat megalázza. A Nappal együtt marad mindig, nemzedékről nemzedékre megelőzi a Holdat – és így tovább egészen addig: A Napot megelőzi mindenkor neve, benne nyer áldást a föld minden néptörzse, és minden nemzet boldognak vallja őt. Áldott az Úr, Izrael Istene, ki egyedül tesz csodákat. Áldott dicsőségének neve minden időkre, és örökön örököké, dicsősége töltsé be az egész földet, úgy legyen, úgy legyen* (vö: Zsolt 71, 1–7; 17 20)⁶⁸.

7. Megint azokat a szavakat idéztem, amelyek Dávid által maradtak ránk, hogy ő a mennyek legmagasabbjáról fog majd eljönni, és ha jól emlékeztek azt is mondja, hogy ugyanazon helyekre fog visszatérni; őt úgy ismerhetitek meg tehát, mint a magasságból érkező Istent és emberek között élő embert; mert ő újra el fog jönni, látni fogják, és jajveszékelnék, akik őt átszúrták. 8. Ezek lennének: *Az egek elmondják Isten dicsőségét, az ő kezének alkotásait hirdeti az égboltozat, a nap a napnak adja tovább a szót, az éjszaka az éjszakának mondja tovább a tudást, nincsenek oly' szavak, sem beszédek, melyek ne hallatnák hangjaikat. Az egész földre eljut szózatuk, a földkerekség határaiig szavuk. A Napba helyezi sátorát, és ő mint völegény lép ki a nászágyból, ujjong mint erős gigász, megfutja pályáját. Az ég tetejéről van kivonulása, és az ég tetejéig tör előre, nincs ki rejtőzhetne beve elöl* (vö: Zsolt, 18, 1–6)⁶⁹.

LXV. 1. Akkor Trifón ezt mondotta: – Az ilyen Írások-

ban nehezen látom meg, és nem tudom, hogy mit is tudnék mondani arról a szövegről, amit Izaiás mondott, mely szerint Isten azt mondja, hogy senki másnak nem adja a maga dicsőségét; a szöveg maga ez lenne: Én az Úr, az Isten, ez az én nevem, dicsőségemet másnak nem adom, sem az erőimet (vö: Iz 42, 8).

2. Erre én: – Ha őszintén és nem a rosszindulatból mondtad ezeket a szavakat, Trifón, ki eddig már hallgattál, mert nem volt ellenvetésed szavaim előtt, azok után sem szóltál közbe, – akkor (a megoldást) magad is tudhatod: ha pedig azt gondolnád, hogy kétséget támasztasz szavaiddal, mondván, hogy az Írás kijelentései egymással ellentétben vannak, akkor te vagy tévedésben. Én magam sohasem mernék erre gondolni, még kevésbé ennek kifejezést adni, mert még ha ilyennek is mutatkozna az Írás, ha a kijelentések ellentmondának is egymásnak, alaposabban utána néznék, mivel egy írás nincs a másikkal ellentétben; megvallom, most nem gondolok másra, mint az előbb mondtakra, és arra törekszem, hogy az egymással ellentétes mondatokat, amelyek szépen egymás alá rendeződnek, megkíséreljem megérteni. 3. De hogy kérdést valaki hogyan tesz fel, azt az Isten tudja. Én most idézem nektek, hogy hogyan is mondja el ezt, mit is tesz ott; az ő szavaiból értsétek meg azt, hogy az Isten egyedül Krisztusának adta meg a dicsőséget. Rövidre fogom tehát szavaimat, férfiak, idézem azokat, melyek a Trifón által mondtakkal megteremtik az egységet, és amellett továbbviszik a gondolatot is. Nem egy másik részletet fogok idézni, hanem ugyanazt, annak folytatását. Figyeljete tehát rám, ezek azok a szavak: *Így szól az Úr, az Isten, aki megalkotta az égboltozatot és kifeszítette azt, és megszilárdította a földet, meg mindazt, ami benne van, és éltető lehetetet ad a népnek, mely a földön él, lelket azoknak, akik taposnak rajta. Én az Úr bízalak meg igazságosságban, fogtam meg kezedet, és erőssé tettelek, a nemzetnek szövetségül adtalak téged, népeknek világosságul,*

hogy megnyrissad a vakok szemét, feloldjad a megbilincseltek kötelékeit, a tömlőcökben azokét, akik a sötétségben ülnek. 5. Én az Úr, az Isten, ez az én nevem, dicsőségemet másnak nem adom, sem erőmet a faragott bálványoknak. A kezdetől valók íme bekövetkeznek, az újakat pedig meghirdetem, de még kihirdetése előtt nyilvánvaló lesz előttetek. Énekeljetek az Úrnak új éneket, uralma a föld legfelsőbb részéről szétárad, akik a tengerre szállnak és mindenkor hajóznak, a szigetek és akik rajta élnek. 6. Ujjongjon a sivatag, annak vidékei és házai, Kedár lakói ujjongjanak, és akik a hegyek csúcsait lakják kiáltanak, adják meg Istennek a dicsőséget, erőit hirdessék a szigetekeken. Az Úr a hatalmasságok Istene kivonul, összezúzza a háborút, dűhe fellobban, hatalmasat kiált ellenségei felett (vö: Iz 42, 5–13).

7. Ezeket elmondottam, majd hozzájuk fordultam és így szóltam: – Értsétek meg, barátaim, maga Isten mondja, hogy senki másnak nem adja dicsőségét csak öneki, akit a népek világosságává tett; és nem úgy van, ahogy azt Trifón mondotta, hogy az Isten csak magának tartja fenn dicsőségét.

Akkor így szólt Trifón: – Most már értem ezt is, adjál tehát megoldásokat azokra is, ami még hátra van!

LXVI. 1. Ekkor én újra visszavettem a szót, folytattam ott, ahol az igazolásaimat megszakítottam, vagyis ott, hogy ő Szűztől született, és hogy azt a Szűztől való születését Izaiás által megjövendölte; és ismét idéztem ezt a jövendölést. 2. Ez az: *Az Úr beszédet! intézett Ákázhoz, ezt mondotta: – Kérj magadnak jelet az Úrtól, a te Istenedtől, akár a mélységből, akár a magasból! Ákáz ezt mondotta: – Nem kérek, nem kísértem az Urat. Izaiás ezt mondotta: – Halljátok hát, Dávid háza! Nem elég nektek, hogy próbára teszitek az embereket, talán még az Istent is próbára teszitek? Ezért maga az Úr ad nektek jelet. Íme a Szűz méhében fogan és fiút szül, Emmánuel néven fogják hívni, vaját és mézet eszik.¹ 3. Mielőtt még tudná. el tudja választani a jót és a rosszat, mert mielőtt még ismerné a gyermek a jót és a rosszat, elveti a rosszat és a jót választja.*

Mielőtt még tudná a gyermek szólítani apját vagy anyját, elveszük Damaszkusz erejét és Szamária hadi felszerelése az asszírok királya előtt lesz. Elfoglalják azt a földet, amelynek két királya téged most rettegésben tart, de terád és népedre, atyád házára olyan dolgokat hoz az Isten, amilyenek még nem voltak rajtad, amióta elszakadt Efraim Judától az asszírok királya miatt (vö: Iz 7, 10–16; 8, 4; 7,6s)⁷⁰.

4. Majd hozzátettem: – Mivelhogy Ábrahám test szerinti nemzetségéből senki sem született szüztől, és nem is állítják, hogy valaki is így született volna, kivéve a mi Krisztusunkat, és ez mindenki előtt nyilvánvaló.

LXVII. 1. Erre Trifón így válaszolt: – Az Írásban nem az van, hogy „Íme a szűz méhében fogan és fiút szül”, hanem: „Íme a fiatal nő méhében fogan és fiút szül”, a többi viszont már úgy van, amint azt te is idézted. Az egész jövendölés különben is Ezekiéásra vonatkozik, mint ahogy ennek a jövendölésnek a beteljesedése igazolt tény. 2. A görögök mesélte mítoszok állítják, hogy Perszeusz Danaétól, egy szüztől született, arany alakjában folyt rá az, akit ők Zeusznak neveznek; ti is ilyesmiről beszéltek szégyentelenül⁷¹. Méltóbb lenne, ha azt állítanátok, hogy Jézus mint ember, emberektől is született, és ha igazoljátok azt az Írásokból, hogy ő volt a Krisztus, akkor ő tökéletes élete és teljes törvényszerűsége folytán érdemelte ki azt, hogy Krisztusnak választasson ki. De ilyenféle badarságokat ne merészeljétek állítani, nehogy azt igazoljátok ezzel, hogy a hellénekhez hasonló őrültségekre jutottatok.

3. Akkor én vettem át a szót: – Ó Trifón, szeretnék téged, meg minden őszintén gondolkodó embert meggyőzni, mégha ki is nevetnétek vagy kigúnyolnátok, még ha megvetéssel nyilatkoznátok is rólunk; de ne az egyes állításaink miatt utasítsatok vissza bennünket, hanem azokra a kijelentésekre és tényekre hozzátok fel ellenvetéseiteket, melyeknek az igazolását én az Írásokból vett tanúságok felsorakoztatásával adom meg mindig. 4. Hely-

telenül, és nem is az igazság barátaihoz illően jársz el, ha azokkal kapcsolatban akarsz megoldásra jutni, amelyekben mi mindig ellentétben állunk, vagyis azokban a parancsokban, amit népetek keményszívűsége miatt ő adott nektek Mózes által. Te azt mondtad ugyanis, hogy a törvényhez való hűsége folytán lett választottá, és ezáltal lehetett ő a Krisztus, ha mi egyáltalán igazoljuk, hogy ő volt a Krisztus.

5. Mire Trifón: – Te magad vallottad meg előttünk – mondotta –, hogy körülmetélt volt ő, és a többi, Mózes-től rendelt törvényeket is megtartotta.

6. Erre én így válaszoltam: – Megvallottam és meg is vallom, de azt nem ismerem el, hogy ő a törvény megtartása folytán igazult meg, hanem azért, hogy annak egészét teljesítette, ez volt ugyanis az ő Atyjának, a mindenség megalkotójának, az Istennek, az Úrnak az akarata. Vallom azt is, hogy a kereszthalálnak alávetette magát, mert emberré lett, és azokat a szenvedéseket viselte el, amit a ti nemzetetekből valók rá mértek. 7. Ezért, Trifón, ismételten hangsúlyozom, hogy ne úgy értelmezd ezeket, ahogy az nektek megfelel; és ezek után válaszolj nekem: – Akik Mózes előtt igazak voltak, meg a pátriárák, mikor még semmit sem tartottak meg azokból, amelyekről azt mondjuk, hogy Mózes-től kezdve lettek rendeletek, ők tehát eljutnak-e a boldogoknak kijáró örökségre vagy sem?

8. Mire Trifón ezt mondotta: – Az Írások maguk kényszerítenek arra, hogy igennel feleljek.

– Akkor ennek értelmében újra megkérdem – mondtam –, a felajánlásokat és az áldozatokat, melyeket az Isten atyáitoknak kötelezően elrendelt, atyáitok keményszívűsége és bálványimádásra való hajlása miatt tette vagy sem?

– Ebben az esetben is arra kényszerítenek bennünket az Írások, hogy igent mondjunk.

9. – És azt, hogy egy új szövetség megkötését hirdette

meg előre az Isten már a Hóreb hegyénél is – folytattam –, hasonlóan az előbbiekhöz, előre meghirdetik-e az Írások vagy sem?

Ezt is elismerte, hogy azok előre hirdették.

Ekkor újra én vettem át a szót: – Az Ószövetség nemde félelemben és rettegésben köttetett meg atyáitokkal és akkor egyikük sem hallhatta az Istent?

Ezt is elismerte.

10. Akkor tehát mi más szövetség megvalósulását hirdette volna előre az Isten – folytattam –, ha nem ezt, amiről azt mondotta, hogy félelem, remegés és villámok nélkül köti meg, amit úgy hirdetett meg, hogy már örök lesz és minden nemzetet magába foglal; Isten parancsa és tette, ilyenek rendelte, amazt pedig nemde a népetek keményszívűsége miatt hozzátok szabva parancsolta, miként ezt a próféták által is kifejezte?

11. Egyetérttek ebben is – szólt közbe –, ahogy ezt kell tennie mindazoknak, akik az igazsághoz ragaszkodnak, de azért nem kellene kedvet lenni a gyűlölködésben.

Mire én ezt mondtam: – Nem tudom, miért említetted ezt a gyűlölködésben való kedvet, mikor ténylegesen sokszor te mutatkozol ilyenek, mert megannyiszor ellenvést teszel ott, amiben már úgy látszott, hogy egyetértettél.

LXVIII. 1. Erre Trifón: – Hihetetlen és szinte lehetetlen dolgot akarsz ugyanis igazolni, mikor az Isten születéséről, emberré levéséről beszélsz.

– Ha ebben az érvelésben – mondtam –, emberi tanításokra és bizonyítékokra építeném fel igazolásomat, valóban nem lenne szükséges, hogy hozzám hasonuljatok, de ha ebben az ügyben az idézett Írásból vett részletekre támaszkodom, mint megannyiszor idéztem, kérhetlek benneteket, jól gondoljátok meg, akik oly keményszívűeknek mutatkoztok az isteni akarat és az isteni dolgok megértésében. De ha ti meg akartok maradni olyanoknak, amilyenek vagytok, akkor sem lesz kisebb.

Erre ő azt felelte: – Ember, semmi esetre sem!

Akkor ismét én: – Valójában mit is értetek ti azon, amikor ezt mondja: Nemzetségét ugyan ki tudná elmondani? (vö: Iz 53,8). Ezen talán nem azt kellene értenetek, hogy ő nem az emberi nem magvából való?

5. Erre Trifón: – Akkor miért mondja az Ige Dávidnak, hogy az ő ágyékától született fiát emeli fel az Isten, és neki adja a királyságot, dicsőségének trónusára ülteti?

6. Mire én ezt válaszoltam: – Ó Trifón, ha a jövendölés, amit Izaiás mondott, nem Dávid házához szólt volna, az hogy „Íme a szűz méhében fogan”, hanem a tizenkét törzs valamelyik házához, akkor lenne okod a kételkedésre; a jövendölés azonban Dávid házához szólt, a misztériumban elhangzott szavak Istentől valók Izaiás által, és Dávidhoz kapcsolódnak, továbbá úgy mondja, hogy ez a jövőben fog teljesedni. Vagy talán nem is ismeritek el, barátaim, sok mindenről burkoltan, példabeszédekben, misztériumokban és jelképekben szólottak a próféták, még azokon kívül is, akik ezeket elmondották és tették?

7. – Nem, dehogyan, mi igenis elismerjük – felelte rá Trifón.

– Ha tehát igazolom ezt az Írásból való, a mi Krisztusunkról mondott jövendölést, hogy nem Ezekiasra vonatkozik, mint azt ti gondoljátok, ebben az esetben is nemde töletek kell megtanulnom azt, hogy ne bízzatok meg a tanítóitokban, akik annak mernek hangot adni, hogy az a fordítás, mely Ptolemaiosz egyiptomi király alatt a közületek kikerülő véneknek a munkája volt, nem az igazságnak megfelelő? 8. Mivelhogy ők azokat a részeket, melyek az Írásokban világosan megmutatkoznak, saját tudatlanságaikkal és rögeszméikkel próbálják cáfolni, és azt merészelik állítani, hogy azokat nem így írták meg. Ezeket a részleteket ők pusztán emberi cselekedetekkel hozzák kapcsolatba, állítják, hogy nem a mi Krisztusunkra vonatkoznak, hanem arra magyarázzák, ami nekik tetszik. Így ezt az

írásrészletet is, amelyről most beszélünk, tanítóitok Ezekiasra magyarázzák, és mint ígértem, igazolni fogom nektek, hogy helytelenül teszitek. 9. A leírások világos formában úgy mutatják be Krisztust, hogy szenvedésnek alávetett, imádandó és Isten, ezeket már idéztem is nektek, és úgy kell elfogadnunk, hogy Krisztusra állnak, bár ők tagadni merik, hogy a Krisztusra vonatkoznak, (de) az eljövendő, szenvedő és uralkodó Istent megvallják; és hogy ez így mennyire nevetséges és esztelen dolog, rá fogok világítani.

Mivelhogy az idő sürget, előbb arra felelek, amit te nevetségesnek és esztelenségnek tartasz, és ha már ezekre megadtam a feleletet, az esetleg hátralevőkre is megadom a kielégítő választ.

LXIX. 1. Jól tudod te is, Trifón – így haladtam előre beszédemben –, hogy mindezeket a dolgokat utánozta az úgynevezett ördög, ő tevékenykedett a görögök között, de mesterkedett az egyiptomi mágusok által is, meg azokon keresztül, akik Illés próféta idejében hamis próféták voltak. Állításom elfogadását és megértését maga az Írás is elősegíti. 2. Mert amikor ők Dionüszosz születéséről beszéltek, aki Zeusznak abból a nászából való fia, amit Szemelével művelt, meg arról, hogy ő a szőlő feltalálója, kit szétéptek, meghalt és feltámadt, elmondják róla azt is, hogy felment a mennybe, továbbá a bort is beleszótték misztériumába, mindezekből nemde arra következtethetünk, hogy a Mózes által leírt, Jákob pátriárkától való jövendölést utánozták? 3. Vagy mikor Héraklészről – akit Alkméné adott Zeusznak – elmondják, hogy erős volt, az egész földet bejárta, felment a mennybe, nemde mindezekből megérthetjük azt, hogy egyszerűen az erős mint gigász, ki megfutja pályáját (vö: Zsolt 18, 6) jövendölést utánozták?

Amikor pedig Aszklépioossal hozakodtak elő, aki halottakat támasztott fel, különböző betegeket gyógyított meg;

nemde a Krisztusra vonatkozó jövendölések szólnak mindezekről, mint erről már beszéltem?

4. Mivelhogy eddig még nem idéztem nektek olyan Írást – ezért most szükséges, hogy legalább egyet felidézsek –, amelyből aztán megérthetitek, amit Krisztus fog véghezvinni, hogy a pusztaságban élőkhöz az Isten ismerete hogyan jut el – itt a pogányokról beszélek –, akiknek van szeme, de nem látnak, akiknek van szíve, de nem értenek, akik anyagból formált dolgokat imádnak, de az Ige előre hirdette, hogy ők ezzel felhagynak, és a Krisztusban fognak reménykedni. 5. Így mondja el: *Örvendezz, te szomjazó pusztaság, ujjongjál pusztaság, mert virágba borulsz, mint a liliom, virágozzanak és ujjongjanak Jordán pusztaságai, mert Libanon dicsősége övéké lesz, és a Kármel dicsősége! Népem látni fogja az Úr nagyságát és az Isten dicsőségét. Erősítsétek a lebanyatlott kezeket és az ingadozó térdeket. Vigasztalódjatok, szívetekben elsüggedtek. Bátorság, ne féljétek! Íme az Istenünk ítéletet hoz, el fogja hozni az ítéletet. Maga jön el, és megszabadít minket. Akkor megnyílnak a vakok szemei, a süketek fülei hallanak, akkor a sánta úgy szökell, mint a szarvas, a némák nyelve megoldódik, a pusztaságot elárasztja a víz, a szomjas földet a patak, a kiszáradt föld ázottá, a szomjas föld víz forrássá lesz* (vö: Iz 35, 1–7).

6. Az élővíz forrása a pusztában volt Istennél, vagyis Isten ismerete volt ez, Krisztus elárasztotta vele a pogányok földjét, ő a ti nemzetetek körében jelent meg, meggyógyította a születésüktől fogva és test szerint vak, süket és sánta embereket, szavával művelte azt, hogy az egyik járni tudott, a másik hallani vagy látni. Halottakat támasztott fel, életet adott beléjük. Cselekedeteit látva kortársai felfigyeltek rá, és felismerték őt.

7. Voltak olyanok is, akik ezeket látva azt mondták, hogy szemfényvesztő, mágiát űz, és arra vetemedtek, hogy népámító mágusnak tartották. Ő ezért művelte ezeket, hogy meggyőzze azokat, akik hinni akartak benne, és még ha

valaki a testi bűnökben elmerülve élt is, de ha a tőle kapott tanítás alapján őrizkedni fog már ezektől, második eljövelekor Krisztus épségben feltámasztja, miután halhatatlanná, romolhatatlanná és a szenvedélyektől mentessé tette.

LXX. 1. Mikor pedig azok, akik Mitrász misztériumait hagyományozzák át, őt a sziklából születettnek mondják, és barlangnak mondják azt a helyet, ahol követőit a misztériumba beavatják, nemde ebben annak az utánzását ismerhetjük fel, amit Dániel próféta által mondott, hogy szikla hasad ki kéz érintése nélkül a nagy hegyből, vagy ugyanígy Izaiás szavait is idézhetjük, akinek minden kijelentését utánozni akarták? Azon mesterkedtek, hogy próféták szavainak megvalósulását náluk ismerjék fel.

2. Szükségesnek látom, hogy idézzem nektek az Izaiás által mondottakat, hogy belőle megtudjátok, valóban így áll a dolog. Ezek azok: *Akik távol vagytok, halljátok, mit vittem végbe, akik közel vagytok, ismerjétek meg erőmet. Odébbálltak a Sionban levő törvényszegők, félelem szállta meg az istentelenekeket. Ki hirdeti meg nektek az örök helyet? Aki igazságosságban jár, aki az egyenes útról beszél, aki gyűlöli a törvényszegést és az igazságtalanságot, akinek kezéhez nem tapad az ajándékok szennye, aki süketté teszi fülét, hogy ne halljon a vérontó ítéletről, aki megvakítja szemeit, hogy ne lássa az igazságtalanságot. Ő az erős szikla magasban levő barlangjában lakik.*

3. *Kenyeret kap és nem fogy el víze. A király dicsőségében látjátok meg, messziről meglátja szemetek. Lelketek az Úr félelméről elméledik. Hol van az írástudó, és hol vannak a tanácsadók? Hol van aki számba veszi a táplálásra szorulókat, a nép nagyját és apraját? Vele nem tanácskoztak, és szavának mélységét nem értették és nem is hallgatták meg. Hamis úton jár ez a nép, és aki meghallgat, nincs megértéssel* (vö: Iz 33,13–19).

4. Nyilvánvaló, hogy ebben a jövendülésben arról a kenyérről beszél, amit a mi Krisztusunk adott nekünk, hogy megtestesülésének emlékezetére cselekedjünk, mi akik hiszünk benne, és akikért ő a szenvedést magára vállalta; továbbá arról a

kehelyről, amit vérenek emlékezetére a hálaadásban nekünk cselekednünk átadott⁷². Ugyanez a jövendölés világítja meg azt is, hogy királyságában dicsőségesen látjuk őt; 5. továbbá kiáltja a jövendölés szava, hogy a nép, aki benne hinni fog, előre ismerje, és az Úr félelméről elmélkedve ismerje fel őt. Ugyancsak elmondják ezek az Írások azt is, hogy akik azt hiszik magukról, hogy ismerik az Írás betűit, nem fogják felfogni a jövendöléseket, noha halljátok azokat. Amikor pedig arról hallok, Trifón, hogy Perszeusz szűztől született, arra gondolok, hogy a megtévesztő kigyó ezzel őt utánozza.

LXXI. 1. Én nem bízok a ti tanítóitokban, akik nem fogadják el helyes értelmezésnek azt az Írást, amelyet Ptolemaiosz, Egyiptom királya alatt az a hetven vén fordított, mert ők maguk akarják azok értelmét megmondani. 2. Szeretném, ha ti is elismernétek, hogy megannyi szövegrészlet, melyek a Ptolemaiosz idejéből való véeknek hűséges fordításából valók, világos szavakkal beszél ő róla, mint megfeszítetről, hirdetik róla, hogy ember, akit keresztre szegeznek és meghal; de én tudatában vagyok annak, hogy mindezeket a ti nemzetetek nem fogadja el, így tehát ezekről nem is kérdezlek benneteket, hanem inkább én magam is arra törekszem, hogy az általatok is elismert dolgokkal kapcsolatban tegyem fel kérdéseimet. 3. Amit idéztem, arról ti is elismertétek, hogy úgy van, kivéve azt a részletet, hogy: Íme a szűz méhében fogan (vö: Iz 7, 14), ezt így tagadjátok, és azt bizonygatjátok, hogy helyesen így mondja: Íme a fiatal nő méhében fogan. Ígértem nektek, hogy végigviszem előttem annak igazolását, hogy a jövendölés itt nem Ezekiásra vonatkozik, mint ahogyan ti tanítjátok, hanem arra, aki az én Krisztusom; – most tehát levezetem előttem ennek igazolását.

4. Trifón megszólalt: – Mindenekelőtt arra kérek, hogy csak abból idézz nekünk, ami az Írásnak számunkra is elfogadható értelmezése.

LXXII. 1. Erre én így válaszoltam: – Úgy teszek, mint kívánjátok. Abból a szövegváltozatból idézek, melyet Ezdrás készített, a húsvétra vonatkozó törvényről ezt az összefoglalást adta: *És így szólt Ezdrás a néphez: Ez a húsvét a mi megváltónk, a mi oltalmazónk. Hogyha ti ezt megértitek és behatol szívetekbe, hogy őt majd jelben megalázzuk, de ezután reménykedni fogunk benne, akkor nem lesz pusztaság ez a hely örök időkre – mondja a seregek Istene. De ha ti nem hisztek benne, és ha nem figyeltek fel a róla szóló híradásokra, a pogányok nevetnek rajtatok*⁷³. 2. Abból, amit Jeremiás által mondott, ezt hozhatom fel: *Olyan vagyok, mint a bárány, amit feláldozni vittek, tanakodtak fölöttem és ezt mondogatták: Gyertek, keverjük fát kenyerebe, szakítsuk ki őt az élők földjéről, hogy még a nevére se emlékezzen senki* (vö: Jer 11, 19). 3. Ez a Jeremiás beszédéből vett szövegrészlet a zsidók néhány zsinagógájának a tekercsében még benne van, de nem is olyan régen már kitörölték onnan, mivel ezek a szavak igazolják, hogy még a zsidók is így vélekedtek Krisztusról, vagyis megfeszítői őt ki akarták tépni; ő is úgy beszél róla, mint ahogyan az Izaiás általi jövendölés, hogy mint a bárányt leölésre viszik, és róla mint ártatlan bárányokról beszél; – de ettől a kijelentéstől megrémültek, és inkább káromlásba estek. 4. Jeremiás próféta beszédéből ezek kapcsán még ezeket is megtudhatjuk: *Megemlékezett az Úr, az Isten, az Izraelből való balottákról, azokról, akik a földhalom alatt nyugosznak, és szállt hozzájuk, hogy üdvösségüket meghirdesse nekik*⁷⁴.

LXXIII. 1. És a Dávid által mondott kilencvenötödik zsoltár szavaiból ezt a csekélységet ők elhagyják: „a fáról”, merthogy ő ezt mondja: *Mondjátok el a pogányok között, az Úr uralkodik a fáról*, de ők ezt így adják tovább: *Mondjátok el a pogányok között, az Úr uralkodik* (vö: Zsolt 95,10). 2. Senkiről, aki valaha is a ti nemzetetekhez tartozott, nem beszélt úgy a pogányok között, mint Istenről és Úrról, aki uralkodik, csupán arról a megfeszítettéről, aki megszabadulva (ti. a haláltól) feltámadt, ahogy a zsoltárban a Szent-

lélek mondja, és nem úgy beszél róla, mintha a pogányok isteneihez lenne hasonló, ezek ugyanis a démonok bálványai. 3. De hogy amit most halottatok, meg is értsetek, idézem nektek az egész zsoltárt. Ez az: *Énekeljétek az Úrnak új éneket, énekeljétek az Úrnak, minden föld, énekeljétek az Úrnak, áldjátok az ő nevét! Mint örömbírt hirdessétek napról napra üdvösségét, hirdessétek a nemzetek között dicsőségét, minden nép között csodatetteit. Mert nagy az Úr és szerfölött dicséretre méltó, félelmetes minden isten felett, mert a pogányok minden istene démon, az Úr pedig megalkotta az egeket. Hódolat és szépség előtte, szentség és nagyság az ő megszentelésében. Hozzatok az Úrnak, pogány népek, hozzatok az Úr elé dicsőítést és tiszteletet; hozzatok az Úr elé dicsőítést az ő nevében.* 4. *Fogjátok meg áldozataitokat, lépjétek be udvarain, hódoljatok előtte szent udvarában. Arcától remegjen minden föld, mondjátok el a pogányok között: Uralkodik az Úr. Mert ő kormányozza a földkerekséget, és az nem fog inogni. Méltányosságban ítéli meg a népeket. Örvendezzenek az egek, és ujjongjon a föld, rendüljön meg a tenger meg mindaz, ami betölti azt. Örvendjétek mezők és minden ami csak rajtuk van, ujjongjon az erdő minden fája az Úr színe előtt, mert eljön, mert eljön megítélni a földet. Megítéli a földkerekséget igazságosságban, a népeket az ő igazságában* (vö: Zsolt 95, 1–13).

5. Akkor megszólalt Trifón: – Te azt állítod, hogy az Írásokban van olyan, amit a nép vezetői elferdítettek; az Isten ennek a tudója, mindenesetre és nem hiszek ebben.

6. Elég baj az – válaszoltam –, hogy te nem hiszel ebben. Rettenetes volt egykor az (arany)borjú készítése azoktól, akik a földre hullott mannával éltek, majd gyermekeket áldoztak fel a démonoknak, sőt magukat a prófétákat is megölték. Így tehát engem sem hallgattok meg – folytattam –, amikor az Írásoknak ezek keze általi megcsonkításáról beszélek. Ennek a ténynek az igazolására éppen elég az, ami csak a kérdések során felmerül, melléjük véve azokat

a szövegeket is, amelyeket mint töletek megtartottakat, ti magatok idézték.

LXXIV. 1. Erre Trifón vette át a szót: – Tudjuk, hogy kérésünkre te is ennek megfelelően idézted ezeket. Ezzel a zoltárral kapcsolatban pedig, amely Dávidtól való – és te azt végig idézted –, mi úgy gondoljuk, hogy ez nem valaki másról, hanem az Atyáról beszél, aki az eget és a földet megalkotta. De te arra vonatkoztattad, aki szenvedett, és bizonygatni igyekszel, hogy ő lenne a Krisztus.

2. Mire én ezt válaszoltam: – Arra kérlek benneteket, hogy a szavakon keresztül, melyeket ebben a zoltárban a Szentlélek mondott, értsétek meg azt, amit én állítok, és ismerjétek el, hogy nem beszélek tévesen, és titeket sem vezetlek félre; így aztán a Szentlélek által elmondottakból sok más dolgot is, azoknak megfelelően megérthettek. *Énekeljétek az Úrnak új éneket, énekeljétek az Úrnak minden föld, énekeljétek az Úrnak, áldjátok az ő nevét! Mint örömhírt hirdessétek napról napra üdvösségét, minden nép között csodatetteit* (vö: Zsolt 95,1–3). 3. Ennek megfelelően a mindenség Atyjának és Istenének minden földről énekelnek és zoltároznak azok, akik ezt az üdvösségszerző misztériumot ismerik, vagyis Krisztus szenvedését, mely által ő megmentette őket, és azok ennek szellemében is élnek, és ő maga buzdít arra, hogy megismerjük azt, aki félelmetes, aki az ég és a föld alkotója, aki ezt az üdvrendet az emberi nemért formálta meg, és azt is, aki megfeszítettet és meghalt, aki az egész földön uralkodik, mely neki átadatott, ahogy pedig . . . . .⁷⁵

4. . . . . *a földnek, melyre ő elérkezett, de ott megvetett engem, és szövetségemet semmibe vette, amit megadtam nekik azon a napon; de majd én is elhagyom őket, elfordítom arcomat tőlük; lesz majd táplálékuk, de abban sok rosszra és gyötrelemre lelnek, és azt fogja mondani azon a napon: Miért nincs az Úr, az Isten közöttünk. Tőlem kapják majd mindezt a rosszat. Mert én keményen elfordítom arcomat tőlük azon a napon, a gonoszságok*

miatt, amit ők véghezvisznek, mivelhogy ők majd idegen istenekhez fordulnak (vö: Mtörv 31, 16–18).

LXXV. 1. A Kivonulás könyvében pedig, hogy őneki, az Istennek a neve Jézus, amit Ábrahámmal, Jákobbal beszélve nem tárt fel, itt viszont Mózes által, noha misztériumban, de közölte, mi pedig megértettük ezt. Ezt mondja ugyanis: *Így szólt az Úr Mózeshez: Mondd meg ennek a népnek, íme én színed előtt küldöm angyalomat, hogy vezessen téged az úton, és bevezessen téged arra a földre, amit neked készítettem. Tiszteld őt, és hallgass rá, ne lázadozz ellene, ő nem fog engedni neked, mert az én nevem van rajta* (vö: Kiv 23, 20–21). 2. Erre a névre hallgatott az – mint ahogy ezt tudjátok –, aki bevezette atyáitokat arra a földre, neve Jézus (= Józue) volt, akit annakelőtte Auszésznek hívtak. De ha ti meggondoljátok azt, hogy nevét megmondotta Mózesnek azzal, hogy „Az én nevem lesz rajta”, vagyis őt Jézusnak ismeritek meg. Izraelnek is hívták még őt, és ő ezt a melléknevet adta Jákobnak. 3. Izaiásnál az is nyilvánvaló, hogy angyaloknak és Isten apostolainak is nevezi azokat a prófétákat, akiket ügyének meghirdetésére rendelt; Izaiás ugyanis ezt mondja *Küldj engem* (vö: Iz 6, 8). Egészen nyilvánvaló mindenki előtt az is, hogy aki a Jézus nevet kapta, erős és nagy próféta volt. 4. Ha tehát ezekben ismerjük meg az Istent, aki Ábrahámnak, Jákobnak és Mózesnek megjelent, akkor miért kételkedünk és miért hitetlenkedünk abban, ami a mindenség Atyjának az akarata volt, miért lenne képtelenség az, hogy embernek szülessen a Szűz által, amit az idevonatkozó Írásokból is megtudhatunk, és ha ezeket megértjük, egészen világos lesz, hogy mindez az Atya akaratának megfelelően történt?

LXXVI. 1. Dániel pedig azt mondja, hogy „olyan mint az Emberfia”, és minden időkre szóló királyságot kap. Az „olyan mint az Emberfia” kifejezéssel azt jelöli, hogy emberré lett, és így volt látható, de még az is belátható lesz ebből, hogy ő nem emberi magból való. És amikor őt nem

kézzel lehasított kőnek mondja, akkor is ezt hirdeti előre misztériumában. Amikor őt nem kézzel lehasított kőnek mondja, azt jelenti, hogy nem emberi alkotás ő, hanem az Istentől, a mindenség Atyjának akaratából való. 2. Izaiás is ezt mondja: „Születését ugyan ki tudná elbeszélni?”, az ő születését ebben elbeszélhetetlennek mondja, mert nem elbeszélhetetlen a születése senkinek, aki ember az emberekől. És amit Mózes mond, hogy ő a szőlőfürt vérében mossa meg stóláját, nemde azt jelenti: amire a figyelmeteket már annyiszor felhívtam, hogy burkoltan róla jövendöl? Őbenne majd olyan vér lesz, ami nem emberektől való, mint ahogyan a szőlőfürt vérének sem az ember hozza létre, hanem az Isten⁷⁶. 3. Izaiás őt a nagy tanács angyalának nevezi, nemde ezzel arra tanít, hogy eljön az ő, és mint tanítót hirdeti előre? Az Atya a nagy dolgokat mindazokban az emberekben akarta végbevinni, akik neki kedvesek voltak és kedvesek lesznek, de azokról, akik akaratától elpártolnak, legyenek azok akár emberek vagy angyalok, ő maga tanítja teljesen nyíltan. 4. „*Jönnek keletről és nyugatról, és együtt lesznek Ábráhámmal, Izákkal és Jákobbal a mennyek országában, és a királyság fiai kivettetnek a külső sötétségre*” (vö: Mt 8,11), 5. és: „*Sokan mondják nekem azon a napon: Uram, Uram, hát nem a te nevedben ettünk és ittunk, jövendöléseket mondottunk és ördögöket űztünk ki? De én így szólok hozzájuk: Távozzatok tőlem!*” (vö: Mt 7,22). Vagy másutt, amely szavakkal elítéli a méltatlanokat, akik nem fognak eljutni az üdvösségre, ezt mondja ki rájuk: „*Távozzatok a külső sötétségre, amelyet Atyám a Sátánnak és angyalainak készített*” (vö: Mt 21, 21). 6. Vagy ismét más szavakban meg ezeket mondja: „*Hatalmat adok nektek, hogy kígyók, skorpiók és százlábvúak felett, az ellenség minden hatalmassága felett tapossatok*” (vö: Lk 10,19). Így mi, akik most hiszünk a Poncius Pilátus alatt megfeszített Jézusban, a mi Urunkban, minden démont és gonosz lelket el tudunk űzni, mert birtokunkban vannak a tőle kapott rendelkezések. A pró-

féták által burkoltan azt is előre hirdette, hogy Krisztus szenvedni fog, de azután minden fölött uralkodik, és ezt senki sem tudta megérteni, amíg ő maga az apostolait meg nem győzte arról, hogy az Írásokban mindezt előre hirdették. 7. Megfeszítése előtt egy alkalommal így kiáltott fel: „*Szükséges, hogy az Emberfia sokat szenvedjen, hogy az írástudók és a farizeusok elutasítsák őt, hogy keresztre feszítsék, és hogy harmadnapra feltámadjon*” (vö: Lk 9,22). Dávid azt hirdette, hogy a Nap és a Hold előtt méhből fog születni az Atya akaratának megfelelően, és hogy erős és imádott Isten ő, valamint arra világított rá, hogy ő a Krisztus.

LXXVII. 1. Akkor Trifón megszólalt: – Abban egyet-érték veled, hogy ezeket idézted, és ilyen jellegű részleteket hoztál az igazoláshoz, de figyelmedbe ajánlanám, hogy én arra kértelek téged, hogy az annyiszor emlegetett szövegnek indoklásait add meg. Most törekedj arra, hogy előttünk tedd elfogadhatóvá, és mi belássuk azt, hogy ez a szöveg a ti Krisztusotokra vonatkozik. Mi ugyanis úgy tartjuk, hogy ez a jövődőlés Ezekiásra áll.

2. Erre én így válaszoltam: Úgy tesztek, ahogy akarjátok, bár előbb ti igazoljátok, hogy ezt Ezekiásra mondotta, hogy őt olyannak tudta, mint aki mielőtt még szólítani tudná atyját és anyját, elveszi Damaszkusz erejét és Szamária hadait az asszírok királya előtt. Nemde ti akartok ennek nektek tetsző magyarázatot adni; hogy Ezekiás a damaszkusziakkal háborúzott, vagy Szamáriában az asszírok tudtával. „Mielőtt még a gyermek szólítani tudná atyját és anyját” – mint mondja a prófétai szó –, „elvéteik Damaszkusz ereje és Szamária hadai az asszírok királya előtt” (vö: Iz 8, 4). 3. Ha a prófétai Lélek nem tenné hozzá ezeket, hogy „mielőtt még a gyermek szólítani tudná atyját és anyját, elvéteik Damaszkusz ereje és Szamária hadai”, és ha csak azt mondotta volna: fiút fog szülni és elvéteik Damaszkusz ereje és Szamária hadai, akkor ti bátran állíthatnátok ezt. Isten ugyanis előre tudta, hogy

Ezekiás ezeket elveszi, ezért előre megmondotta; csakhogy a jövendölést ezzel a többlettel mondja el: „mielőtt még a gyermek szólítani tudná atyját és anyját, elvételük Damaszkusz ereje és Szamária hadai”. Ezeket a szavakat a zsidók közül még soha senkire sem tudtátok vonatkoztatni, mi viszont igazolni is tudjuk, hogy mindez a mi Krisztusunkra áll. 4. Mert alighogy ő megszületett, mágusok jöttek Arábiából, hogy imádják őt. Ezek előtt Heródeshez mentek el, aki a ti földeteknek volt királya, de akit az Ige Asszíria királyának is mond, istentelen és törvénszegő gondolkodásmódja miatt. Ti is jól tudjátok – folytattam –, hogy a Szentlélek oly’ sokszor példabeszédekben vagy hasonlatokban fejezi ki magát; és ahogyan ő bánt az egész jeruzsálemi néppel, azért sokszor ezt mondogatták egymás között: *Az apád amorreus, az anyád hetteus volt* (vö: Ez 16, 3).

LXXVIII. 1. És ez a Heródes király, aki megtanulta népetek véneitől, hogy valamikor eljönnek hozzá Arábiából a mágusok, és azt mondják: az égen megjelent csillagból tudjuk, hogy király született földetekben, és eljöttünk, hogy imádjuk őt, és azt is mondták még a vének, hogy ez Betlehemben fog történni, mert a próféta így írja: *És te Betlehem, Juda földje, nem vagy a legkisebb Juda vezetői között, mert belőled származik a vezér, aki népemnek pásztora lesz* (vö: Mik 5, 2). 2. Az arábiai mágusok pedig eljutva Betlehembe imádták a gyermeket, ajándékokat adtak át neki, aranyat, tömjént és mirhát, de a kinyilatkoztatás révén, miután már hódoltak a gyermek előtt, figyelmeztést kaptak, hogy ne menjenek vissza Heródeshez. 3. József, Mária jegyese, előbb el akarta bocsátani eljegyzettjét, Máriát, mert arra gondolt, hogy férfival való érintkezése miatt lett terhes, vagyis paráznaságból, de egy látomásban figyelmeztetést kapott, hogy ne bocsássa el asszonyát, egy angyal jelent meg előtte és megmondta neki, hogy a Szentlélektől való az, akit Mária méhében hordoz. 4. Erre félelem fogta el, és nem taszította el magától Máriát.

Amikor pedig Küréniosz alatt népszámlálás volt Judeában, eljött Názáretből Judeába, mivelhogy innét származott, hogy eleget tegyen az összeírásnak, ezt a földet ugyanis Juda nemzetsége lakta. Később figyelmeztetést kapott, hogy Máriával menjen le Egyiptomba, és maradjanak ott a gyermekkel mindaddig, amíg ismét kinyilatkoztatás nem szólítja őket, hogy térjenek vissza Judeába. 5. Mikor a gyermek megszületett Betlehemben – mivel Józsefnek nem volt hol megszállnia –, ezért a vidék egyik közeli barlangjában⁷⁷ húzódtak meg, és amikor itt voltak, Mária megszülte Krisztust, és jászolba helyezte őt; ekkor érkeztek meg a mágusok Arábiából, és itt találták meg őt.

6. Hogy Izaiás hogyan hirdette előre a barlanggal kapcsolatos eseményt, már elmondtam nektek – folytattam a beszédet –, de társaik miatt megismétlem ezt a szövegrészletet.

Amikor ezt a szövegrészletet felidéztem Izaiástól, hozzátettem azt is, hogy Mitrász misztériumának beavatottjai hogyan adták tovább ezeket a szavakat, és hogy az általuk barlangnak mondott helyen avatják be híveiket, és az ördög mesterkedései folytán mondták ezeket.

7. Heródes nem ismerte meg azt a gyermeket, akinek imadására a mágusok eljöttek, mivel az arábiai mágusok nem tértek vissza hozzá, pedig ő kérte, hogy tegyék meg, hanem a figyelmeztetés értelmében más úton tértek vissza hazájukba; és József, Máriával meg a gyermekkel, ahogy a kinyilatkoztatást megkapták, útrakeltek Egyiptomba, ezért a király egyszerűen parancsba adta, hogy öljenek meg minden gyermeket Betlehemben. 8. Ennek bekövetkezését Jeremiás megjövendölte, a Szentlélek által ugyanis ezeket mondotta: *Kiáltás hallatszík Rámában, Rákhel siratja gyermekeit, és nem akar megvigasztalódni, mert azok nincsenek* (vö: Jer 31, 15). A kiáltás, ami Rámából hallatszott, vagyis Arábiából – mert Arábiában mindezeddig megvan az a helység, amit Rámának neveznek –, arra a sírásra vonatko-

zik, ami be fogja tölteni ezt a helységet, ahol eltemették Jákobnak, az Izraelnek is nevezett szent pátriárkának a feleségét, tehát Betlehemet, ahol saját meggyilkolt gyermekeiket siratták ekkor az asszonyok, és a történetekre nem találtak vigaszt.

9. Izaiás pedig ezt is mondotta: „elvéttetik Damaszkusz ereje és Szamária hadai”; ezzel jelöli azt, hogy a Damaszkuszban lakó gonosz démon erejét Krisztus legyőzi közvetlenül születése után, mint ahogy ez nyilvánvalóan be is következett. A mágusok eljöttek imádni Krisztust, ők, akik mintegy fölfegyverkezve voltak mindenféle ártó mesterkedéssel, mindezt annak a gonosz démonnak az ösztönzésére tették, – kifejezésre juttatták azt is, hogy elpártolnak azoktól az őket fölfegyverző erőktől, amit nekünk az Ige misztériumában „Damaszkuszban lakónak” nevez. 10. A példabeszédekben a bűnös és igazságtalan erőt „szamáriainak” nevezi. Damaszkusz Arábia földjén volt, és ott is van, ezt mostan Sziroföniciának nevezik, ezt egyiktek sem tagadhatja.

Ezért jó lenne, ha ti, férfiak, amit nem értetek, azt tőlünk, keresztényektől, akik megkaptuk Isten kegyelmét, tanulnátok meg, és egyáltalán ne törekedjetez arra, hogy a magatok tanításához ragaszkodjatez, és ezzel semmibe vegyétez Isten ügyét. 11. Hogy miért is helyezte át belétek ezt a kegyelmet, azt Izaiás ezekkel a szavakkal mondja el: *Eljön hozzám ez a nép, ajkukkal tisztelnek engem, de szívük távol áll tőlem. De hiába végzik el istentiszteleteiket előttem, mert emberi parancsokat és tanításokat tanítanak. Ezért én úgy határoztam, hogy áthelyezem ezt a népemet, áthelyezem őket. Elveszem a bölcsék bölcsességét, okosainak okosságát megsemmisítem* (vö: Iz 29, 13s).

LXXIX. 1. Közben Trifón méregbe jött, mint ez arcán is látszott, mert féltette az Írásokat, és így szólt hozzám: Az Isten szavai szentek, de a ti magyarázataitok mesterkedtek, ilyennek tűnik a te magyarázatod is, sőt már szinte

szentségtörés, az angyalok gonosszá válásáról és Istentől való elpártolásáról beszél.

2. Mivel ő szavaiban a legnagyobb készséggel volt arra, hogy meghallgasson engem, így válaszoltam: Csodálkozom rajta, ember, hogy te ezt így fogod fel, és én arra kérlek, hogy változtasd meg felfogásodat, és azzal kapcsolatban, hogy mint írva van, az angyalok szolgálatra rendelték, ahogyan Dániel is mondja, hogy az, aki „olyan mint az emberfia” a napok Öregjéhez odament, és tőle átadatott neki minden uralom minden időkre. Nem gondolod ember – folytattam –, hogy nem a magunk merészsége folytán adjuk ezt a magyarázatot, melynek alkalmazását felrovd nekünk, erre tanúságot magától Izaiástól adok, aki arról beszélt, hogy gonosz angyalok laktak és laknak Egyiptom egyik vidékén, Taniszban. 3. Ezek a szavak azok: *Jaj az elpártolt gyermekeknek, ezt mondja az Úr, tanácsot tartotok, de nem kedvem szerintit; szövetkeztek, de nem az én szellememnek megfelelően, bűnre bünt tetéztetek; gonosz szándékkal lementek Egyiptomba, engem persze meg se kérdeztek, – hogy a fáraótól segítséget nyerjenek, és Egyiptom fedelei alatt menedéket keressenek. De a fáraó fedele gyalázatokra lesz, mindazok fájdalmára, akik az egyiptomiakban bíznak, merthogy Tániszban vannak a fő gonosz angyalok (ti. követek!). De hiába fáradoznak ennél a népnél, nem jön el segítségükre, hanem szégyenükre és gyötrelmükre* (vö: Iz 30, 1–5). 4. Hasonlóképpen Zakariás is így beszél, ahogy ő maga fogalmazza meg, hogy az ördög ott áll Józ sue (= Jézus) pap jobbán, hogy ellenlábasa legyen, és ezt mondja az Úr: *Megfedd téged az Úr, aki kiválasztotta Jeruzsálemet* (vö: Zak 3, 1–2). Vagy másutt, Jób könyvében is meg van írva – amint azt te magad is mondottad –, hogy angyalok jöttek és ott álltak az Úr előtt, és közöttük volt az ördög is. Mózes leírja a Teremtés könyve első részében, hogy a kígyó, mely megtévesztette Évát, átkozott volt. Hasonlóképpen az egyiptomi mágusokról is úgy tűnik, hogy utánozni tudták azokat a tetteket, amit Istentől

eredően Mózes, a hűséges szolga véghezvitt, és ti is ismeritek, hogy mit mondott Dávid: *A pogányok istenei démonok* (vö: Zsolt, 95, 5).

LXXX. 1. Akkor Trifón hozzáfűzte: – Mint mondtam neked, ember, hogy mindenben határozottan arra törekszel, hogy a megfelelő Írásokat szödd össze, de most azt mondd meg nekem, ti valljátok-e, hogy ennek a Jeruzsálemnek a területe helyreállítatlan marad, és hogy népetek majdan egybegyűl, és együtt örvendezik Krisztussal, meg a pátriárkákkal és a prófétákkal, vagyis azokkal, akik a mi nemzetségünkől valók, vagy talán a mi prozelitáink lesznek Krisztusnak eljövetele előtt; de lehet az is, hogy te azt hiszed, bennünket a kérdezgetésben le tudsz győzni, csak mindezt nem akarod bevallani?

2. Erre én vettem át a szót: Nem vagyok olyan örült, Trifón, hogy mást beszéljek, mint amit gondolok. Már az előbbiekben is megvallottam neked, hogy így gondolodom magam is és sokan mások, mindenképpen meggyőződésünk, hogy az bekövetkezik, és sokan vannak, akik a keresztények között helyesen, Istenhez méltó módon gondolkodnak, mint már erre is utaltam neked, nehogy erről ne tudjál. 3. De vannak olyanok is, akiket ugyan keresztényeknek neveznek, valójában azonban istentelenek, gonoszok, a görbe úton járnak, mindenféle káromlást és istentelen eszméket tanítanak, ahogy ezt már értésedre adtam. És tudjátok meg, ezt nemcsak nektek mondom el, hanem magunk között is, és amennyire képességem engedi, mindezen dolgokról egy összeállítást írok, és ebben kifejeztem mindazt, amit nektek is elmondok. Mert nem embereket, pontosabban nem emberi tanítást választottam és követek, hanem az Istent és a tőle eredő tanítást. 4. Ha ti ezek után felemlítitek, hogy vannak olyanok, akiket keresztényeknek neveznek⁷⁸, de nem azt vallják, amit én is, hanem káromolni merészelik Ábrahám Istenét, Izsák Istenét és Jákob Istenét, és arról beszélnek, hogy a halottak

nem támadnak fel, hanem a halálban lelkük felvétetik az égbe, az ilyeneket ti se fogadjátok el keresztényeknek; így a zsidóknál is van, aki helyesen gondolkodik, mások szadduceusoknak vallják magukat, vagy az ehhez hasonló szekták valamelyikéhez tartóznak, a genisztészek, a merisztészek, a galileaiak, a hellenizáltak, a farizeusok és a keresztelők⁷⁹ pártjához tartozóznak, de nehogy elforduljatok tőlem azért, hogy kimondom mindazt amire gondolok, és ez mind zsidónak vallja magát, Ábrahám ivadékának, szájukkal ugyan megvallják ők az Istent – mint ahogyan maga az Isten is mondta –, de szívük távol van tőle. 5. Nekem pedig, és mindazoknak, akik mindenben helyesen gondolkodó keresztények, az a meggyőződésünk, hogy a test feltámad, és ezer esztendeig az újjáépült, diszes és tágas Jeruzsálemben leszünk; Izaiás, Ezekiel meg más próféták is így tartották.

LXXXI. 1. Erről az ezer esztendőről Izaiás így beszélt: *Új ég lesz és új föld, és nem fognak emlékezni az előbbiekre, és már az eszükbe sem jut, hanem örömrre és ujjongásra lelnek abban, amit én teremteni fogok. Mert íme én fogom létrehozni Jeruzsálem ujjongását és népemnek örömét; ujjongjatok Jeruzsálem felett, és örvendezzetek az én népemnek. Többé már nem lehet hallani a sírás hangját benne, sem a zokogás hangját; nem lesz többé benne sem éretlen korú, sem öreg, akinek ideje már betelt. Ifjúvá lesz, a százéssztendős fiú lesz; százéves gyermekként csak a bűnös hal meg, és átkozottnak számít. 2. Házakat építenek és ők laknak benne, szőlőt telepítenek és a termését enni is fogják, borát inni fogják. Nem azért építkeznek, hogy más lakjon benne, nem azért ültetnek, hogy más egyen róla. Népemnek napjai, a fák életének napjaihoz lesz hasonló, fáradozásai eredménye megsokszorozódik. Választottaim nem fáradoznak hiába, és nem az átokra nemzik gyermekeiket, magukat az Úr igazsá teszi és megáldja, velük együtt unokáikat is. És mielőtt még hozzám kiáltanának, meghallgatom őket, mielőtt még ők szólítanának, én szólítom meg őket: – Mit akartok? Akkor a farkas és a bárány együtt legelész-*

nek, szénát eszik majd az oroszlán, mint az ökör, a kígyó meg a földet, úgy mint kenyerét. Sehol sem ártanak és nem pusztítanak a szent hegyen – mondja az Úr (vö: Iz 65, 17–25).

3. Ezen sorok között ő ezt is mondja: „*Népemnek napjai a fák életének napjaihoz lesz hasonló, járadásaiuk eredménye megsokszorozódik*”, mi ezen azt értjük, hogy az ezer esztendő töltsön ki misztériumban. Ahogy Ádámról is azt monddta, hogy azon a napon, amelyiken a fáról eszel, meg fogsz halni; és mi tudjuk, hogy ő ezer esztendőt töltött be. Ismerjük azt az Írást is, amelyben azt mondja: *Az Úr napja ezer esztendő* (vö: Zsolt 89, 4), és ez erre vonatkozatható.

4. Egy közénk tartozó férfi, név szerint János, egyike Krisztus apostolainak, a neki adott kinyilatkoztatásban megjövendölte, hogy Jeruzsálemben mi, a Krisztusban hívők ezer esztendőt töltünk el, és csak ennek eljövetelével következik be az egyetemes, szó szerint az örök, és mindenkire kiterjedő feltámadás és ítélet. Mint ahogyan a mi Urunk mondja: *Ott már nem házasodnak és nem mennek férjhez, hanem egyenlők lesznek ők az angyalokkal, a feltámadás Istenének gyermekei lesznek* (vö: Lk 20, 35).

LXXXII. 1. Nálunk mindezeddig megtapasztalható a prófétai adomány, amiből nektek magatoknak is meg kell értenetek, hogy ami egykor a ti őseiteké volt, most nekünk adatott. De ahogyan nálatok is megvolt, hogy a szent próféták mellett megvoltak a hamis próféták is, úgy most közöttünk is sok hamis próféta lép fel, akikről a mi Urunk előre megmondotta, hogy tartsuk távol magunkat tőlük, semmiben se higgyünk nekik, és ismerjük továbbá azt is, mert előre megmondotta nekünk, hogy mi fog történni velünk az ő halálból való feltámadása és mennybemenetele után.

2. Megmondta nekünk, hogy megölnek bennünket, és neve miatt gyűlölnek minket, számosan lépnek fel az ő nevében, mint hamis próféták és álkrisztusok, sokakat félrevezetnek, mint ahogyan ez mostanában bekövetkezett.

3. Az ő nevében ugyanis sokan tanítanak álnokul isten- telenségeket, káromlásokat és gyalázatos dolgokat, amiket a tisztátalan lelkű ördög ültetett el lelkükbe, azt tanították és tanítják még ma is. Náluk is, éppúgy mint nálatok, azt szeretnénk elérni, hogy szakítsatok tévelygéseitekkel, mert tudjuk azt, hogy mindenki megtehetné, hogy az igazat mondja, de nem teszi meg, és az Isten ítélni fog felettük, mint ahogyan ezt maga az Isten is tanúsítja, mikor Ezekiel által azt mondja, hogy *megfigyelővé tettelek Juda házában. Ha a bűnös vétkezik, és te nem emeled fel szavad előtte, így büne folytán odaveszik, téled kérem számon az ő vétét, de ha te figyelmezteted őt, ártatlan leszel* (vö: Ez 3, 17–19). 4. Éppen ezért aggodalommal törekednünk kell arra, hogy az Írásoknak megfelelően beszéljünk, és ne saját hasznunkat tartjuk szemünk előtt, elismerést hajhászva és élvezetvágyunk kielégítésére, és senki sem vádolhat meg benneteket ezek közül bármelyikkel is. És mi sem úgy akarunk élni, mint népetek vezetői, akiknek az Isten is a szemére veti gonosz- ságaikat ezen szavakkal: *Fejedelmeitek a tolvajok társai, szereztek az ajándékokat, a megvesztegető adományokat vadásszák* (vö: Iz 1, 23). Ha mégis közülünk valakit ilyennek ismer- nétek, akkor sem az Írásokat és Krisztust káromoljátok miattuk, és ne arra törekedjete, hogy azokat másképp értelmezzétek.

LXXXIII. 1. Azt pedig, hogy *Mondja az Úr az én Uramnak, ülj az én jobbomra, amíg ellenségeidet lábadhoz nem teszem le zsámolyul* (vö: Zsolt 109, 1) – a ti tanítóitok Ezekiasra merészelték értelmezni, mondván, hogy azt a parancsot kapta, a templom jobbára üljön, amikor az asszírok vele hadban álló királya követet küldött és ezzel azt akarta jelezni neki Izaiás által, hogy ne féljen. Az Izaiás által elmondott dolgok akkor be is következtek, mert az asszírok királya megfordult, mikor Ezekias napjaiban Jeruzsálemet ostromolta, és az Úr angyala megölt az asszírok táborában száznyolvanötezer embert; és mi is elfo-

gadjuk ezt, sőt így is tartjuk. De hogy a zsoldár maga nem róla szól, az is nyilvánvaló. 2. Ő ugyanis ezeket mondja: *Mondja az Úr az én Uramnak, ülj le az én jobbjomra, amíg ellenségeidet nem teszem le zsámolyul. Erejének pálcáját kibocsátja az Úr neked Jeruzsálemre, uralkodj ellenségeid közepette. Szentek fényességében a hajnalcsillag előtt szültelek. Az Úr megesküdött és nem bánja meg, pap vagy minden időkre Melkizedek rendje szerint* (vö: Zsolt 109, 1–4). 3. Ki ne ismerné el, hogy Ezekiás nem volt pap Melkizedek rendje szerint! És hogy ő nem volt Jeruzsálem megszabadítója sem, ugyan ki ne tudná? Továbbá hogy erejének pálcáját ő nem bocsátotta ki Jeruzsálemre, és nem is uralkodott ellenségei között, mivelhogy az Isten volt az, aki tőle, a sírótól és jajveszéklőtől elfordította az ellenséges hadsereget. Ugyan ki ne ismerné ezt a tényt? 4. De a mi Jézusunk, aki egyáltalán nem dicsőségben jött el, kibocsátotta erejének pálcáját Jeruzsálemre, a megtérés és a meghívás szavát az összes nemzetekre, mindenüvé, ahol csak a démonok eluralkodtak felettük, mint ahogyan Dávid mondotta: *A pogányok istenei démonok* (vö: Zsolt 95, 5). Erejének szava sokakat megnyert, hogy hagyják el a démonokat, kiket mindaddig szolgáltak, és általa a mindenható Istenben higgyenek, mivel a pogányok istenei csak démonok. Az előbbieken már kifejtettük azt, hogy a *szentek fényességében méhből a hajnalcsillag előtt szültelek* téged Krisztusra vonatkozik.

LXXXIV. 1. Az, hogy *Íme a szűz méhében fogan és fiút szül* órára jövendöltetett meg. De hát az, akiről Izaiás beszél, akiről a Szentlélek ezt kiáltja: *Íme maga az Úr ad nekünk jelet. Íme a szűz méhében fogan és fiút szül*, nem szüztől fog születni? Mertha ő minden más elsőszülötthöz hasonlóan házasságból született volna meg, akkor miben áll az Isten jele, az biztosan nem, hogyha arról beszél, hogy ő is úgy fog tenni, ahogy az az összes elsőszülötteknél közös? 2. De az már valóban jel, hogy ő hiteltérdemlően az emberi nemből való lesz, vagyis szüzi anyától a minden teremt-

mény elsőszülöttje megtestesül, és igazi gyermekké lesz, csakhogy ez másképpen és más formában történik, mint ahogy ezt a prófétai lélek is jövendöli, ahogy idéztem nektek, hogy amikor majd megtörténik, akkor felismerjétek azt, ami a mindenség Alkotójának erejéből és akaratából történt; ahogyan Ádámnak is csak egyetlen bordájából lett Éva, de minden más élőlény Isten szavából vette létének kezdetét.

3. Ti ugyan mindennek valami más értelmezést merészeltek adni, mint amit a Ptolemaiosz, Egyiptom királyánál levő vénnek adtak⁸⁰, azt bizonygatjátok, hogy az Írásban nem az áll, ahogyan ők értelmezték, mivel így mondjátok: *Íme a fiatal nő méhében fogan*, de vajon ezzel jelöl-e valami rendkívüli dolgot, hogy egy asszony az együttthálás után gyermeket fog szülni? Nemde ezt teszi minden fiatal nő, kivéve a meddőket, akiket egyedül csak az Isten tud termékennyé tenni? 4. Sámuel anyja sem tudott szülni, de Isten akaratából mégis szült. A szent pátriárkának, Ábrahám felesége és Erzsébet, aki Keresztelő Jánost szülte, egyaránt ilyenek voltak, meg sok más hozzájuk hasonló asszony is. Nektek nem szabadna lehetetlenségnek tartanotok azt, hogy az Isten mindenható, mindent megtesz, amit csak akar. Mert egészen biztosan be fog következni, amit megjövendöltek, és nem szabad arra a merészségre vetemednetek, hogy a jövendölés szövegét megváltoztassátok, vagy más értelmezést adjatok neki, mivel ezzel csak magatokat marasztaljátok el, de Istent nem tudjátok meg rövidíteni.

LXXXV. 1. Azt a jövendölést, hogy *Tárjátok fel kapuitokat fejedelemségek, emelkedjétek fel örök kapuk, hadd vonuljon be a dicsőség királya* (vö.: Zsolt 23, 7), egyesek közületek szintén Ezekiaszra merészték értelmezni, de akadnak olyanok is, akik Salamonra; csakhogy sem az egyikre, sem a másikra, sem egyetlen királyotokra nem lehet alkalmazni az idézett mondatot, egyedül csak őrá, a mi Krisztusunkra,

aki a megjelenésekor nem volt látványos és tiszteletet keltő, mint ahogy ezt Izaiás is elmondta róla, meg Dávid és az összes Írások, aki a hatalmasságok Ura, Isten akaratából feltámadt a halálból, felment az égbe, amint ezt a zsoltár meg más Írások is megvilágítják; őt hirdetik a hatalmasságok Uraként, és erről – a már végbement dolgok után – nektek is könnyű meggyőződnötök, ha ti is akarjátok. 2. Ennek az Isten Fiának, minden teremtmény elsőszülöttjének, aki Szűz által született és szenvedő emberré lett, akit Poncius Pilátus alatt népetek keresztre feszített, meghalt és feltámadt a halálból, és felment az égbe, az ő nevére minden démon elmenekül, legyőzöten meghátrál. 3. Míg azoknak a nevére, akik nálatok akár királyok vagy igazak, akár próféták vagy pátriárkák voltak – ha ti az ördögűzésnél szólítjátok –, egyetlen egy démon sem hátrál meg. De ha bárki közületek Ábrahám Istenét, Izsák Istenét és Jákob Istenét szólítja, azonnal meghátrál. Csakhogy nálatok is ugyanolyan mesterkedésekben szólítják őt, mint azt a pogányok teszik, varázsszereket és amuletteket vesznek igénybe⁸¹. 4. Angyalok és hatalmasságok azok, amelyeket a Dávid által elmondott jövendölés szavai feltáruló kapuknak nevez, hogy bevonuljon ő, aki a halálból feltámadt, aki az Atya akaratából a hatalmasságok királya, Jézus Krisztus, és Dávid szavai ezt kellőképpen igazolják, amit ismét idézni fogok azok miatt, akik tegnap még nem voltak itt közöttünk, és kedvükért a tegnap elmondott dolgok lényegét összefoglalom. 5. Ha tehát most erről beszélek, noha gyakorta visszatérően ismételve ezeket, tudom, hogy nem alaptalanul teszem. Mert nevetséges dolog lenne, hogyha látjuk, a Nap, a Hold, meg a többi égitest is mindig ugyanazt az utat járja meg, ezt aztán mi a váltakozó szelekkel indokolnánk; éppenúgy, ha a számok világában jártas embert ha megkérdezik, hogy kétszer kettő mennyi, és mivel annyszor megmondta már, hogy az négy, később már nem ismételteti többször ezt a négyet, így van ez

minden más dologban is, ha abban már jártasságra tettünk szert, de addig mindig ugyanazt hajtogatjuk és hangoztatjuk; aki a próféták beszédeiből állít össze érvelést, és ha nem mindig magát az Írásokat idézi, hanem saját kitalálásait jobbnak tartja az Írásnál, (éppenúgy nevetségessé válik). 6. Az Írás pedig, amelyet említettem, hogy benne az Isten arról ad kinyilatkoztatást, hogy angyalok és hatalmasságok vannak az égben, ez: *Dicsőítsétek az Urat az egetből, dicsőítsétek őt a magasságokban. Dicsőítsétek őt összes angyalait, dicsőítsétek őt minden hatalmasságai* (vö.: Zsolt 148, 1).

Akkor közülük valaki, névszerint Mnaszeász, aki csak a második napon jött el velük, így szólt: – Valóban örömkre szolgál, hogy te magad meg akarod ismételni az elmondottakat.

7. Erre én így folytattam: – Halljátok tehát, barátaim, mely Írást követve teszem én ezt. Jézus megparancsolta, hogy szeressük ellenségeinket, ahogyan ezt már Izaiás által is több ízben hírül adta, azok között található ez – mely a mi újjászületésünk misztériuma –, és mindazoké, akik Krisztusnak Jeruzsálemben való megjelenésére várnak, és ezért arra törekednek, hogy előtte jócselekedeteik révén kedvesek legyenek. 8. Az Izaiás által mondottak pedig ezek: *Halljátok meg az Úr szavát, ti, akik megrendültök szavára! Testvéreim, azoknak, akik gyűlölnék titeket és utálkoznak rajtatok, mondjátok meg, hogy az Úr dicsőségben felemelkedik. Megjelenik övéinek örömei közepette, azok pedig megszegyenülnek. Kiáltás szava a városból, templomból beszéd, az Úr szava hallatszik, aki visszafizeti az adósságot a kevélyeknek. Mielőtt még vajúdott volna, már megszült, mielőtt még a vajúdás fájdalma rátört volna, fiút szült. 9. Ki hallott ilyesmit, ki hallott hasonlót, vajúdott-e a föld egyetlen nap alatt, népet szült-e egyetlen éjszaka, mint ahogy Sion vajúdott és megszülte gyermekeit? Mindezt azért mondom, hogy várjátok, ne tegyetek semmit – mondja az Úr. Ime én teszek valakit szülővé vagy meddővé – mondja az Úr. Örven-*

dezzél Jeruzsálem, gyűjjetek össze mind, akik szeretik őt. Örvendeztetek mind, akik sírtatok felette! Táplálkozzatok tejével, és vigasztaló keblén lakjatok jól, hogy elteltetek gyönyörűségben dicsőségének bejáratánál (vö.: Iz 66, 5–11).

LXXXVI. Amikor befejeztem az idézetet, hozzátettem: Akit úgy mutatnak az Írások, hogy keresztre feszítése után dicsőségben ismét visszatér, annak a jelképe volt az élet fája⁸², melyről írja, hogy a paradicsomban volt elültetve; és hogy ő az összes igazakkal jön el, erről is hallottatok. Mózes bottal ment küldetésében népének megszabadítására, azt fogta kezében népe élén haladva, és a tenger kettévált. Ezért láthatta, hogy a sziklából víz tör elő, és ugyancsak a botját dobta bele a vízbe Merrában, és a keserű víz édessé változott. 2. Jákob a vízzel telt vályuba dobta botját, és ennek következtében anyai nagybátyjának juhaitarkákat ellettek, merthogy azok közül a tarkák voltak az ő fizetsége. Ugyanez a Jákob dicsővé lett azután, hogy botjával átkelt a folyón, és arról beszélt, hogy egy létrát látott, mellyel kapcsolatban az Írás világosan megmondja, hogy csúcán az Isten állt, de ő nem az Atya volt, mint azt már az Írásokból igazoltuk. A kőre olajat öntött azon a helyen Jákob, követ állított a neki megjelent Istennek, annak tanúságául, hogy látta az Istent. 3. Megannyi Írás jelképekben úgy beszél Krisztusról, mint szikláról, amint erre is már rámutattam. Azt is igazoltam már nektek, hogy mindenféle kenetet, legyen az akár olaj, vagy sztakté vagy bármi más tartalmú kenet, ezzel az Írással hozzuk kapcsolatba: *Ezért kent fel téged az Isten, a te Istened, az ujjongás oláival társaid előtt* (vö.: Zsolt 44, 7; Cap 38, 4; 56, 14; 63, 4). A királyokat és a fölkenteket (= krisztusok) mind róla nevezik királyoknak és fölkenteknek, merthogy ő valamilyen módon az Atyától kapta, hogy király és Krisztus, pap és angyal, meg a többi is, amit ezekhez hasonlóan ő birtokol és birtokolni is fog. 4. Áron vesseje hajtást eresztett, és ezzel őt főpapnak igazolta. Izaiás megjövendölte, hogy a

Jessze törzsökéből való vessző lesz Krisztus, és Dávid is az igazról ezt mondotta: *mint vessző, amelyet a folyóvíz mellé ültetnek, amely meghozza termését a maga idejében, leveleit sohasem hullatja el* (vö.: Zsolt 1, 3). Azt is hirdette, hogy az igaz virulni fog, mint a pálma. 5. A fa közelében látta meg Ábrahám az Istent, mint ahogy ez az Írásban olvasható, a mambrei tölgynél. Hetven fűzfát és tizenkét forrást talált a nép, amikor átkelt a Jordánon. Dávid azt mondotta, hogy Isten megerősítése van a botban és a pálcában. 6. Elizeus is botot dobott a Jordánba, amellyel a fejsze vasát a felszínre hozta fel, és ezt azután arra használták a próféták tanítványai, hogy házépítéshez fákat döntsenek ki, amelyben az Úr törvényéről és rendeleteiről akartak beszélni és elmélkedni. Ezekhez hasonlóan minket is, akik elkövetett súlyos bűneinktől lemosdottunk, a kereszt fájára feszítése által és a víz által szabadított meg és szentelt meg a mi Krisztusunk, és imádás és imádság házát készíti el nekünk. A bot volt az, amely nyilvánvalóvá tette, hogy Juda az atyja azoknak, akik neki Támártól nagy misztériumban születtek.

LXXXVII. 1. Amikor befejeztem, Trifón vette át a szót: – Ne engem próbálj rávenni arra, hogy az általad elmondottakat elfogadjam, amit vitatni kell, azt vitatni is fogom, de most ezzel az idézettel kapcsolatban szeretnék megtudni egyet s mást, amit most megkérdezek. 2. Mondd meg nekem, hogy amit az Ige Izaiás által mondott, hogy *Jessze törzsöke vesszőt bajt, Jessze törzsökéről virág fakad, és rajta nyugszik az Isten lelke, a bölcsesség és értelem lelke, a tanács és az erő lelke, a tudás és istentisztelet lelke, az istenfélelem lelke tölti be őt* (vö.: Iz 11, 1–3), erről te azt állítod, hogy Krisztusra mondotta – folytatta Trifón –, de róla mint annakelőtte is létező Istenről beszéltél, és hogy Isten akaratából megtestesült, a szűz által embernek született; de hogyan tudod igazolni azt, hogy ő annakelőtte is létezett, aki a Szentlélek erejét – az Ige Izaiás által felsorolja –

megkapta, és hogy ezt az erőt elégtelensége folytán birtokolta?

3. Erre én ezt válaszoltam: Nagyon éleslátóan és okosan tetted fel a kérdést, mert ez valóban homályos beszédnek tűnhet, de hogy ennek az értelmét is megismerd, hallgasd meg tehát amit most mondani fogok. A Léleknek ezek a felsorolt erői nem elégtelensége folytán lesznek veled, mert-hogy azt mondja az Ige, hogy rajta lesz, ott nyugszik meg, és ez annyit jelent, hogy felette megállapodik; ő nem olyan lesz, mint a ti nemzetségekben fellépett hajdani próféták, ahogy ezt nektek is módotokban áll belátni. Őutána már nem is támadt közöttetek egyetlen próféta sem. 4. Továbbá azok, akik közöttetek próféták voltak, mindegyik ezt vagy azt az erőt kapta meg Istentől, és ennek megfelelően cselekedett vagy beszélt, és ezt mi az Írásokból ismerhetjük meg, ezért vegyétek fontolóra, amit mondok. A bölcsesség lelke adatott meg Salamonnak, az értelem és a tanács lelke Dánielnek, az erősség és az istentisztelet lelke Mózesnek, Illésnek az istenfélelemé, Izaiásnak a tudás lelke. A többieknek is ezekhez hasonlóan, hol csak egyet, hol többet is együtt kaptak meg ezekből az erőkből, mint Jeremiás, a tizenkettő vagy Dávid, meg mások, akik csak próféták voltak nálatok. 5. Megnyugodott rajta, vagyis fölötte nyugodott, mert eljövételével az emberek között az ő üdvrendje valósult meg, és ezzel az idővel meg kellett szűnni annak, ami nálatok volt, benne viszont már megnyugodott, és ő ismét megadta azokat az ajándékokat, mint azt előre megmondotta, ugyanannak a Lélek erejéből és kegyelméből azoknak adta, akik benne hisznek, és ez mindenki számára belátható. 6. Mert megjövendölték azt is hogy mindez őáltala fog beteljesedni, azután, hogy felmegy a mennybe, mint azt már mondtam, és újra mondom. Ezt mondja ugyanis: *Felment a magasságba, fogva vitte a fog-ságot, és az emberek fiainak ajándékot osztott* (vö.: Zsolt 67, 19). Vagy másutt egy másik jövendölésben hirdette:

Mindezek bekövetkezéével kiírasztom Lelkemet minden testre, az én szolgálóimra és szolgálóimra, és jövendőlni fognak (vö.: Joel 2, 28).

LXXXVIII. 1. Nálunk tapasztalhatjátok, hogy mind férfiak, mind nők megkapták a karizmákat a Szentlélektől. Nem elégtelensége miatt kapta meg azt a jövendölést, hogy az Izaiás által felsorolt erők rajta lesznek, hanem azért, mert azokon (ti. zsidókon) már nem lesz ott. Ti magatok is tanúsíthatjátok, hogy mi volt azokkal az arab mágusokkal, akikről már beszéltem nektek, ők eljöttek, mihelyt megszületett a gyermek, hogy imádják őt. 2. Mert mikor megszületett, ereje akkor is vele volt, de minden más emberrel közös formában nevelkedett, a szükséges dolgokban velük osztozott, mindenben, ami szükséges volt az élethez, abban növekedett, azt ette, amivel a többiek táplálkoztak, így ért meg körülbelül harminc esztendő, amikor fellépett János, eljövételének hírnöke, és a keresztség útját készítette elő, mint ahogyan azt már kifejtettem. 3. Amikor Jézus a Jordán folyóhoz jött, ahol János keresztelt, leszállt Jézus a vízbe, akkor tűz tört fel a Jordánban⁸³, és amikor ő a vízből felemelkedett, mint galamb állapotodott meg felette a Szentlélek, amint ezt magának, ennek a mi Krisztusunknak apostolai leírták. 4. De nem azért keresztelkedett meg, mert szüksége volt rá, és nem ezért szállt fölé a galamb képében a Lélek, mi nem így tudjuk, hogy ő azért jött volna a Jordán folyóhoz; ugyancsak nem azért feszítették keresztre, mert az erő elhagyta és gyenge lett, hanem az emberi nemért, amely Ádámtól fogva a kígyó okozta halálba és tévedésbe bukott, és akaratlanul is minden ember gonosszá lett. 5. Az Isten ugyanis azt akarta, hogy ők szabadon döntsenek, legyen szabadakaratok, mind az angyaloknak, mind az embereknek, hogy mindegyik tehesse azt, amit akar, ha a jócselekedetet választja, akkor halhatatlan lesz, és a büntetést elkerüli; de ha gonoszságot művelnek, megbünteti mindegyiküket úgy, ahogyan

ő akarja. 6. Hogy számárháton vonult be Jeruzsálembe – mint rámutattunk, ezt is előre megjövendölték róla –, itt sem hatalommal mutatta meg, hogy ő a Krisztus, hanem az emberek számára adott ismertető jelet, hogy ő a Krisztus, így ott a Jánosnál törtétekben is kellett az ismertető jel az embereknek, hogy megtudják, ki a Krisztus.

7. János a Jordánnál ült és hirdette a megtérés kereszt-ségét. Bőrövet és teveszőrből szőtt ruhát hordott, nem evett mást, mint sáskát és vadmézet, az emberek úgy tekintettek rá, mint a Felkentre. De ő ezt kiáltotta nekik: *Jön már az, aki erősebb nálam, és én még arra sem vagyok megfelelő, hogy saruszíját megoldjam* (vö.: Jn 1, 20–23). 8. Amikor Jézus a Jordánhoz jött, arra gondoltak, hogy ő Józsefnek, az ácsnak a fia, mert ahogyan az Írás mondja, azok a látsza-tot nézték, így őt is ácsnak tartották (ez ugyanis szerszá-mokat készít az embereknek, ekét és jármokat, de ezzel is az igazságosság és a tevékeny élet jelképeit tanította), a Szentlélek pedig az emberek miatt, mint ezt már mondot-tam, galamb képében nyugodott meg felette, és hang hal-latszott az egekből, amit már Dávid is mondott, és az ő személyéről hirdette, hogy az Atyától való lesz ő: *Fiam vagy te, én ma szültelek téged* (vö.: Lk 3, 21–22; Zsolt 2, 7), ezzel a születését mondta el az embereknek, vele őt akarta megismertetni.

LXXXIX. 1. Akkor megszólalt Trifón: Helyesen mon-dod, hogy a mi egész népünk várta a Felkentet, és mind-egyik Írással kapcsolatban, amit csak felhoztál, mi is azt valljuk, hogy róla szólnak. De én azt nehezen látom be, hogy a nevet, amit Nave fiának megnevezésére is adtak, a Jézust (= Józseue) ő is megkapta, ehhez ezt szerettem volna hozzáfűzni. 2. Kétségeim vannak afelől is, hogy ilyen dicstelenségben keresztre feszítik a Krisztust, mert átkozottnak mondja a törvény a keresztre feszítést, ezért nehéz nekem ezt meggyőzően alátámasztanod. Az viszont egészen nyilvánvaló, hogy a Felkent szenvedni fog, de

hogy ez a törvényben átkozott szenvedés által történt meg, erről szeretnék tudni valamit, ha egyáltalán van valami, amivel ezt bizonyítani tudod.

3. Ha Krisztusnak nem kellett volna szenvednie – mondtam –, akkor nem hirdették volna a próféták, hogy a nép törvénszegéséért vezették őt a halálba. Meggyalázták, megostorozták, és a törvénszegők közé számították, mint a bárányt, úgy vezették őt leölésre, akinek nemzetségét senki sem tudta elbeszélni, mint mondotta a próféta, és valóban el kell csodálkoznunk rajta. Ha ez valóban jellemző rá, minden vele kapcsolatos dolgot az eszünkbe juttat, ezeken felbátorodva ne hittünk volna őbenne? Mert mindenki, aki csak megértette a próféták szavát, azt mondtotta és nem mást, még csak arról hallottak, hogy keresztre feszítették őt.

XC. 1. Minket is végy rá az írásokból kiindulva – mondta –, hogy mi is higgyük azt, amit ti hisztek. Szendéséről azt tudjuk, hogy mint juhok vezetik, de hogy keresztre is kell feszíttetnie, s ily gyalázatosan és becstelenül kell meghalnia, a törvényben előírt átkozott halálammal, azt bizonyítsd be nekünk, mert erről nekünk még csak sejtelmünk sem lehet.

2. Tudjátok – mondtam –, amit a próféták mondtak és cselekedtek, mint ezt ti is velünk együtt elismertétek, azok hasonlatokban és előképekben adott kinyilatkoztatások, olyan módon, hogy a tömeg legtöbbször nem érti meg egykönnyen, ezek mind az igazságot rejtik magukban, hogy a keresőt tanulmányozásukra és megfejtésükre ösztönözzék.

Ők ezt mondták: – Ezt valóban elfogadtuk.

3. Halljad hát – mondtam –, a folytatást. Mózes nyilatkoztatta ki elsőnek ezt a vélt átkot, amikor jelet készített.

– Milyen jelekről beszélsz? – kérdezte.

4. Ezt válaszoltam: Mikor a nép és Nave fia – akinek nevét Jézusra változtatták – Amalekkel csatázott, a harc

megkezdésekor Mózes Istenhez könyörgött és mindkét kezét kitarta, Hór és Áron pedig két oldalról tartotta a kezét, nehogy elfáradva leeressze. Ha valamelyest is torzult ez a kereszt alakját utánzó forma, mint megfratott Mózes könyveiben, a nép veszíteni kezdett. Ha ellenben ez rendben volt, a nép győzött Amalek fölött, mert a kereszt ereje megerősítette. 5. Nem azért, nem azért lett erősebb a nép, mert Mózes úgy imádkozott, hanem mert a csata megkezdésekor már ott volt Jézus neve, az formálta ki a kereszt jelét. Ki ne tudná azt közületek, hogy a könyvek között és sóhajtások közepette végzett ima tetszik Istennek, vagy amelyet bárki is sírva és térdre borulva mond el? Ő pedig a kőre ült le, és sem előtte, sem később nem imádkozott így senki sem. Mint már kimutattam, jelentése volt a kőnek is, mely Krisztusra utalt (vö.: Kiv 17, 9 kk).

XCI. 1. Még más egyébbel is tett célzást Isten a kereszt misztériumára, amikor a József-re adott áldásban ezt mondta Mózes által: *Földjét áldja meg az Úr! Fönt az ég barmatának legjava, és lent a tenger árja, a legjava annak, amit a Nap érlel, a legjava annak, amit a Hold sarjaszt, a legjava az ősi hegyeknek, a legjava a letűnt idők halmainak. A legjava a földnek és termésének. s annak tetszése, és annak áldása szálljon József fejének legtetejére, aki a csipkebokorban megjelent. Dicső legyen testvérei között az elsőszülött, szépsége mint a bikáé, szarvai az egyszarvú szarva, melyekkel kormányozza a népeket, egészen a föld határáig* (vö.: Mtörv 33, 13–17). 2. Mert az egyszarvú szarvai mi más dolgot vagy alakot akarnak mondani és mutatni, mint a kereszt képét. Független szára ugyanis az a gerenda, melyre ráemelik a felső részen a vízszintes gerendát mint szarvat, és miután a másik fával összeillesztették, mindenhonnan úgy néz ki, mintha azt egy szarvhoz kapcsolták volna, szélteben a többi szarvakat. A középben beásott olyan, mint a szarv, és magasabb, erre függesztik a felfeszítetteket, és a többi más szarvakkal

összeillesztve és összeerősítve úgy néz ki maga is, mint valami szarv. 3. Az pedig, hogy „melyekkel kormányozza a népeket a föld határáig” arra utal, ami most történik minden nép körében. Felökleltettek ugyanis, azaz töredelmet mutattak minden népből azok, akik ezen misztérium által az igaz vallásosságra tértek, elfordulva a hiábavaló bálványoktól és démonoktól, a hitetlenek számára azonban az ítélet és pusztulás jelének mutatja ezt a jelet. Az Egyiptomból kijött néppel szemben Mózes kitárt karjainak alakja és Nave fiának, Jézus nevének lehívása által Amalek gyengének bizonyult, Izrael pedig győzött ilyen módon. 4. És az Izraelt megmaró kígyók jele és képe által is a hívők üdvösségére utaló intézkedés történt, hogy a kígyóval előre hirdesse meg, a keresztre feszítés lesz jövődő halála, üdvösségére lesz azoknak, akiket megmárt, és ahhoz menekednek, aki megfeszített Fiát a világba küldte. A prófétai Lélek ugyanis nem arra tanított minket Mózes által, hogy a kígyóban higgyünk, mikor kezdetben megátkozta azt Isten, mint erre utal, és Izaiásnál mint harcos ellenséget a nagy karddal elpusztítják (vö.: Iz 27, 1), amely kard a Felkentet jelképezi.

XCII. 1. És még ha valaki – az Istentől kapott nagy kegyelem eredményeként – meg is érti, amit a próféták mondtak, vagy cselekedtek, nem használ neki semmit az, hogy felületesen mit mondanak vagy jelentenek a szavak és cselekedetek, csak akkor van haszna belőlük, ha számot is tud adni róluk. De vajon nem könnyen elhanyagolhatónak tűnik a tömeg előtt az, amit nem ért meg? 2. Ha valaki azt kérdezzetné tőletek, hogy Hénoch és Noé gyermekeikkel együtt, és még többen mások, akik nem voltak körülmetélve és nem tartották még a szombatot, mégis kedvesek voltak Isten előtt, mi az oka annak, hogy ilyen ösziak és ilyen törvénykezés által Isten csak annyi nemzedék után kívánta a körülmetélés által igazzá tenni azokat Ábrahám-tól Mózesig, azaz a szombat, az áldozatok, felajánlások és

adományok által és még más parancsolatok által, hacsak nem az, amit már előbb mondtam, elfogadjátok, hogy Isten előrelátó, ezért tudta, hogy népeteket méltán ki fogják vetni, Jeruzsálemből és többet vissza nem térhet oda? 3. Mert semmi más egyébről nem lehet titeket felismerni, csak a testi körülmetélésről. Isten pedig tanúsította, hogy Ábrahám nem a körülmetélés miatt volt igaz, hanem a hit által, mert mielőtt még körülmetélkedett volna, azt mondja róla: *Hiitt Ábrahám Istennek, és ez megigazulására tudatott be neki* (Ter 15, 6 vö: Róm 4, 10).

4. Mi pedig, akik testünk előbőrében lettünk istenhivők a Felkent által, és olyan körülmetélkedésünk van, amely használ nekünk, tulajdonosainak, azaz a szív körülmetélkedése, reméljük, hogy Istennek tetszők és igazak vagyunk, miután ezt is már tanúsította a prófétai szavak által ő. A szombattartást és az áldozatok bemutatását pedig azért parancsolta meg nektek, s külön helyet jelölt ki Isten nevének lehívására, hogy – mint mondja – ne istentelenkedetek bálványimádással és meg ne feledkezzetek Istenről és istentelenné ne váljatok, mint ahogyan látszik, hogy mindig azok voltatok. 5. Hogy pedig Isten ezek miatt hagyta meg a szombattartásra és az áldozatokra vonatkozó parancsok teljesítését, azt az előzőleg mondottakkal már kimutattam. De azért gyorsan összefoglalom azok kedvéért, akik ma jöttek. Mert ha nem így van, akkor Istent éri a vád, hogy vagy nem előrelátó, vagy nem tanít meg mindenkit az igaz cselekedetek végzésére és ismeretére, (hiszen láthatóan annyi nemzedék volt már Mózes előtt is, s nem lesz igaz a beszéd, mely azt mondja: *Igaz az Isten és igazságos minden útján, és ítéleteiben, s nincsen benne igazságtalanság* (Mtörv 32, 4 Zsolt 101, 16). 6. Mivel pedig a beszéd igaz, Isten nem akarja, hogy mindörökre ilyen értetlenek és önzők maradjatok, hogy üdvözüljete a Felkenttel, aki kedves Isten előtt, és Isten tanúságot tett mellette, mint

előbb mondtuk, amikor ezt a szent prófétai igékkel bizonyítottuk

XCIII. 1. Ami igazságos, mindig és teljes egészében azt hagyja meg mindenfajta embernek, és minden nemzet meg fogja tudni, hogy a házasságtörés, a parázsnaság és emberölés és az összes többi efféle bűn. Noha mind elkövetnek ilyen cselekedeteket, de nincsenek tudatában annak, hogy gonoszat tesznek, amikor ilyeneket művelnek, nincsenek még megváltva, csak azok vesztik el a természetes gondolkodásmódot, akiket a felforgató tisztátalan lélek tölt el, és az ilyeneket megrontották a rossz erkölcsök és bűnös törvények, az ilyenekben is inkább talán csak kihunytt vagy elfojtott a józan értelem. 2. Látunk olyanokat is, akik nem szeretnék ugyanazt elviselni, amiket másoknak okoznak, és rossz lelkiismerettel egymás szemére hányják, amit elkövettek. Ezért én úgy látom, helyesen mondta Urunk Jézus Krisztus, hogy a két parancs beteljesít minden igazságosságot és vallásosságot, ezek pedig a következők: *Szeresd Uradat Istenedet teljes szívedből és minden erődből, és felebarátodat, mint önmagadat* (Mt 22, 40; Lk 10,27; Mk 12, 30–31). Aki ugyanis teljes szívből és minden erejéből szereti az Istent, azt vallásos szándék tölti el, nem tisztel semmilyen más istent, és Isten akaratából tisztelni fogja azt a küldöttet (angyalt)⁸⁴ is, akit az Úr Isten maga is szeretett. Aki pedig felebarátját úgy szereti, mint önmagát, annak ugyanazokat a javakat kívánja, mint amiket önmagának. Felebarátjának is ugyanazokat fogja kérni imádságban és arra fog törekedni, hogy annak is meglegyenek ugyanazok, amik neki megvannak. Az ember felebarátja pedig nem más, mint az az értelmes élőlény, az ember, akinek ugyanolyan szenvedélyei vannak. Kettős tehát az igazságosság, az Istenre és az emberre vonatkozik, ami annyit jelent – mondja a tanítás –, hogy „szeresd Uradat Istenedet teljes szívedből és minden erődből, felebarátodat pedig, mint önmagadat”, ez valóban méltányos is. 4. Ti azonban,

mivel nem volt bennetek sem Isten, sem a próféták, sem önmagatok iránti barátság vagy szeretet, nem is mutattátok meg ezt, hanem – mint majd bizonyítást nyer – mindig bálványimádók és az igazak gyilkosai voltatok, egészen eladdig, hogy magára a Felkentre is kezet emeltetek, s mindmáig megmaradtok gonoszságaitokban, átkoztatók még azokat is, akik bizonyítják, hogy ez az általatok megfeszített a Krisztus (a Felkent). Ráadásul még azt meritek bizonygatni, hogy ezért feszítettet keresztre, mert Isten ellensége volt és átok sújtotta, pedig az értetlen lelkületek műve. 5. A Mózes által kapott jelekből alkalmatok lett volna megérteni, hogy ő az, de nem akartátok, hanem ezen túl még minket is eszteleneknek tartotok, kérdeztetek, mint velünk is éppen most történik, ti nehézségeket támasztotok a szavak körül, ha rátermett keresztényekre akadtok.

XCIV. 1. Mondjátok hát meg nekem, nemde Isten parancsolta meg Mózes által, hogy nem szabad képet, sem hasonmást készíteni akár arról, ami az égben, akár arról, ami csak van a földön, s ő maga készítette el a pusztában Mózes által az érc kígyót, és jelül felállította, hogy a jel által menekedjenek meg a kígyó által megmártak, s mégis mentes az igazságtalanság vádja alól? 2. Mert – mint már mondtam – ezáltal a misztériumot hirdette előre, amellyel majd a kígyó hatalmát meg fogja semmisíteni, mely Ádám törvényszegésének is oka volt, üdvösséget hirdetett azoknak, akik hisznek az ezen jel által ábrázoltban, azaz a kereszt által jelzettben, aki meg fog halni a kígyó marásaitól, melyek gonosz cselekedetek, a bálványimádás és a többi igaztalanság. 3. Ha ezt nem értitek meg, akkor adjatok számat nekem arról, hogy miért állította fel jelül Mózes az érc kígyót, a megmártaknak meg miért parancsolta, hogy tekintsenek fel rá, s a megmártak meggyógyultak, mikor ugyanő hagyta meg, hogy egyáltalán semmiféle képmást nem szabad készíteni. 4. Erre a második nap jöttek közül az

egyik ezt mondta: – Igazat mondtál. Nem tudjuk megokolni, bár én már sokszor kérdezősködtem efelől a tanítóknál, s senki nem adott rá magyarázatot. Ezért folytasd csak beszéded. Figyelünk rád, aki rejtélyeket leplezel le, mert hisz ezek miatt éri megszólás a próféták tanítását is.

5. Én folytattam: – Ahogyan tehát a rézkígyó által adott jelet Isten parancsolta meg, s mégsem vádolható, ugyanúgy van a keresztre feszített emberek ellen a törvényben állított átokkal is, mert Isten Felkentje ellen nem áll átok már a törvényben, hisz általa üdvözülnek mindazok, akik átkos dolgokat követtek el.

XCV. 1. Mózes törvénye szerint valójában az egész emberi nem átok alatt van. Hiszen átkozótnak mondatik mindaz, aki nem tart ki mindannak teljesítésében, ami meg van írva a törvény könyvében. Azt azonban ti sem meritek kétségbe vonni, hogy azt mind senki sem teljesítette pontosan, hanem egyik jobban, a másik kevésbé tartotta meg a parancsokat. Ha pedig úgy tűnik, hogy azok, akik a törvény alatt állnak, azok átok alatt állnak, mert nem tartottak meg mindent, akkor nemde sokkal inkább látszanak átkozótnaknak a pogányok, akik bálványimádók, gyermekrontást és más bűnöket követnek el? 2. Ha tehát a mindenség Atyja azt akarta, hogy az ő Felkentje (=Krisztusa) az egész emberi nemért magára vegye mindenki átkát, mivel tudta, hogy a megfeszítettet és meghaltat feltámasztja, miért beszéltek úgy arról, aki az Atya akaratának megfelelően türelmesen elszenvedte mindezeket, mintha átkozott lenne, s miért nem inkább magatokat siratjátok? Ha ugyanis az Atyja vitte végbe, hogy az emberi nemért ezeket szenvedje, ti nem teszitek ezt, mint Isten akaratának sáfárai, a próféták megölését sem követnétek el vallásos cselekedetként. 3. Senki közületek ne mondja: Ha az Atya akarta, hogy ezeket szenvedje, hogy sebeiben gyógyulást nyerjen az emberi nem, mi semmi vétkes dolgot nem tettünk. Ha bűnbánatot tartanátok, és

elismernének, hogy ő a Felkent (=Krisztus), és ezeket mondva megtartánátok parancsait, mint előbb már mondtam, bocsánatot nyernének bűneitek. 4. De ha nemcsak őt átkozzátok, hanem a benne hívőket is, s valahányszor csak lehetőségetek van rá, vesztüket okozzátok, hát akkor hogyan kérnék majd számon rajtatok nemcsak azt, hogy kezeteiket rá emeltétek, mint gonosztevők és bűnösök és mindezideig keményszívűek és értetlenek?

XCVI. 1. A törvényben olvasható kijelentés, hogy „átkozott mindaz, aki a fán függ”, nem azt jelenti, hogy Isten megátkozta ezt a keresztre felfeszítettet, hanem erősíti a mi megfeszített Krisztuson függő reményünket, sőt, így Isten előre megmondja azt, amit ti követtetek el, meg a hozzátok hasonlók, akik nem tudjátok, hogy ő mindeneket megelőzően van, Isten főpapja és király, s az ő Felkentje lesz⁸⁵. 2. Nektek is szem előtt kell tartani ami történik: ti ugyanis zsinagógáitokban átkozzátok mindazokat⁸⁶, akik általa keresztények lettek és a többi népet is, ami hatékonyvá teszi átkozódástokat, mert csak azok vesztét okozza, akik keresztényeknek vallják magukat. Mi azonban azt mondjuk mindannyiutoknak, hogy testvéreink vagytok, inkább ismerjétek fel Isten igazságát. Sem ti, sem a pogányok nem adnak hitelt nekünk, hanem Krisztus nevének megtagadására akartok kényszeríteni, mi azonban inkább választjuk és elviseljük a halált, mivel meg vagyunk győződve róla, hogy Isten megadja nekünk mindazokat a javakat, amiket a Felkent által megígért nekünk. 3. Ezen kívül még imádkozunk is értetek, hogy irgalmat találjatok Krisztusnál. Ő ugyanis azt tanította nekünk, hogy az ellenségeinkért is kell imádkoznunk, amikor ezt mondta: *Legyetek jóságosak és irgalmasak, mint mennyei Atyátok* (vö: Lk 6, 35–36). Mert valóban azt látjuk, hogy a mindenható Isten jóságos és irgalmas, felkelti napját igazakra és hálátlanokra, esőt hullajt szentekre és

gonoszokra (Mt 5, 45), akikről tanította, hogy megítéli majd őket.

XCVII. 1. És az sem történt fölöslegesen, hogy Mózes próféta estig tartott ki, amikor Hór és Áron ebben a formában támasztották ki kezeit. Az Úr is ugyanis körülbelül estig maradt a fán, és este eltemették, azután harmadnapra feltámadt. Dávid által ennek így adott hangot: *Szavammal az Úrhoz kiáltottam, és meghallgatott engem szent hegyéről. Én aludtam és álmodtam. Felkeltem, mert az Úr megsegített engem* (Zsolt 3, 5–6). És Izaiás próféta által hasonlóképpen beszélt róla, milyen halálnemmel fog meghalni, így: *Kitártam kezemet a hitetlen és ellentmondó nép fölé, akik nem helyes úton jártak* (Iz 65, 2). Hogy fel is fog támadni, azt maga Izaiás mondta: *Sírját elveszík középről. És: Gazdagokat adok haláláért* (vö: Iz 57, 2; 53, 9). 3. Szenvedéséről és haláláról – többek között – Dávid rejtélyes hasonlatokban így beszél a huszonegyedik zsoltárban: *Átlyukasztották kezemet és lábamat, megszámlálták minden csontomat, ők néznek rám és bámulnak. Elosztották maguk között ruháimat, köntösömmre pedig sorsot vetettek* (Zsolt 21, 18–19). Amikor ugyanis megfeszítették, a szögek beverésekor átfúrták kezét és lábát, és felfeszítői elosztották maguk között ruháit, mindegyik sorsot vetett, a sorsvetéssel akarta kiválasztani, amit meg akart szerezni. 4. Ti azt mondjátok, hogy ez a zsoltár sem a Felkentéről beszél, és teljesen vakok vagytok, nem értitek meg, hogy nemzetetekből soha nem volt olyan király, akinek élve átlyukasztották volna lábát és kezét, és ilyen misztérium által halt volna meg, azaz hogy megfeszítették volna, csupán egyedül ez a Jézus.

XCVIII. 1. Akár az egész zsoltárt is felmondhatnám, hogy meghallgassátok Atyja iránti odaadását, és hogy mindent neki tulajdonít, mint ahogyan ő maga kéri tőle, hogy a haláltól is mentse meg, ugyanakkor kinyilvánítja, hogy milyenek voltak azok, akik összefogtak ellene, s bebízonnyította, hogy valóban emberré lett, aki képes szen-

vedni is. 2. A zsoltár így szól: *Isten, én Istenem, figyelj reám! Miért hagytál el engem? Üdvösségetől messze vannak vétkeimnek szavai! Én Istenem, hozzád kiáltottam nappal, és nem hallgattál meg, és éjszaka, és nem értetlenségemre. Te azonban szentélyedben lakozol, Izrael dicsérete. Benned reméltek atyánk, reméltek és megmentetted őket, hozzád kiáltottak és megmenekedtek, benned reménykedtek és meg nem szégyenültek.* 3. *Én azonban féreg vagyok, nem ember, emberek gyalázata és a nép megvetettje. Mind akik látnak, gúnyolnak engem, és nyelvüket forgatják, fejüket csóválják. Az Úrban bízott, hát mentse meg, szabadítsa meg, ha akarja. Mert te vagy, aki kiboztál engem anyám méhéből, anyám emlőitől reményem vagy. Hozzád ragaszkodtam anyám méhétől fogva, az anyaöltől fogva te vagy az én Istenem. Ne maradj távol tőlem, mert közel van a szorongattatás, mivel nincs, aki segítsen rajtam.* 4. *Körülvett engem sok tulok, vad bikák fogtak közre engem, rám tátották szájukat, mint ragadozó és ordító oroszlán. Szétfolytam, mint a víz, szétszórták minden csontomat, Szívem bensőmben mint megolvadt viasz, erőm kiszáradt mint cserép, nyelvem ínnyembez tapadt, a halál porába síjtottál engem. Mert sok kutya fogott közre, a gonoszok gyülekezete vett körül engem. Átfúrták kezemet és lábamat, megszámlálták minden csontomat. Figyeltek és néztek engem.* 5. *Elosztották egymás között ruháimat, köntösömrre azonban sorsot vetettek. Te azonban, Uram, ne tartsd távol tőlem segítségedet, siess segítségemre. Mentse meg lelkemet a kardnak életől, a kutyák karmától egyszülöttedet! Mentse meg engemet az oroszlán szájából, és alázatosodat az egyszarvúké szarvaitól! Elbeszélem majd nevedet testvéreimnek, az egyházban dicsérlek majd téged. Dicsérjétek az Urat, kik félték őt, Jákob minden sarja dicsőítse őt, félje őt Izrael minden ivadéka (Zsolt 21, 2–23).*

XCIX. 1. Miután ezt elmondtam, folytattam: – Így bebizonyítom nektek, hogy ez az egész zsoltár a Felkentéről szól, ezért ismét megmagyarázom. Ez azonnal ezt mondja: „Isten, én Istenem, figyelj reám! Miért hagytál el engem?” Ez előre megmondja, hogy Krisztus lesz az, aki majd

mondani fogja. Keresztre feszítve mondta ugyanis: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem (vö: 27, 46; Mk 15, 34). 2. A folytatás pedig: „Üdvösségemtől messze vannak vétkeimnek szavai Istenem, kiáltottam hozzád nappal, és nem hallgattál meg, és nem értetlenségemre” mintegy azt mondja el, amit majd tenni fog. Mert azon az éjszakán, melyen meg kellett feszíttetnie, magához vette három tanítványát az ún. Olajfák hegyére, mely közel volt a jeruzsálemi templomhoz, és imádkozott, mondván: *Atyám, ha lehetséges, müljon el tőlem ez a kehely.* Majd miután ezt imádkozta, hozzátette: *De ne úgy legyen, amint én akarom, hanem úgy, ahogyan te akarod* (Mt 26, 39). Ezzel kinyilvánította hogy valóságos, szenvedő ember lett. 3. De nehogy valaki is azt mondja: Nem tudja tehát, hogy szenvednie kell? A zoltárban ezért azonnal ez következik: „És nem értetlenségemre.” Ahogyan az sem Isten tudatlansága volt, hogy megkérdezte Ádámot, hol van, sem az, hogy Káintól megkérdezte, hol van Ábel, hanem arra szolgál, hogy leleplezze mindegyiket, milyen is, és a megírás által minket juttat el mindennek megismerésére, és ezt jelzi, hogy nem saját értetlenségére, hanem azokéra, akik őt nem tartják a Felkentnek, hanem azt hiszik, hogy megölték őt, és közönséges emberként az alvilágban marad.

C. 1. Így folytatódik: „Te pedig szentélyedben lakozol, Izrael dicsérete”, ami azt jelenti, hogy dicséretes és csodálatos dolgot fog művelni, a keresztre feszítés után harmadnapra fel fogja támasztani a halottak közül azt, aki dicsőségét az Atyától kapja. Mert Izraelnek és Jákobnak is nevezi a Felkentet, mint ezt már kimutattam. Azt is bizonyítottam, hogy nemcsak a Józsefnek és Judának adott áldásban szól róla misztériumban, hanem az evangélium is megírja, amikor így beszél: „*Mindent nekem adott az Atya, és senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú, és a Fiút sem ismeri senki, csak az, akinek a Fiú kinyilatkoztatja*” (Mt 11, 22). 2. Kinyilatkoztatta tehát nekünk mindazt, amiket az

Írásokból az ő kegyelméből megértettünk, Isten minden teremtmények előtti elsőszülöttjének ismervén meg őt, és a pátriárkák fiának, miután az ő nemzetségükből való Szűz által testté lett, elvállalta, hogy megvetett és elcsúfított szenvedő ember legyen. 3. Ezért is mondja saját szavaival, amikor jövendő szenvedéséről beszélget, hogy: *Az Emberfiának sokat kell szenvednie és az írástudók és farizeusok megvetik, és megfeszítetik, és harmadnapra feltámad* (Mk 8, 31 vö: 9,22). Emberfiának mondta tehát magát, a Szűztől való születése miatt, aki – mint mondtam – Dávid, Jákob, Ábrahám nemzetségéből való volt, vagy mert Ádám atya volt ezeknek is, akiket felsoroltam, akiktől Mária nemzetsége is származott, és mert tudjuk, hogy a született fiúgyermek atyái a született leánygyermeknek is atyái. 4. A tanítványok közül egy, akit először Simonnak neveztek, majd Péternek nevezte el, az Atyától kapott kinyilatkoztatás alapján Isten Fiának és Krisztusnak (a Felkentnek) vallotta őt, amint Isten Fiának írják őt az ő apostolainak azok az emlékeztető írásai, melyek kezünkben vannak, és ha annak tartják, mi is Fiúnak gondoljuk, és tartjuk, hogy az Atyától az ő akaratából és erejéből minden teremtményt megelőzően jött elő, ő, aki bölcsesség, nap, kelet, kard, kő, vessző, s más-más módon Jákobnak és Izraelnek⁸⁷ nevezik a próféták írásaiban, és a Szűz által emberré lett, hogy amely úton a kígyó engedtlensége kezdetét vette, ugyanazon az úton semmisüljön is meg. 5. Szűz és romlatlan volt Éva ugyanis, és a kígyótól származó ígétől fogant, majd engedtlenséget és halált szült. Hitet és kegyelmet fogant Mária, mikor Gábrriel angyal hidette neki, hogy az Úr Lelke száll rá és a Magasságbeli ereje beárnyékolja őt, amiért is a tőle születő szent és Isten Fia, és így válaszolt rá: „Legyen nekem a te ígéd szerint” (Lk 1, 38). 6. És általa született az, akiről – már bizonyítottuk – annyi írás beszél, aki által Isten a kígyót, a hozzá hasonlónak lett angyalokat és embereket hatástalanná teszi, s megszabadítja a haláltól, azo-

kat, akik megtérnek hitvány cselekedeteikből és hisznek őbenne.

CI. 1. A zsolttár pedig folytatásában ezt mondja: *Bened bízta atyáink, reménykedtek, s megszabadítottad őket. Hozzád kiáltottak és megmenekedtek, benned reméltek és meg nem szégyenültek. Én azonban féreg vagyok, nem ember, az emberek utálatosa és a nép megvetettje.* Nyilvánvaló, hogy ezzel atyáinak ismeri el azokat is, akik Istenben reménykedtek és megmenekedtek általa, akik a Szűznek is atyái voltak, aki által emberként megszületett, s célzó rá, hogy őt is ugyanaz az Isten menti meg, hogy ne dicsekedjék, mintha saját akaratával és erejével tenne bármit is. 2. És a földön ugyanígy tett. Amikor valaki ezt mondta neki: „*Jó mester!*”, akkor ezt felelte: „*Miért mondasz engem jónak? Egy jó van, Atyám, aki a mennyekben van*” (Mt 19, 16–17). Az a kijelentés pedig „*féreg vagyok, nem ember, az emberek utálatosa, és a nép megvetettje*”, nyilvánvalóan azt jelzi előre, ami valóban megtörtént. Gyalázat számunkra, akik mindenütt hiszünk benne; „*a nép megvetettje*”, mert népetek kivetette őt, és ezeket szenvedte, amiket ráróttatok. 3. És a folytatás: *Mind, akik láttak engem, gúnyolódtak rajtam, és szájukat jártatták, fejüket csóválták. Az Úrban bízott, hát mentse meg őt, szabadítsa meg, ha akarja.* Azt is megmondta, hogy ilyen fog történni vele. Akik felfeszítve látták őt, mind a fejüket csóválták és nyelvüket forgatták, és a gúnyolódók csúfolódva ilyeneket mondtak egymásnak kórusban: amit az apostolok emlékeztető iratai is megírtak: *Isten Fiának mondta magát, szálljon le, járjon körbe! Mentse meg az Isten* (vö: Mt 17, 39; Mk 15, 29; Lk 23, 35).

CII. 1. A továbbiak: *Anyám emlőitől fogva reményem vagy. Anyámtól fogva hozzád ragaszkodtam, az anyaméhtől fogva Istenem vagy, mert nincs nekem segítőm. Körülvett engem sok tulok, vad bikák fogtak körbe engem, rám nyitották szájukat, mint ordító és ragadozó oroszlán. Mint a víz szétfolytam és csontjaim szétszóródtak, mint olvadó viasz, olyan lett szívem*

bensőmben, erőm kiszáradt, mint a cserép, nyelvem ínyemhez tapadt. Ezzel a jövendőt hirdette előre. 2. A szavak: „anyám említőtől fogva reményem vagy”. Alighogy megszületett Betlehemben, mint mondtam már, Arábiából jött mágusoktól tudta meg Heródes király, s azután vesztére tört, és Isten parancsára vette őt József Máriával együtt és levitte Egyiptomba, miután az Atya a tőle származott, emberré lett Ige majdani halálra ítéelését előre meghirdette. 3. Ha pedig valaki azt mondaná: Hát nem tudta Isten inkább Heródest megölni?, arra eleve azt mondom: Hát nem tudta Isten már kezdetben megsemmisíteni a kígyót, hogy ne legyen, s nem azt mondani, hogy „*ellenségeskedést vetek köztéd és az asszony közé, ivadékod és az ő ivadéka közé*” (Ter 3, 15)? Miért nem volt képes azonnal emberek sokaságát megteremtteni? 4. Hanem amikor megismerte, hogy jó, ami van, az igazságosság gyakorlására szabadakarúaknak alkotta meg az angyalokat és embereket, s annyi időhatárt szabott nekik, amennyit jónak látott, hogy azalatt szabad döntési lehetőségük legyen. És mert erről is elismerte, hogy jó, egyetemes és részleges ítéletet teremtett, de fenntartotta a döntési szabadságot. Az Írás mondja is ezt a törvényépítés történetében és a nyelvek megsokasításánál és összezavarásánál: *És így szólt az Úr: Íme mind egy faj és egy nyelv, és ezt kezdték művelni, és most meg nem marad tőlük mindaz, aminek készítésére vállalkoztak* (Ter 11, 6). 5. Az pedig, hogy „erőm kiszáradt, mint cserép és nyelvem ínyemhez tapadt”, szintén azt hirdette meg, ami az Atya akaratából történni fog. Mert az ő hatalmas Igéjének Ereje, mellyel mindig cáfolta a vele vitatkozó farizeusokat és írástudókat, s egyszerűen az összes fajtátokból való tanítót, mint valami bővizű és hatalmas forrás elapadása, melynek vizét elvezetik, és Pilátus előtt egyetlen szóval sem akart felelni többé senkinek, ahogyan az apostolok emlékeztető feljegyzései erre utalnak, hogy Izaiás mondásának is nyilvánvalóan meglegyen a gyümölcse, ahol ezt

mondja: *Az Úr ad nekem nyelvet, hogy tudjam, mikor kell nekem beszélni* (Iz 50, 4). Amikor pedig így szól: „Istenem vagy, ne hagj el engem”, egyúttal azt is tanítja, hogy mindenkinek a mindenséget teremtő Istenben kell reménykednie, csak nála kell keresni üdvösséget és segítséget, de nem úgy, mint a többi ember teszi, akik nemesség, gazdagság, erő, bölcsesség által vélik üdvözülteknek magukat. Ti is hasonlóan cselekedtetek, hol aranyborjút öntöttetek, de mindig hálátlanok voltatok, megöltétek az igazakat és – úgy látszik – származásotok elvakított benneteket. 7. S ha úgy látszik, hogy Isten Fia nem azért üdvözít, mert Fiú, nem is azért, mert bölcsnek mondja, hanem mert büntelen, mint Izaiás beszél róla (vö.: Iz 53, 9), mert még szóval sem követett el bűnt, nem tett törvénytelenséget és álnokság nem hagyta el ajkát, Isten nélkül pedig üdvözülni nem lehetséges, akkor hogyan várjátok ti az üdvösséget enélkül a reménység nélkül, nem csaljátok meg vajon magatokat?

CIII. 1. A zsoltár így szól tovább: *A szorongattatás közel van, mert nincs, aki segítsen. Körülvett engem a sok tulok, vad bikák fogtak közre engem; rám nyitották szájukat, mint ragadozó és ordító oroszlán; szétfolytam, mint a víz és minden csontom szétszóródott*, ami szintén elővételezése volt mindannak, ami vele tényleg megtörtént. Azon az éjszakán ugyanis, amikor az Olajfák hegyére kimentek hozzá azok, akiket az írástudók, farizeusok és tanítók népetekből kiküldtek, úgy vették körül őt, mint szarvas tulkok, ahogy az Írás már előbb mondta. 2. Az pedig, hogy „vad bikák fogtak közre engem” előre megmondja, hogy ezek is a tulkokhoz hasonlóan cselekedtek, amikor tanítóitok elé vezették őt, akiket az Írás ezért bikákhoz hasonlított, mert a tulkok létüket a bikáknak köszönhetik. Ahogyan tehát a tulkok nemzői a bikák, úgy okai tanítóitok annak, hogy gyermekeitek kimentek az Olajfák hegyére elfogni és eléjük vezetni őt. Az pedig, hogy „nincs segítóm” azt jelzi, ami valóban

megtörtént. Egyetlen egy ember sem segített neki, mert nem nyújtottak segítséget neki, mint büntelennek. 3. Az, hogy „rám nyitották szájukat, mint ordító oroszlán” az akkori zsidó királyra utal, Heródesről mondja, a másik Heródes utódjáról, aki alatt született Jézus, aki minden abban az időben Betlehemben született gyermek halálát okozta, mert azt gyanította, hogy mindenképpen köztük van az, akiről beszéltek neki az Arábiából érkezett mágusok; nem ismerte azonban a mindenkinél Erősebb elhatározását, mert az megparancsolta, hogy véve a gyermeket, József és Mária meneküljön Egyiptomba, maradjanak ott, amíg ki nem nyilatkoztatja nekik, mikor térhetnek vissza hazájukba; ott is voltak, amíg meg nem halt Heródes, aki a gyermekeket Betlehemben megölette, és nem követte őt utóda, Arkhelaosz. És mielőtt az Atya rendelete végbe ment volna, így teljesedett be előbb Krisztusra vonatkozó elhatározása, hogy ő fogja kereszthalálra juttatni. 4. Amikor pedig az Arkhelaoszt követő Heródes átvette a neki juttatott hatalmat, Pilátus is kedveskedve neki, elküldte hozzá a megkötözött Jézust, melynek bekövetkezését Isten előrelátva mondta: *És megkötözve őt Asszíriába vitték, mint ajándékot a királynak* (Oz 10, 16). 5. A „rá ordító oroszlán” az ördög, akit Mózes kígyónak nevez, Jób és Zakariás könyvében pedig „diabolosz” a neve, Jézus pedig Sátánnak nevezte azt, olyan név ez, mely az általa végbevitt cselekedetekből levezetett összetett megjelölés. A „sátán” ugyanis zsidók és szírek nyelvén „pártütő” (aposztatész), a „nasz” szó magyarázatából van a „kígyó”, és a kettő értelmezéséből lett az egy szó, a „szatanasz”. 6. Mert ez a Diabolosz, azonnal, hogy Jézus feljött a Jordán folyóból, és ez a szózat hangzott el hozzá: *Fiam vagy te, ma szültelek téged* (vö.: Lk 3, 22), hozzájárult és kísértette – mint az apostolok emlékeztető írásában meg van írva – egészen addig, hogy ezt mondta neki: „Imádj engem!”, s Krisztus ezt felelte neki: *Takarodj mögém Sátán, írva van:*

Uradat Istenedet imádd és csak neki szolgálj (Lk 3, 22; Mt 4, 9–10; Lk 4, 7–8). Azt gondolta ugyanis, ahogyan Ádámot megtévesztette, ugyanígy tehet ez ellen is valamit. 7. Az pedig, hogy: „Mint a víz szétfolytam és szétszóródott minden csontom, szívem olyan lett bensőmben, mint a megolvadt viasz”, annak előre hirdetése volt, amikor kimentek érte az Olajfák hegyére, hogy elfogják. 8. Az emlékeztető iratokban – melyekről már beszéltem, melyeket az ő apostolai és azok tanítványai állítottak össze – meg van írva, hogy az izzadság mint vércseppek folyt róla, amikor imádkozott és ezt mondta: *Ha lehetséges, múltjon el ez a kehely* (vö.: Mt 26, 39; Lk 22, 45), nyilván, mert megrendült a szíve és csontjai is hasonlóképpen olyanok lettek bensejében, mint a megolvadt viasz, hogy megtudjuk, az Atya valóban azt akarta, hogy saját Fia érettünk valóban elszenvedje, s ne mondhassuk, hogy ő Isten Fia lévén, nem vállalta azt, ami bekövetkezik és megtörténik vele. 9. Az pedig, hogy: „Erőm kiszáradt, mint cserép és nyelvem ínyemhez tapadt”, mint már mondtam, annak a hallgatásnak előrejelzése, mellyel tanítóitok felhozott vádjaira egyetlen egy szóval sem válaszolt, amiket oktalanul hoztak fel ellene.

CIV. 1. És az, hogy: „*a halál porába sújtottál engem, mert körülvett a sok kutya engem, a gonoszok gyülekezete vett körbe engem, megkötözték kezemet és lábamat, megszámlálták minden csontomat. Ők figyeltek és szemléltek engem. Elosztották maguk között ruháimat, köntösömrre pedig sorsot vetettek*”, annak a halálnak előrejelzése volt, mint ezt már mondtam, amelyre ítélni fogja őt a gonoszok gyülekezete, akiket kutyaáknak is nevez, és vadászoknak is jelzi őket, mert ők a vadászok és akik összegyülekezve elítélésre törekedtek. Amit az apostolok emlékeztető feljegyzéseiben le is írtak. 2. És hogy megfeszítése után elosztották maguk között ruháit azok, akik megfeszítették őt, az világos.

CV. 1. A zsoltár folytatása pedig így hangzik: *Te pedig*

Uram, ne légy távol segítségemtől, figyelj védelmemre. Mentsd meg lelkemet a kardnak életől, egyszülöttemet a kutyák kezéből! Ments meg engemet az oroszlán szájából és megalázottadat az egyszarvúak szarvaitól. Ez szintén tanítás és előre meghirdetése annak, ami vele történt és történni fog. Egyszülött, mert ő a mindenség Atyjánál volt, az őtőle jövő sajátos Ige és született Erő, és később a Szűz által emberré lett, mint ezt az apostolok emlékeztető feljegyzéseiből megtudjuk, mint már mondtam. 2. Hasonlóképpen azt is előre megmondta, hogy meg fogják feszíteni. Az ugyanis, hogy: „Ments meg engemet az oroszlán szájából és megalázottadat az egyszarvú szarvaitól” szintén arra utal, hogy milyen szenvedés által fog meghalni, azaz, hogy keresztre fogják feszíteni. Már előbb magyaráztuk nektek, hogy az „egyszarvú szarvaitól” kifejezés egyedül a kereszt alakjára utal. 3. Az pedig, hogy: a kard életől és az oroszlán szájából és a kutyák kezéből kéri élete megmentését, azt jelenti, kéri, hogy lelke fölött senki se uralkodjék, hogy amikor mi az élet végéhez érünk, ugyanarra kérjük Istent, aki képes elhárítani minden gonosz, ártó angyalt, nehogy elragadjon lelkünket. 4. Hogy pedig a lelkek megmaradnak, bizonyítottam nektek, mert Sámuel lelkét is megidézi a jósnő, amint megkérte rá Saul (1 Kir 28, 7). Úgy tűnik tehát, hogy minden ily módon igaznak és prófétának a lelke ilyen erők hatalma alá esik, ahogyan azt az ezekről a dolgokról a szellemidéző történetben is elismerik. 5. Ezért Isten Fia által is tanít minket arra, hogy teljes erőből küzdeni kell azért, hogy igazak legyünk, s a halálkor kérnünk kell, ne essen lelkünk efféle hatalom uralma alá. Amikor ugyanis (Jézus) kiadta lelkét a kereszten, ezt mondta: *Atya, kezébe ajánlom lelkemet* (Lk 23, 46), amint az emlékeztető feljegyzésekből ezt is megtudjuk. 6. Arra intette tanítványait, hogy életmódjuk múlja felül a farizeusokét, mondása meg van írva a visszaemlékező feljegyzésekben:

Ha igazságosságotok nem múlja felül az trástudókét és farizeusokét, nem mentek be a mennyek országába (Mt 5, 20).

CVI. 1. És mivel tudta, hogy az Atya mindent megad neki, mert kéri, és feltámasztja őt halottaiból és minden istenfélőt is arra figyelmeztetett, kérni kell Istent, irgalmazzon ennek a megfeszítettnek misztériuma által a hívő emberek egész nemének, s hogy testvérei között jelen lesz, az apostolok között, akiket halottaiból való feltámadása után meggyőzött arról, előre megmondta, szenvedése előtt, miket kell elviselnie és mindezt a próféták is előre megmondták, megbánták, hogy a keresztfeszítéskor elhagyták őt, és amikor velük volt, dicsérte Istent, amint azt világossá teszik az apostolok emlékeztető feljegyzései is, melyek a zoltár hátralévő részére utalnak. 2. Ez pedig így szól: *Elbeszélem neved testvéreimnek, a nagy gyülekezetben magasztallak téged. Dicsérjétek az Urat ti, kik féltétek őt, Jákob összes ivadéka dicsőítétek őt, félje őt Izrael minden sarja.* 3. És az, hogy az egyik apostolnak, Péternek nevét megváltoztatta, azt is megírják az ő apostolainak emlékeztető feljegyzései, másik két testvér nevével együtt, akik Zebedeus fiai voltak, a Boanergész nevet adta, ami ennyit jelent, a mennydörgés fiai, amivel jelezte, ő az, aki által Jákob az Izrael elnevezést nyerte, Auszész pedig a Józsué nevet kapta, mellyel bevonult a pátriárkáknak megígért földre, az, ami az Egyiptomból kijött népből megmaradt. 4. És hogy mint csillag fog kélni Ábrahám nemzetségéből, erre Mózes utalt, amikor így szólt: *Csillag kél Jákobból és vezér Judából (Szám 24, 17),* egy másik könyv pedig: *Íme a férfi, kelet az ő neve (Zak 6, 12).* Valóban, születésekor csillag kélt az égen, amint ezt megírják az apostolok emlékeztető feljegyzései, Arábiából pedig mágusok jöttek, akik ezt felismerték és imádták őt⁸⁸.

CVII. 1. És hogy harmadnapra fel kell támadnia keresztre feszítése után, azt ugyancsak megírják az emlékeztető feljegyzések, mert a népetekből vele vitatkozók ezt

mondták neki: Mutass nekünk jelet! És ő ezt felelte nekik: A gonosz és házasságtörő nemzedék jelet kíván, de nem kap más jelet, mint Jónás jelét (Mt 12, 39; 16, 1–4). És amikor ezt mondta, értelme ennek rejtve volt hallgatói előtt, hogy megfeszítése után harmadnapra fel kell támadnia. 2. És célzott rá, hogy titeket Ninive város népénél gonoszabb és házasságtörőbb nemzedéknek tartott, aki prédikált nekik, miután három nap múlva kiköpte őt a cethal, hogy három nap múlva teljesen elvesznek, akkor egyszerűen minden állat, barom és ember, zsákot húzott magára, mélységesen sírt, teljes szívből igazán bánatot tartottak, s hirdették, hogy ellenemondanak minden igazságtalanságnak, hiszik, hogy Isten irgalmas, emberszerető minden gonoszságából megtérő iránt, amint azon város királya és mágnásai iránt is, akik egyformán szőrzsákba öltöztek és kitarítottak a böjtölésben, könyörgésben, imádkoztak, hogy el ne pusztuljon városuk. 3. Jónás ellenben bosszankodott rajta, hogy a város három nap múlva nem pusztult el, mint prédikálta, a földből az isteni gondviselés folytán egy tök sarjadt, melynek árnyékában ülve menedéket talált a forróság ellen, (a tök hirtelen sarjadt, Jónás sem nem ültette, sem nem öntözte⁸⁹, hanem egy pillanat alatt nőtt fel, hogy árnyékot adjon neki), és egy másik isteni rendelkezés eredményeként elszáradt, akkor Jónás panaszkodni kezdett, akkor Isten megfeddte őt, mivel igazságtalanságul fájlalta, hogy nem pusztult el a niniveiek városa, és ezt mondta neki: 4. *Te bánkódsz a tök miatt, mellyel nem fáradtál, nem nevelted, egy éjszaka jött, ugyanazon éjszaka elpusztult? És én ne kíméljem meg a nagy várost, Ninivét, melyben több mint tizenkétezer lakos lakik, akik még a jobb és bal kezük között sem tudnak különbséget tenni, mint a legtöbb barom* (Jón 4, 1–11)?

CVIII. 1. Népetek minden tagja ismeri Jónásnak ezt a történetét, és tudja, hogy Krisztus – amikor közöttetek volt – azt kiáltotta, hogy Jónás jele adatik nektek, intve

titeket, hogy ha halottaiból való feltámadása után sem tértek meg bűnös cselekedeteitekből, s a niniveiekhez hasonlóan nem kiáltotok Istenhez, nehogy népetek és városotok is az ostrom által elpusztuljon, mint ahogyan elpusztult, 2. de miután megtudtátok, hogy halottaiból feltámadt, nemcsak hogy meg nem tértetek, mint már mondtam, hanem még kiválasztottatok bizonyos férfiakat, akikre feltettétek kezeteket, és kiküldtétek őket az egész földkerekségre, annak hirdetésére, hogy egy bizonyos galileai Jézustól, aki csaló volt, istentelen és törvénytelen eretnkség támadt, akit ti keresztre feszítettetek, tanítványai ellopták őt a sírból éjszaka, miután a keresztről levették, az emberek megtévesztésére pedig azt hirdetik, hogy feltámadt a holtak közül, és felment a mennybe. Vádlióan tanítják mindezeket, s az emberiség minden fajtája előtt vallástalan, istentelen és törvénytelen dolgokat szóltok mindazok ellen, akik őt Felkentnek, tanítónak és Isten Fiának tartják. 3. Rádásul el is foglalták városotokat és földetek pusztasággá lett, amit nem bántok, sőt őt merészelitek átkozni és a benne hívőket mind. Mi viszont titeket, akik ellenünk annyi effélére vetemedtek, nem gyűlölünk, hanem imádkozunk, hogy bűnbánatot tartva mindannyian irgalomra találjatok a mindenség könyörületes és nagyirgalmú Istenénél.

CIX. 1. Hogy azonban minden népnek bűnbánatot kell tartania bűneiért, melyben tévelyegve élt, arra vonatkozóan figyelmesen hallgassátok meg apostolainak Jeruzsálemben hirdetett és általunk hirdetett tanítását, amit a tizenkét próféta egyikétől, Mikeástól vett szavakkal mondok el: 2. *És a végső napokban nyilvánvalóvá lesz az Úr hegye, mely a hegyek ormáin készült, felül fog múlni minden halmot. És folyamként özönlenek rá a népek, jön a sok nép és mondja: Jöjjetek, menjünk fel az Úr hegyére, és Jákob Istenének házába, és világosítson meg minket útjával, és járjunk az ő ösvényein. Mert Sionból jön ki a törvény és az Úr szava Jeruzsálemből, és ítéletet*

tart sok nép között és vádolja az erős népeket a nagyokig. És kardjukból ekevasat kovácsolnak és lándzsájukból sarlót, és nem emel nép nép ellen kardot, és többé nem tanulnak hadviselést. 3. És leül szülője alatt és fűgége alatt a férfi, és nem lesz ki elijeszze onnan, mert a seregek Urának ajka szólott! Mert minden nép saját isteneinek nevében jár, mi azonban Urunk, Istenünk nevében járunk mindörökre. És lesz azon a napon, hogy az ellúzót, a bántalmazottat és szorongatottat összegyűjtöm, a megnyomorítottat maradékká és a száműzöttet erős néppé teszem, és uralkodik majd fölöttük az Úr Sion hegyén mostantól fogva mindörökké (Mal 4, 1–7).

CX. 1. És amikor ennek végére értem, folytattam: Jól tudom, férfiak, hogy tanítóitok ennek a részletnek minden szaváról elismerik, hogy az Felkentől beszél, és azt is tudom, állítják, ezideig még nem jött el. De ha el is jött, mondják, nem lehet tudni, kicsoda ő, csak amikor dicsőségesen és nyilvánosan jelenik meg, akkor tudják meg majd, hogy kicsoda, mondják ők. 2. Azt is mondják, a részlet tartalma akkor megy teljesedésbe, mert eddig még nem teremtette meg gyümölcsét a próféták beszéde. Értetlenek, akik nem fogják fel: az egész Írás végig azt bizonyítja, hogy két eljövetelet hirdettek meg előre, az egyik, melyben mint szenvedőt, megvetettet, dicstelent és megfeszítettet hirdetik, a másodikat, melyben dicsóséggel érkezik a mennyből, amikor a pártütés embere – aki nagyzó szavakat szól a Magasságbeli ellen is – törvénytelen tettekre vetemedik ellenünk, keresztények ellen is, akik a Jézus apostolai által a Jeruzsálemből jövő törvényből és tanításból ismertük meg az istentiszteletet, és Jákob Istenéhez és Izrael Istenéhez menekedtünk. 3. És mi, akik harciasak voltunk, gyilkoltuk egymást ezelőtt, a föld minden gonoszságával voltunk tele, harci szerszámainkat mind földkerekségszerte, a kardokat ekévé, a lándzsákat meg földművelő szerszámokká alakítjuk, a vallásosságot, az emberszeretetet, a hitet és a Megfeszített által magától az Atyától

származó reményt ápoljuk, mindenki saját szőleje alatt telepedik le, azaz mindenki csak törvényes feleségével él, mivel a prófétai szó ezt mondja: *Felesége, mint a dúz szőlőbokr* (Zsolt 127, 3) – mint tudjátok. 4. És nem lesz, aki megfélemlítsen és fogságba vessen minket, az egész földön, akik Krisztusban hiszünk, az is világos. Mindenki előtt ismert, hogy fejünket veszik, megfeszítenek, vadállatok elé dobnak minket, fogságba vetnek, minden más kínzással gyötörnek, mert hitvallásunktól nem tántorodunk el, hanem amennyivel sokasodnak az ilyenek, annál többen lesznek hívők és istenfélők Jézus nevéért. Velünk is ugyanaz történik, mint amikor valaki lemetszi a szőlőről a termő részeket, hogy több és életerős vesszőket hajtson, s gyümölcsözőket adjon. Mert ez a nép az Isten által és az üdvözítő Felkent által ültetett szőlő. 5. A jövődőlés többi része a második eljövételkor teljeseedik be. Az üldözöttség és kitaszítottság, amennyiben rajtatok és a többi emberen múlik, ami a világból való kitaszítottság, nemcsak magántulajdonuktól fosztja meg az egyes keresztényeket, hanem az egész világtól is, amikor a keresztényeknek még azt sem engedi meg, hogy éljenek. 6. Ti azt mondjátok, hogy ez népeteken teljeseedett be. Ha harciasságotok miatt vetettek ki benneteket, akkor méltán szenveditek ezeket, mint ezt az összes írás tanúsítja. Mi azonban Isten igazságának felismerése után már semmi ilyet nem teszünk, Isten a tanúja, az ő legigazabb és egyedül szeplőtelen Felkentjével, mert elvételünk a földről. Izaiás kiáltja ugyanis: *Íme így veszik el az igaz, és senki nem veszi szívére, igaz emberek vesznek el és senki nem gondol vele* (Iz 57, 1).

CXI. 1. Azt, hogy Mózes is előre megmondta ennek a Felkentnek kettős eljövételét szimbolikusan az engesztelési napon felajánlott két kos jelképe által, arról már korábban szóltam. És ismét, hogy Mózes és Jézus ugyanúgy cselekedett, ami jelképben ugyanazt hirdette meg előre, arról is szó volt. Közülük az egyik a dombon kiterjesztette karját,

úgy is tartotta egészen estig, miközben feltartották kezeit, ami nem mutatott más képet, mint a keresztét, a Jézus névre elnevezett pedig vezette a csatát, és Izrael győzött. 2. Az, amit Isten szent embereiről és prófétáiról gondolni kell, az az, hogy egyikük sem volt képes viselni a misztériumot, amin a kereszt alakját és a névlelívás formáját értem. Csak egyetlen egyé ez az erő, az övé volt és lesz, akinek nevét minden fejedelemség féltte, fájlalta, hogy általa megsemmisülnek. A mi szenvedő és megfeszített Felkentünk bizony nem a törvény átkozottja, hanem kinyilatkoztatta, hogy ő üdvözíti azokat, akik el nem pártolnak a hittől. 3. Az Egyiptomban megmentetteket is a Paszkha vére szabadította meg, melyet felkentek az ajtófélfákra és a felső gerendára, amikor elvesztek Egyiptom elsőszülöttei. A Paszkha a Felkent volt, akit később feláldoztak, amint Izaiás is mondja: *Mint leölésre vitt jubot vezették* (Iz 53, 7). És hogy a húsvét napján fogtátok el őt, hasonlóképpen húsvétkor feszítettétek meg, az is meg van írva. Ahogyan az Egyiptomban levőket megmentette a Paszkha vére, úgy menti ki a halálból a hívőket Krisztus vére. 4. Tévedett volna talán Isten, ha a jel nem lett volna ott az ajtókon? Ezt én nem mondom, hanem azt állítom, hogy előre hirdette azt, ami majd Krisztus vére által az emberi nem üdvösségére történni fog. Jelkép volt a bíborvörös kötél is, melyet Nave fia, Józsué kémei adtak a parázna Ráchábnak, mondván, hogy kösse azt az ajtajára, mellyel elzárta őket, hogy elrejtse őket az üldözők elől, ez is hasonlóképpen Krisztus vérének jelképére utalt, mely által mi, az egykor paráznák és igazságtalanok minden népből üdvözülünk, miután elnyertük a bűnbocsánatot és többé már nem vétkezünk.

CXII. 1. Ti azonban ezeket alantas értelemben magyarázva, sok gyöngeséget tulajdonítottok Istennek, ha ezeket mind csak úgy szó szerint értitek, és a mondottak jelentését nem vizsgáljátok meg. Így még Mózeset is törvényszegőnek

lehetne tartani. Ő ugyanis meghagyta, hogy ne legyen semmiféle képmás, sem arról, ami a mennyben, sem arról, ami a földön, sem arról, ami a tengerben van, majd utána ő maga készített rézkígyót, melyet bizonyos jelül állított fel és megparancsolta, hogy a megmártak rá nézzenek. Az arra feltekintők pedig meggyógyultak. 2. Úgy látszik tehát, hogy akkor a népet megmentette a kígyó, melyet – mint korábban már beszéltem róla – kezdetben megátkozott Isten, s mint Izaiás kiáltja: *batalmas kardjával Isten elveszejtett* (Iz 27, 1). Mi is ilyen meggondolatlanul fogadjuk el az efféléket, mint ahogyan a ti tanítóitok mondják, s ne tartsuk jelképeknek? Ne vonatkoztassuk a megfeszített Jézus képére ezt a jelet, miután Mózes is kezének kitérésével és a Jézus névre elnevezettel együtt tette győztesé népeteket? 3. Így ugyanis megszűnnek azok a nehézségek, melyek a törvényadó cselekedeteivel kapcsolatban felmerülhetnek. Nem hagyta el Istent, nem arról győzte meg a népet, hogy abban az állapotban reménykedjen, mely által az engedetlenség és a törvényszegés kezdetét vette. És ezek nem is történtek mély gondolati tartalom és misztériumok nélkül, és nem is úgy mondta a sugalmazott próféta. Így aztán nincs is senki, aki joggal elmarasztalhatná azt, amit egyszerűen az összes próféta mondott vagy tett, ha tartja a bennük rejtett értelmet. 4. De ha úgy tesz, mint a ti tanítóitok! Miért nem nőstény tevékről beszél ezen a helyen, vagy mik azok az úgynevezett nőstény tevék, és miért teljesen hasonlók, hány mérték olajat szokás felajánlani áldozatbemutatáskor, csak ezeket magyarázzatják nektek, ezeket is nyomorúságosan és földhözragadtan, a nagyszerű és kutatásra érdemes dolgokat azonban soha nem merik megmondani, sem megmagyarázni. Amikor pedig mi magyarázzuk, akkor azt parancsolják nektek, hogy egyáltalán ne is figyeljetek ránk, s szóba se álljatok velünk. Hát nem méltán hallják, amit a mi Urunk Jézus Krisztus mondott nekik: *Meszelel sírok, kívülről szépségesek-*

nek látszanak, belül azonban hullák csontjától bűzlenek. A mentából tizedet adtok, a tevét azonban lenyelitek, vak vezetők (vö: Mt 23, 27). 5. Ha tehát nem vetitek meg az önmagukat magasztalók tanítását, akik így akarják szólíttatni magukat, „Rabbi!”, „Rabbi!”, s olyan állhatatos lélekkel és olyan erős szellemmel közeledtek a próféták írásaihoz, hogy saját embereitől ugyanazokat kapjátok meg, mint amit a próféták elszenvedtek, nem is húzhattok egyáltalán semmi hasznot a próféták írásaiból.

CXIII. 1. Amit mondok, az ez: Jézust, mint már korábban is sokszor mondtam, akit Auszésznek neveztek, aki Khalebbel együtt Kánaán földjének kikémlésére küldett, Mózes nevezte el Jézusnak. Te nem is kérdezed, mi okból tette ezt, nem kétkedsz, nincsenek tudományos kérdéseid. Mivel rejtve van előtted a Felkent, ha olvasod is, nem érted meg, most sem, amikor hallod, hogy Jézus a mi Felkentünk, nem is hiába következtetnél rá, hogy hogyan is lett része ebben a névadásban. 2. Azt azonban már nagyon gondosan vizsgálgod, hogy Ábrahám első nevéhez miért került még egy „a” betű, miért bővült ki Sárra neve még egy „r” betűvel? Azt viszont már nem kutatod, hogy Nave fia Auszész családi nevét miért változtatták meg teljesen Jézusra? 3. Mivel azonban nemcsak megváltozott a neve, hanem Mózes utódja is lett, az Egyiptomból kijöttek közül csak azokat vezette be a szent földre, akik a népből vele egykorúak voltak, s ily módon ő, és nem Mózes vezette be a szent földre a népet, és a vele bejöttek között szétoztotta az örökséget, így téríti meg a szórványban levő népet Jézus a Felkent is, s mindenkinek kiméri a jó földet, de nem ugyanolyan módon. 4. Amaz ugyanis ideiglenes örökséget osztott ki nekik, hisz nem volt a Felkent, az Isten, sem Istennek a Fia. Emez viszont szent feltámadása után örök birtokot fog adni nekünk. Amaz megállította a Napot, előbb azonban Jézusra változtatták meg a nevét, és erőt nyert az ő Lelkéből. Mert Jézus volt

az, aki megjelent Mózesnek és Ábrahámnak és egyszerűen az összes pátriárkának, ő beszélgetett velük, mint ezt már kimutattam, aki az Atya akaratának végrehajtója volt, aki emberként is megszületett és Szűz Mária által jött, és örökké van – mondom. 5. Ő az, akitől az ég és a föld van, és aki által az Atya meg fog újítani. Ő az, aki Jeruzsálemben örök világosságot sugároz majd. Ő az, aki Melkizedek rendje szerint Szalem királya, és a Magasságbeli örök főpapja. 6. Róla mondják, hogy kőkarddal fogja a népen elvégezni a második körülmetélést, (mely előre való hirdetése volt annak a körülmetélésnek, mellyel Jézus Krisztus akart kivágni bennünket a sziklából, és más bálványokból), és halmot rakott az előbőrökből, azaz a világ tévedéseiből, és minden helyen körülmetélt kőkarddal, a mi Urunk Jézus szavaival. Hogy a Felkent szikla és kő, azt hasonlatokban előre hirdette a próféta által, ami nekem biztosnak látszik. 7. A kőkardokon az ő szavait értjük, amelyekkel annyi tévedő szívének körülmetélését az előbörtől elvégezte, ezt a körülmetélést azok is megkapják, akiknek részük volt Ábrahámtól kezdve a körülmetélkedésben, s Jézuson keresztül erre Isten már előre figyelmeztetett, s beszélt arról, hogy akik bemennek arra a szent földre, kőkarddal másodszer is körülmetéli Jézus.

CXIV. 1. Időnként a Szentlélek világosan cselekedett valamit, olyat tett, ami a jövő képe volt, hol szavakat mondott a jövőben bekövetkező eseményekről, hirdette azt, ami a múltban megtörtént, vagy ami történik a jelenben. Ha ezt a művészetet nem ismerik az olvasók, akkor nem is tudják úgy követni a próféták szavait, úgy, ahogyan kell. Példának okáért felhozok néhány prófétai kijelentést, hogy követni lehessen, amit mondok. 2. Amikor Izaías által mondja: *Mint jubot vezették leölésre, és mint bárány nyírója előtt*, már mintha beteljesedett szenvedéséről beszélné. És amikor ismét így beszél: *Én kitártam kezemet a hitetlen és ellentmondó nép fölé*, és amikor így szól: *Uram*,

ki hitte volna ezt, amit mi hallottunk? – a mondott szavak már mintegy megtörtént dolgok kihirdetésére céloznak. Azt már kimutattam, hogy a hasonlatokban sok helyen a kő Krisztust (a Felkentet) nevezi meg, amint átvitt értelemben a Jákob és Izrael név is. 3. És ismételten, amikor mondja: *Nézem az eget, kezéd alkotását, s ha nem hallom ki belőle az ő Igéjének tevékenységét, akkor nem értő módon hallgatom, amint tanítóitok ezt követelik, akik úgy vélik, a mindenség Atyjának és a születetlen Istennek keze, lába, ujjai vannak, lelke van, mint valamilyen összetett élőlénynek, ezért is tanítják, hogy maga az Atya jelent meg Ábrahámnak és Jákobnak.* 4. Boldogok vagyunk ezért mi, akik a második körülmetéléskor kőkarddal metéltek körül. A ti első körülmetélésetek vassal történt és történik, meg is maradtok keményszívűeknek. A mi második körülmetélésünk, mely a tiétek után nyilatkoztatott ki, élesre metezett kövek által történik, azaz a nem kézzel faragott szegletkő apostolainak igéi által, és körülmetélt bennünket a bálványimádástól és egyszerűen minden gonoszságtól. Akiknek szívét ilyen módon metélik körül a gonoszságtól, a jó szikla nevéért ezért örömmel meg is hálnak, és a mindenség Atyja az őt szeretők szívében élő vizek forrását fakasztja (vö: Jn 7, 38), mely táplálja mindazokat, akik inni akarnak az élet vizéből. 5. Nem értitek meg azonban, ha én ezekről beszélek. Nem fogjátok fel, amit megjövedöltek, hogy a Felkent mint fog tenni, nekünk sem hisztek, akik idézzük nektek az Írásokat. Jeremiás pedig így kiált: *Jaj nektek, akik elhagytátok az élő forrást, és omladozó ciszternákat áztatok magatoknak, melyek nem tudják a vizet megtartani. Nem pusztá bát a hely, ahol áll Sion hegye? Mert Jeruzsálem a pártütés könyvét adta színetek előtt* (Jer 3, 8; Iz 16, 1).

XCV. 1. Zakariás meg hasonlatban mutat rá a Felkent misztériumára, hinnetek kellene neki, aki titokzatosan hirdette. Ezeket mondta: *Örülj és örvendezz, Sion leánya, mert ime eljövök és körülömben fogok sátrat ütni, mondja az Úr. És azon*

a napon sok nép járul az Úrhoz, és népemmé lesznek és én körülükben fogok lakni. És meg fogják tudni, hogy az erősségek Ura küldött engem hozzátok. 2. És örökölni fogja az Úr Judát és az ő részét a szent földön, és választása Jeruzsálemre esik. Minden test féljen az Úr színe előtt, mert felkél szent felbőiből. És megmutatta nekem Jézust (= Józsuét), a nagy papot, aki az angyal színe előtt állt. És jobb felől állt a Sátán, hogy ellentmondjon neki. És az Úr szólt a Sátánhoz: Megfélemlít téged az Úr, aki Jeruzsálemet választotta. Ime, nemde ez a fáklya emelkedik ki a tűzből? (vö: Jer 3, 8 és Zak 2, 10–12; 3, 1–2). 3. Ezt mondtam Trifónnak, aki válaszolni akart nekem, és ellent akart mondani éppen: Várj előbb és hallgasd meg, amit mondom. Nem olyan magyarázatot akarok előadni, amire gondolsz, mivel bizonyos Jézus nevű pap nem volt Babilonia földjén, ahol népetek fogságban volt. És ha meg is tettem volna ezt, bizonyítottam volna, hogy volt Jézus nevű pap fajtátokban, a próféta azonban nem őt látta a látomásban, amint-hogy a Sántát és az Úr angyalát sem magában, saját szemével látta, hanem elragadtatásban, amikor kinyilatkoztatást kapott. 4. Most azonban azt mondom, hogy amint Nave fia Jézus neve által is bizonyos jeleket és cselekedeteket hirdetett előre, amelyek majd a mi Urunk által történnek meg, így a Babiloniában levő pap Jézussal kapcsolatban is a mi népünknek történt kinyilatkoztatás, és most annak bizonyítására jutottam el, amiket majd a mi papunk, Isten és a mindenség Atyjának felkent Fia fog beteljesíteni. 5. Már csodálkoztam rajta – mondtam –, miért is kevéssel előbb, amikor szünetet tartottam a beszédben, hogy nem figyeltek fel rám, mikor azt mondtam, hogy az Egyiptomból kivonuló azonos életkorúak közül egyedül Nave fia ment be a szent földre és azok, akiket annál a nemzedéknél fiatalabbnak írnak az írások. Úgy igyekeztek és úgy tapadtak hozzá, mint a legyek szoktak a sebre. 6. Bárki mondhatna ezer jó dolgot, de bármilyen csekélység előnytelen lenne nektek, vagy ti nem úgy gondolnátok, vagy nem

volna pontos, ügyet sem vetnétek a sok jóra, az apró szócskára figyelnétek, s annak kimutatására törekednétek, hogy az vallástalanság és igazságtalanság, hogy aztán titeket Isten ugyanazon ítélettel ítéljen méginkább nagy vakmerőségeitekért, hogy számot adtok mind gonosz cselekedeteitekért, mind hamis magyarázataitokért, melyet elferdítő szándékkal folytattok. Igazságos, hogy azzal az ítélettel ítéljenek meg titeket is, amellyel ti is ítélték.

CXVI. 1. De hogy a szent felkent Jézus kinyilatkoztatásáról is számot adjak nektek, visszatérek a magyarázatra és most is azt a kinyilatkoztatást mondom el, melyet mi kapunk erről a főpap Felkentről, akik hiszünk a Megfeszítettben, akikre hajdan paráznaság és egyszerűen mindenféle szennyes cselekedet volt jellemző, és a mi Jézusunk kegyelméből az ő Atyjának akarata szerint szakítottunk minden gyalázatossgal, levetkőztük a gonoszsgot, mellyel az örökké ellenkező Sátán támadott meg minket, s mindannyiunkat magához akart vonni, és Isten angyala, az az Isten Ereje, akit nekünk Jézus Krisztus által küldött el, megfélemlítette ezt és eltávoztatta tőlünk. 2. Olyanok vagyunk, mint akiket a tűzből húztak ki, megtisztultunk korábbi vétkeinkből, és Isten Fia Jézus kiment minket azokból az üldözésekből és abból a tűzből is, melyet a Sátán és az ő sáfárai raknak nekünk, megígérte, hogy beöltöztet minket az elkészített öltözetbe, ha teljesítjük parancsait és megígérte, gondoskodik nekünk az örök királyságról. 3. Amilyen módon az a Jézus (= József), akiről a próféta azt mondta, hogy pap, rongyos ruhát viselve jelent meg, mert mint mondatott, a parázna asszony fogadta be, tűzből kihúzott kötélnek neveztetett, mert megkapta a bűnök bocsánatát, mert elhallgattatta még a vele ellenkező Sántát is, úgy mi is, akik Jézus neve által egy emberként hittünk a mindenség teremtő Istenében, az ő egy született Fiának neve által a rongyos ruhát, azaz a bűnököt levettük, hívó igéje által feltüzeseztünk, s Isten igazi

főpapi nemzetsége vagyunk, amint maga Isten is tanúsítja, mondván, hogy: a pogányok között mindenütt neki tetsző és kedves áldozatot ajánlunk fel. Isten ugyanis nem fogad el áldozatot, csak papjain keresztül.

CXVII. 1. Minden az ő nevében felajánlott áldozatról, melynek végzését Jézus, a Felkent hagyta meg, azaz a kenyér és a kehely hálaadása (eukharisztia), melyet a keresztények a föld minden pontján végeznek, arról Isten előzetesen tanúsította, hogy kedves lesz előtte. A ti és papjaitok áldozatait ellenben elutasítja, amikor így szól: *Nem fogadom el kezeitekből áldozataitokat, mert napkeletről napnyugatig megdicsőítik az én nevemet – mondja – a pogányok között, ti viszont megszentésgtelenítitek* (Mal 1, 10–12).

2. Ti pedig mindmáig vitatkozva azt állítjátok, hogy Jeruzsálemben és az akkor ott lakó, izraelitáknak nevezetektől nem fogad el áldozatot az Isten, de az abból a nemzetségből származó, szórványban élők által elfogadja Isten az imákat, és az ő áldozatukat nevezi imádságnak. Én is azt mondom, hogy Isten előtt csak azok az imák és hálaadások a tökéletes és kedves áldozatok, melyeket az arra méltók ajánlanak fel. 3. Csak ezek azok, melyeknek végzését a keresztények kapták meg, a nedves és száraz táplálékuk emlékezetére, és benne megemlékeznek arról a szenvedésről is, melyet elviselt értük Isten Fia, akinek nevét káromolják és megszentésgtelenítik földkerekség szerte népetek főpapjai és tanítói, akik maguk azok a rongyos öltözetek, melyeket ráadtok a Jézus nevééről keresztényekké váltakra. Isten meg fogja mutatni, hogy leveszi rólunk, amikor mindenkit feltámaszt, némelyeket az örök és múlhatatlan királyságba romolhatatlanul, halhatatlanul és oszlástól mentesen állít helyre, másokat viszont a tűz örök büntetésére küld. 4. Hogy pedig áltatjátok magatokat ti is, tanítóitok is, amikor úgy értitek, hogy az Írás ezt nemzetetek szórványban élő tagjairól mondta, hogy az ő imádságaik lesznek a minden helyen felajánlott tiszta és kedves áldozat,

tudjátok meg, hogy becsapjátok önmagatokat, hazudtok magatoknak, mert nemzetetek ma sem terjed ki napkeletről napnyugatig, hanem vannak népek, melyek körében soha még népetekből egyetlen egy sem lakott. 5. Ezzel szemben egyáltalán nincs az emberiségnek olyan nemzete, legyen barbár vagy görög, vagy bármilyen néven nevezendő, lovas nép, vagy nomád, sátorlakó, melyek között ne ajáhlának fel imákat és hálaadásokat a megfeszített Jézus neve által a mindenség Atyjának és Teremtőjének. Azután, abban az időben, amikor Malakiás próféta erről beszélt, nem voltak még szórványaitok az egész földön, mint mostanában, amit az Írásokkal is bizonyítani lehet.

CXVIII. 1. Ezért inkább hagyjátok abba a viszálykodást és térjete meg, mielőtt elérkezik az ítélet nagy napja, melyen mellüket verik majd nemzetetekből mindazok, akik átszegezték ezt a Krisztust, mint előbb már az Írásból kimutattam. És hogy az Úr megesküdött Melkizedek rendje szerint, megmagyarázzuk, mit jelent az előbb mondott. És hogy Izaiás jövendölése a Felkent (Krisztus) jövendő eltemetésére és feltámadására vonatkozik, már szintén mondtam: *Sírja elvételük középről*. Azt is már sokszor mondtam, hogy ez a Felkent minden élő és halott bírója lesz. 2. És Nátán, amikor Dávidhoz beszélt, hasonlóképpen róla szólott: *Én atyja leszek és ő Fiam lesz, és irgalmasságomat nem vonom meg tőle, mint tettem elődeivel. És házamba állítom őt és az ő örökké tartó királyságába* (2 Kir 7, 14–16). És a vezért házában Ezekiel nem mondja másnak, mint éppen azt, hogy ő lesz (Ez 44, 3). Ez a különleges pap és örök király a Felkent, mint Isten Fia, s ne gondoljátok, hogy Izaiás arról beszélt, az ő második eljövetelekor a szentélyben vér- és italáldozatokat fognak felajánlani, de más prófétáról se véljétek ezt, hanem az igazi és lelki dicséretet és hálaadást. 3. Mi nem hiábavalóan hittünk benne, nem is tévesztettek meg azok, akik így tanítottak, sőt Isten csodálatos gondviselése folytán ez megtörtént, hogy mi nálatok,

akik rólunk azt gondoljátok, hogy nem vagyunk sem értők, sem istenszeretők, nálatok értőbbeknek és istenszeretőbbeknek bizonyulnak az új és örök szövetség meghívása révén, azaz Krisztus által. 4. Ezt csodálva mondta Izaiás: *És a királyok elnémulnak, mert akinek nem hirdették őt, azok látják, és akik nem hallottak róla, azok megértik. Uram, ki hitt volna abban, amit hallottunk? És az Úr karja ki előtt nyilvánult meg?* (Iz 52, 15 és 54, 1). Miután ezt mondtam, úgy szóltam: Trifón, amennyire tudom, azt, amit ma veled elértem, megpróbálom elmondani, összefoglalva és röviden.

5. Ő ezt felelte: Jól tennéd, ha ugyanezekről a dolgokról még bővebben is szólnál, tudod, hogy én is és kísérim is örömeiket lelik benne.

CXIX. 1. Én pedig tovább beszéltem: Férfiak, gondoljátok, hogy az Írásokban meg tudtuk volna érteni ezeket, ha az azt akaró akaratából meg nem kapjuk a megértés kegyelmét? Hogy beteljesüljön az is, amit Mózes mondott: *2. Az idegen istenekkel felkeltették haragomat és utálatosságaimkal felbőszítettek engem, áldozatot mutattak be démonoknak, melyeket nem ismertek, újakat és régieket hoztak, melyeket atyáik nem ismertek. A téged nemző Istent elbagyad, tápláló Istenedről megfeledkezél. És látta az Úr és féltékeny lett, elkeseredett fiai és leányai fölötti haragjában, és így szólt: Elfordítom tőlük arcomat, s megmutatom, mi lesz velük a végben, mert elfajzott nemzedék, fiak, akikben nincsen hit. Felbőszítettek azzal, ami nem Isten, megbaragítottak bálványaikkal. Én meg felbosszantom őket a nem néppel, az értetlen pogányokkal felbáborítottam őket, mert tűz lángol fel indulatomból, és éget egészen az alvilágig, megemészti a földet és terményeit, nyaldossa majd a hegyek alapjait, borzalmakat bocsátok rájuk* (Mtörv 32, 16–23). 3. És miután elvétellett az az Igaz, mi kezdtünk virágozni mint más, új nép, új és teli kalászokat hajtottunk, mint mondták a próféták: *És azon a napon sok pogány nép menekedik az Úrhoz, hogy néppé legyen, és sátrat vernek az egész föld-*

kerekség közepén (Zak 2, 11). Mi nemcsak nép, de szent nép vagyunk, mint ezt már kimutattam. *És szent népnek nevezik azt, melyet az Úr megváltott* (Iz 62, 12). 4. Nem vagyunk tehát megvetendő nép, sem barbár törzs, mint a kharioszok és frigeek, hanem minket is kiválasztott az Isten és nyilvánvaló lett azok között, akik nem kérdezték őt. Ezt mondja: *Íme Isten vagyok a népnél, mely hívta nevemet* (Iz 65, 1). Ez tehát az a nép, melyet hajdan Ábrahámnak ígért Isten, és kihirdette, hogy nagy nép atyjává teszi, nem az arabokénak, nem is az egyiptomiakénak, sem nem az idumeusokénak mondta, hisz Izmael és Ézsau is nagy nép atya volt, s az ammoniták még most is nagy tömeget jelentenek. Noé magának Ábrahámnak is atya volt, és egyáltalán az egész emberi nemnek, mindegyiknek mások és mások az ősei. 5. Mi többet ajándékoz hát itt Krisztus Ábrahámnak? Mert ugyanazzal a hívó szóval hívja őt, mondván, menjen ki a földről, ahol lakott. És minket mind ugyanazzal a hívó szóval szólít, s már kimentünk életformánkból, amelyben a föld többi lakójával közösségben bűnösen éltünk, és Ábrahámval örököljük a szent földet, a véget nem érő örökkévalóságra kapva örökséget, a hasonló hit által Ábrahám gyermekeivé válva. 6. Ahogyan ő hitt Isten szavának és ez megigazulására tudatott be, ugyanúgy hittünk mi is Isten szavának, melyet Krisztus apostolai által mondott nekünk ismét, s hirdetett a próféták által, s hiszünk mindhalálig, lemondva mindarról, ami a világban van. Ugyanaz a hite tehát a vallásos és igaz népnek, mely öröme atyjának, neki szól ígérete és nem nektek, akikben nincs hit.

CXX. 1. Lássátok tehát, kétségtelenül ugyanazt ígéri Izsáknak és Jákobnak. Így szól Izsákhhoz: *És áldást nyer benned a föld minden népe*. Jákobnak: *És áldást nyer benne és ivadékokban a föld minden törzse*. (Ter 24, 4 és 28, 14). Nem Ézsauinak, nem Rubennek sem más valakinek mondja ezeket, hanem azoknak, akiktől származnia kell majd az

üdvrendnek megfelelően a Máriától, a szűztől születő Felkentnek. 2. Ha még a Judára adott áldást is fontolóra veszed, meglátod, mit mondok. A Jákobtól származó utódok megoszlanak, Judán keresztül Fáeszre, Jesszére és Dávidra ágaznak el. Ez pedig azt jelképezi, hogy nemzetekből egyesek valóban Ábrahám fiai és Krisztus részébe kerültek, mások ugyan Ábrahám fiai, de úgy, mint a tenger partján levő fövény, mely terméketlen és meddő, noha töméntelen és megszámlálhatatlan, de semmilyen gyümölcsöt nem terem, csupán a tenger vizét issza. Ezt nemzetekből igen sokan bizonyítják is, akik mindenféle keserű és istentelen tanokat összezsiznak, Isten szavát azonban kihányják. 3. Judáról végül ezt mondja: *Nem vétetik el a vezér Judától és a királyi pálca ágycától, míg el nem jön az, akinek fenn van tartva, és őrá várnak a nemzetek* (Ter 49, 10). Az világos, hogy ez nem Judáról, hanem a Felkentről mondatott, mert a népek közül mi mindannyian nem Judára várunk, hanem Jézusra, aki atyáitokat is kivezette Egyiptomból. A prófécia ugyanis Krisztus eljöveteleig hirdette: *Amíg el nem jön az, akinek fenn van tartva, és őrá várnak a nemzetek*. 4. Jézus eljött, férfiak, amint azt bőségesen bizonyítottuk, és ismét várják, hogy eljőjön Jézus az ég felhőin, akinek nevét ti gyalázzátok, és arra törekedtek, hogy az egész földkerekségen gyalázzák. Férfiak – mondtam –, vitatkozhatnák veletek az olvasási módról, melynek alapján ti a mondottakat így magyarázzátok: *Míg el nem jön az, ami neki van fenntartva*. A hetvenes fordítás azonban nem így magyarázza, hanem így: *Míg el nem jön az, akinek fenn van tartva*⁹¹. 5. Ami utána következik, az is arra utal, hogy Krisztusról beszél, és így van: *Őrá várnak a nemzetek*. Nem kívánok vitatkozni veletek egy írásjelről, ugyanígy azokról a könyvekről sem, melyeket nem fogadtok el, és amelyeket idéztem Jeremiás próféta, Ezdrás és Dávid könyveiből, amikkel a Felkentet akartam bizonyítani, hanem éppen azzal akartam a Fel-

kentet bizonyítani, amelyeket mindmáig elfogadtok ti is. Ha ezeket jól átgondolnák tanítóitok, akkor könnyen belátják, mit tüntettek el, mint az Izaiás halálára vonatkozó részeket is, akit kettéfűrészeltek, ez is magának a Felkentnek a misztériuma, hogy nemzeteteket ketté fogja vágni, az érdemesek méltók lesznek a szent pátriárkákkal és prófétákkal az örök királyságra, mások a hozzájuk hasonló minden népből származó hitetlenekkel és megrögzöttekkel a kiolthatatlan tűzre küldetnek, melyről már beszélt. 6. Ezt mondta ugyanis: *Jönnek keletről és nyugatról, és letelepednek Ábrahámmal és Izsákkal és Jákobbal a mennyek országában, a királyság fiait pedig kivetik a külső sötétségre* (Mt 8, 11–12). Ezeket csak azért mondom – folytattam –, hogy az igazat mondjam, senkit nem akarván sérteni, noha most is megvettek minket. Az én nemzetemből szintén senkinek – a szamaritánusokról beszélek –, sem volt gondja arra, hogy írásban forduljon a császárhoz, megmondva, hogy tévedés áldozatai azok, akik az ő nemzetségükből hitelt adnak Simon mágusnak, akit minden eredet, hatalom és felsőbbség feletti istennek mondanak⁹².

CXXI. 1. Miután hallgattak, én folytattam: Barátaim, miért mondja Dávid erről a Felkentről, hogy benne, s immár nem az ő magvában nyernek áldást a népek? Így van ez ott: *Neve megmarad örökkön örökké, a Nap fölött kél fel, és áldást nyer benne minden nép* (Zsolt 71, 17). Ha a Fölkentben nyer áldást minden nép, és mi, akik minden népből valók vagyunk, benne hiszünk, akkor ő is a Felkent és mi az általa megáldottak. 2. Korábban azért adta Isten a Napot, hogy imádják, mint megíratott, de olyat soha nem lehetett látni, hogy a Napba vetett hitért valaki is kiállta volna a halált. Azt ellenben látni lehet, hogy Jézus nevéért minden nemzetből való emberek viseltek el és tűrnek el minden szenvedést, csak nehogy megtagadják őt. A Nap erejénél tüzesebb és ragyogóbb az ő igazságának és bölcsességének tanítása, és behatol a szív mélységébe.

Ezért mondja az Írás: A Nap fölött kél az ő neve. Zakariás ismét ezt mondja: *Kelet az ő neve*, és róla beszélt, mikor így szólt: *Meghajolnak előtte törzsenként* (Zak 12, 12). 3. Ha pedig első eljövételében, mely nem volt szép, csúf, megvetett volt, annyira ragyogott és oly erős volt, hogy egyetlen nemzet sem tudta őt fel nem ismerni, s minden nemzet megtért, megbánta régi életmódját, mert még a démonok is engedelmeskednek nevének, és a megholtakon kívül is félik ezt a nevet az összes királyságok és fejedelemségek, akkor dicsőséges második eljövetelekor nem fogja teljesen megsemmisíteni az öt gyűlölőket, s azokat, akik pártot ütöttek ellene igaztalanul, övéinek pedig nem fog nyugalmat adni, nem fogja megadni nekik mindazt, amit remélnék? 4. Nekünk megadatott, hogy ez által a Felkent által meghalljunk, felfogjunk mindent, üdvözlünk, és felismerjük mindent, ami az Atyáé. Ezért mondja nekik: *Nagy dolog az neked, hogy szolgálómnak hívnak téged, hogy felállítsd Jákob törzseit és összegyűjtsed Izrael szétszórtjait. A népek világosságává tettelek, hogy üdvösségük légy a föld határaitig* (Iz 49, 6).

CXXII. 1. Ti azt gondoljátok, hogy mindez a „geora”-ra és a prozelitákra⁹³ vonatkozik, valójában azonban rólunk szól, akik Jézus által megvilágosodtunk⁹⁴. Egyébként nekik is adott tanúságot a Felkent, most már azonban kétszeresen a gehenna fiai lettetek, mint ő maga mondta (vö: Mt 23, 15). Igazában azonban a próféták szavai sem róluk szóltak, hanem rólunk, akikről az Írás ezt mondja: *Vezetni fogom a vakokat olyan úton, amelyet nem ismertek, olyan ösvényeket taposnak majd, melyekről nem tudtak. És én vagyok a tanú, mondja az Úr, az Isten, és az én szolgálóm, akit kiválasztottam* (Iz 42, 16 és 43, 10). 2. Kik mellett tesz tanúságot a Felkent? Nyilvánvalóan a hívők mellett. Hisz a prozeliták nemcsak nem hisznek, hanem nálatoknál kétszeresen jobban káromolják az ő nevét, és minket, a benne hívőket meg akarnak ölni és kínozni, mert minden tekintetben

hozzátok akarnak hasonlítani. 3. És ismét máshol kiált: *Én az Úr az igazságosságban hívtalak meg téged, megfogtam a kezedet, megerősítettelek, a nemzetek szövetségévé tettelek, a népek világosságává, hogy megnyisd a vakok szemét és kivézesd a börtönből a megbilincselteket* (Iz 42, 6–7). Férfiak, ez is a Felkentre és a megvilágosodott népekre vonatkozik, Ti ismét azt mondjátok, hogy a törvényről és a prozelitákról van szó?

4. Erre egyikük, aki a második napon csatlakozott hozzájuk, színpadiasan felkiáltott: – Még mit nem! Hát nem a törvényről és a törvény által megvilágosítottakról mondja ezt? Ezek pedig a prozeliták.

5. Nem – mondtam én Trifónra nézve –. Mert ha a törvény megvilágosítaná a népeket és azokat, akikéi a törvény, mi szükség volna új szövetségre? Mivel azonban Isten előre meghirdette, hogy új szövetséget, örök törvényt és parancsolatot küld az Isten, nem a régi törvényt és annak prozelitáit halljuk ki belőle, hanem Krisztust és az ő prozelitáit, bennünket, a pogányokat, akiket megvilágosított, ahogyan egy helyen mondja: *Így szól az Úr: Alkalmos időben meghallgatlak téged, az üdvösség napján megsegítelek, és a népek szövetségévé teszlek, hogy helyreállítsd a földet és örökségként örököld a pusztaságot* (Iz 49, 8). 6. Mi ez a Krisztus öröksége? Nemde a népek? Mi Isten szövetsége? Nemde a Felkent? Ahogyan máshol mondja: *Fiam vagy te, ma szültelek téged. Kérj tőlem és neked adom örökségül a népeket, és birtokul kapod a föld határait* (Zsolt 2, 7–8).

CXXIII. 1. Ahogyan ezek is a Felkentre és a népekre vonatkoznak, ugyanúgy amazokról is így vélekedjétek, hogy róluk mondattak. A prozelitáknak ugyanis nem volt szükségük szövetségre, ha egy és ugyanazon törvény vonatkozik minden körülméltre, az Írás valóban róluk mondja: *És hozzájuk adatik még a „geora” (prozelita), és Jákob házához csatlakoznak* (Iz 14, 1). És a prozelita, mivel körül van metélve, ezért bennszülöttként foglal helyet a

nép körében, minket meg a nép elnevezésre méltatott, miközben körülmetéletlenek vagyunk, s ezért pogányoknak számítunk. 2. Ráadásul nevetséges, hogy magatokról azt tartjátok, megnyitottátok a prozeliták szemét, a magatokét azonban nem, s azt halljátok, hogy vakok és süketek vagytok, azok pedig megvilágosodottak. Végül ami a legnevetségesebb, megtörténik veletek az, hogy azt mondjátok: a törvény a népeknek adatott, ti magatok azonban ezt nem ismeritek fel. 3. Különben tartanátok Isten haragjától, nem lennétek bűnös és törvénytelen fiak, akiknek mindenkor nehezükre esik meghallgatni őt, ha mondja: *Fiak ők, akikben nincs hűség, és: Ki vak, ha nem az én szolgálóm? És ki süket, ha nem azok, akik uralkodnak rajtuk? És megvakultak Isten szolgálói. Sokszor láttátok és nem tartottátok meg. Nyitva vannak füleitek, és nem hallotok?* (Iz 42, 19–20). 4. Vagy díszetekre válik Istennek ez a dicsérete, Isten szolgálóihoz méltó tanúságtétel ez? Gyakran hallottátok ezt, s nem szégyenkeztek, a fenyegető Istentől nem ijedtek meg, hanem értetlen és keményszívű nép vagytok. *Ezért azt mondja az Úr: Elhatároztam ennek a népnek az elhurcoltatását, elvitetem őket, és elveszejtem a bölcsék bölcsességét, elrejttem az okosak okosságát* (Iz 29, 14). Nagyon helyesen. Mert nem vagytok sem bölcsék, sem okosak, csak ravaszok és cselesek. Bölcsék csak a gonosz cselekedetekre vagytok, de képtelenek vagytok megismerni Isten rejtett tervét, vagy az Úr hűséges szövetségét, vagy megtalálni az örökkévaló ösvényt. 5. *Ezért – mondja az Írás – emberek ivadékát és vadállatok ivadékát támasztom Izrael ellen és Juda ellen* (Jer 38, 27). És Izaiás által ezt mondja egy másik Izraelről: *Azon a napon egy harmadik Izrael lesz az asszírok és egyiptomiak között, áldott a földön, melyet megáldott a seregek Ura, mondván: Áldott lesz népem Egyiptomban és az asszírok között, és az én örökségem lesz Izrael* (Iz 19, 24–25). 6. Isten tehát áldottnak és Izraelnek nevezi ezt a népet, és azt kiáltja, hogy ez az ő öröksége, hát hogy nem tértek meg már, miért állítjátok

magatokat, hogy az egyedüli Izrael ti vagytok, miért átkoztatok azt a népet, melyet Isten megáldott? És amikor Jeruzsálemről és környékéről beszélt, ismét így szólt: *És hozok fölétek embereket, népem Izrael, és örökölni fognak benneteket és birtokba vesznek titeket, s többé nem történik meg, hogy gyermektelenek leszték miattuk* (Ez 36, 12).

7. Hogyan? – kérdezte Trifón. – Ti vagytok Izrael, és ezeket rólunk mondta?

Ha – mondtam neki – erről nem tárgyaltunk volna hosszadalmasan, talán szóltál is volna, ha valami kétes, ha valamivel nem értesz egyet, miután azonban bizonyítással és az ahhoz való hozzájárulással folytattuk ezt az eszmecserét, nem gondolom, hogy nem ismered el az előbb mondottakat, nem is szeretnéd azt ismét vita tárgyává tenni, hanem felkérsz, hogy ezeket is ugyanolyan bizonyítással támasszam alá.

8. És amikor Trifón szemével jelezte beleegyezését, én folytattam: És ismét Izaiásnál – fületekkel halljátok, ha ugyan halljátok –, az Isten hasonlatban beszél a Felkentéről és Jákobnak, Izraelnek nevezi őt. Így szól: *Jákob az én szolgám, felkarolom őt; Izrael az én választottam, reá adom lelkemet, és ítéletet szolgáltató a népeknek. Nem vitatkozik és nem kiabál, az utcákon sem hallják szavát; a megtört nádszálat nem töri le, a pislákoló mécsbelet nem oltja ki, igazságot hoz és felveszi az ítéletet, és nem fárad el, amíg nem tart ítéletet a földön. És az ő nevében reménykednek a népek* (Iz 42, 1–4 vö: - Mt 18–21). 9. Ahogyan arról az egy Jákobról, akit Izraelnek is neveztek, a ti egész nemzeteteket Jákobnak és Izraelnek hívták, úgy a minket Istennek nemző Krisztusról, minket is Jákob, Izrael, Juda, József, Dávid és Isten igazi gyermekeinek neveznek, és azok is vagyunk, akik Krisztus parancsait megtartjuk.

CXXIV. 1. Amikor láttam, mennyire megzavartam őket azzal, hogy azt mondtam, mi is Isten gyermekei vagyunk, megelőzve a kérdezősködést, így szóltam: Férfiak, halljá-

tok, hogyan beszél a Szent Lélek erről a népről, hogy mind a Magasságbeli fiai, s gyülekezetükben maga ez a Felkent lesz jelen, aki az egész emberi nem fölött ítéletet tart. 2. Így szólnak Dávid szavai, melyeket ti is így magyaráztok: *Az Isten felkelt az istenek gyülekezetében, ítéletet tart az istenek körében. Meddig ítéltek igazságtalanságot, meddig pártoljátok a gonoszok ügyét? Válasszátok a szegényt és az alázatost mentsétek ki a bűnös kezéből! Nem értenek és nem fogják fel, sötétségben járnak. Megrendülnek a föld összes alapjai. Én mondtam: istenek vagytok, mind a felséges fiai. Ti azonban mint emberek haltok meg, úgy estek el, mint egy a vezérek közül. Keljen fel az Isten, ítélje meg a földet, mert neked lesz örökséged az összes népben* (Zsolt 81, 1–8). 3. A hetvenes fordításban így szól: *Íme, mint emberek haltok meg, úgy estek el, mint egy a vezérek közül, hogy megvilágítsa az emberek engedtlenségét, nevezetesen Ádámét és Éváét, és a vezérek egyikének bukását, azaz azét, akit kígyónak neveznek, aki nagyot bukott, mert megtévesztette Évát.* 4. Mivel azonban beszédem most nem erre irányul, hanem arra, hogy bizonyítsam nektek, a Szent Lélek dorgálja az embereket, akik – ha parancsait megtartották volna – Istenhez hasonlóan szenvedélymentesek és halhatatlanok lettek volna, és Isten arra méltatta őket, hogy fiainak nevezze, és ezek Ádámhoz és Évához hasonlítva a halált okozták maguknak. Legyen ez a zsoltár magyarázata, mint ti tartjátok. Így is bizonyosodik azonban, hogy arra méltattak, istenek legyenek, és méltóságuk volt, hogy a Magasságbeli fiai lehessenek mind, s rajtuk múlik majd, hogy megítéltetnek és ellítéltetnek, mint Ádám és Éva. Azt pedig már igen alaposan bizonyítottuk, hogy Krisztust (a Felkentet) Istennek nevezi.

CXXV. 1. Férfiak – mondtam –, szeretném megtudni tőletek, mi a jelentősége az Izrael névnek. – És amikor hallgattak, folytattam: Elmondom, amit én tudok, teszem ezt abban a tudatban, hogy nem igaztalant szólok, bennete-

ket sem gyanúsítva, hogy tudjátok, vagy tudatlanságból eredendően áttatjátok magatokat, ezt sem gondolom mindig⁹⁵. . . , hanem egyszerűen és őszintén mondom el mindent, ahogyan az én Uram mondta: *Kiment a magvető vetni, a magok közül némelyik az útra esett, más a tövissek közé, ismét más sziklára, míg más jó talajra hullott* (Mt 13, 3–8). 2. A reményben kellett arról beszélnie, hogy van jó föld. Miután pedig az én Uram, aki oly hatalmas és erős, eljött, hogy mindenkitől visszakérje azt, ami az övé, saját sáfárát, ha az megismeri őt, nem ítéli el, mert tudja, hogy Ura hatalmas és eljön visszakövetelni a sajátját, amit minden pénzváltó asztalra adott, s nem ásott el valamilyen oknál fogva. 3. Az Izrael név tehát jelenti: a hatalommal győző férfit. Az „Iszra” győző férfit, az „El” hatalmat jelent. Ezt próféta a küzdelem misztériumával is, amely küzdelmet meg kellett vívnia azzal a jelenséggel, aki azt az Atya akaratából végrehajtotta, aki léténél fogva Isten volt, minden teremtményt megelőzően elsőszülött gyermek, meghirdetve így előre, hogy emberré fogja tenni az eljövendő Felkentet. 4. Amikor emberré lett, mint mondtam, hozzájárult a Sátán, azaz az a hatalom, melyet kígyónak és Sátánnak is neveznek, megkísértette őt, legyőzésére törekedett, arra szólítva fel, hogy imádjá őt. Ő azonban legyőzte és levetette azt, leleplezte gonoszságát, azért, aki az Írás ellenére azt kívánta volna, hogy istenként imádjá, mert elpártolt az isteni akarttól. Ezt felelte neki: *Írva van: Uradat Istenedet imádd és csak neki szolgálj* (Mt 4, 10–11, Mtörv 6, 13–14). Megverve és leleplezve eltávozott akkor a Sátán. 5. Mivel azonban meg is fog bénulni, azaz a szenvedés kínjában és elővételezésében, amikor majd megfeszítik a mi Felkentünket, előre hirdette ezt is Jákob csípőjének megérintésével, amivel bénává tette. Az Izrael név fentről adatott neki, így nevezte el a boldog Jákobot, saját nevével áldva meg, ezáltal is azt hirdetvén, hogy az általa az Atyához menekedők mind Izrael. Ti azonban

mindebből semmit nem értetek, mert nem is vagytok hajlandók megérteni, miután Jákob testi értelemben vett gyermekei vagytok, azt reméletek, hogy mindenképpen üdvözültök. De hogy ezzel is csak áltatjátok magatokat, azt már sok érveléssel bizonyítottam.

CXXVI. 1. Ki az, aki egyik helyen a nagy tanács angyala, és a férfiú Ezekielnél, és olyan mint Emberfia Dánielnél, Felkent és imálandó Isten Dávidnál, Felkent és kő sokaknál, Bölcsesség Salamonnál, József és Juda és csillag Mózesnél, napkelet Zakariásnál, szenvedő, Jákob és Izrael ismét Izaiásnál, rügynek, virágnak és szegletkőnek és Isten Fiának nevezik, ha ezt felismernétek, Trifón – mondtam – nem káromolnátok őt, aki már eljött, megszületett és szenvedett, és felment a mennybe, aki ismét el fog jönni, s akkor mellét veri tizenkét törzsetek. 2. Ha megértettétek volna, amit a próféták róla mondtak, akkor nem tagadtátok volna, hogy ő Isten, az egyetlen és kimondhatatlan Istennek a Fia. A Kivonulás könyvének egyik helyén Mózes is ezt mondja: *Az Úr szólt Mózeshez és mondta: Én vagyok az Úr, és megjelentem Ábrahámnak és Izsáknak és Jákobnak, Istenük vagyok, de nevemet nem nyilatkoztattam ki nekik, s megszilárdítottam velük szövetségemet* (Kiv 6, 2–4). 3. Majd ismét ezt mondja: *Férfi küzdött Jákobbal, és ezt Istennek mondja. Az Írás mondja, hogy Jákob ezt a kijelentést tette: Szemtől szembe láttam az Istent és megmenekült az én lelkem* (Ter 32, 24 és 30). Azt is leírja, hogy megáldotta a helyet, ahol küzdött és hol látomása volt, és elnevezte „Isten arcának”. 4. Ahogyan Mózes mondja, Ábrahámnak is megjelent az Isten Mambrében a tölgynél, amikor sátra előtt ült délben. Miután ezt mondja, így folytatja: *Feltekintett pedig szemével és íme három férfiú állt meg előtte. És odafutott, hogy találkozzon velük. Nem sokkal ezután a három egyike fiút ígért Ábrahámnak: Miért nevet Sára, ezt mondva: Tán szülni fogok? Én már megöregedtem. Isten szava erőtlén talán? A megfelelő időben, az órában visszatérek, és Sárának fia lesz. És elmentek*

Abrahámtól. 5. És ismét így beszél róla: *Felkerekedve onnan a férfiak Szodoma irányába tekintettek.* Majd ismét, aki volt és van, szól Ábrahámhoz, és ezt mondja: *Nem titkolom el szolgálám, Ábrahám elől, amit tenni szándékozom* (vö: Ter 18, 1–17). És tovább folytattam Mózes elbeszélését és az általam adott magyarázatot is elmondtam, amivel kimutattam, hogy aki megjelent Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, valamint a többi pátriárkának, aki alá van rendelve az Atyának és Úrnak, aki akaratának végrehajtója, azt úgy írja le, mint Istent – mondtam. 6. Hozzátettem még azt is, amit eddig nem mondtam: Akkor is, amikor a nép hústra vágyott és Mózes nem hitt az ott említett angyalnak, aki megígérte nekik, hogy bőséges eledelt ad nekik Isten, akkor is ő volt az Atyától küldött Isten és angyal, hogy ezeket elmondja és tettekkel megvilágítsa. Így folytatja az Írás, ezt mondja: *És az Úr szólt Mózeshez: Nem elég talán az Úr keze? Tudd meg immár, vajon felfog-e téged az én szavam vagy nem?* (Szám 11, 23). És más szavakkal mondja: *Ezt mondta nekem az Úr: Nem kelsz át ezen a Jordánon. Az Úr, a te Istened, aki színed előtt jár, ő pusztítja el a népeket* (Mtörv 21, 2–3).

CXXVII. 1. De még más ehhez hasonló kifejezések is találhatóak a törvényhozónál és a prófétáknál. Úgy vélem, elég is csak annyit felemlíteni, hogy amikor azt mondja nekem Isten: *Isten elment Ábrahámtól*, vagy: *Az Úr beszélt Mózes*szel, vagy: *Az Úr alászállott megtekinteni a toronyt, melyet az emberek fiai építettek*, vagy: *Bezárta kívülről az Isten Noé bárkáját* – nehogy azt higgyétek, hogy maga a születetlen Isten szállt alá és szállt fel onnan. 2. A kimondhatatlan Atya és a mindenség Ura ugyanis nem megy sehová, nem is sétál, nem is alszik, fel sem kel, hanem – legyen az bárhol – saját helyén marad, éleslátású és éleshallású, nem szemmel és nem füllel, hanem kimondhatatlan erővel. Mindenbe belelát, mindent ismer, egyikünk sem marad rejtve előtte. Nem mozdítja semmi, akit hely és az egész világ sem tud

körülfogni, aki volt, mielőtt a világ lett. 3. Hogyan is beszélhetne valakivel, miként jelenhetne meg valakinek is, miként tűnhetne fel a föld legkisebb részén is, mikor még az általa küldött dicsőségét sem bírta látni a nép a Sínai hegyen, még Mózes sem tudott bemenni a sátorba, melyet készített, ha megtöltötte azt az Istentől származó dicsőség, de még a pap sem tudott megállni a templom előtt, amikor Salamon a frigyszekrényt a jeruzsálemi épületbe hozta, melyet maga Salamon építtetett. 4. Sem Ábrahám, sem Izsák, sem Jákob, sem más ember nem látta csak úgy egyszerűen a mindenség és az ő Felkentjének kimondhatatlan Urát és Atyját, hanem az ő akaratának megfelelően Isten, az ő Fia, és akaratának végrehajtó angyala⁹⁶, akire vonatkozóan az volt az elhatározása, hogy a Szűz által emberként szülessen, aki tűz is lett egykor a Mózessel folytatott beszélgetés közben a csipkebokorban. 5. Ha nem így gondolkodunk az Írásokról, akkor megtörténhet, hogy a mindenség Ura és Atyja nincs az égben, amikor Mózessel beszélget: *És az Úr tüzet és kénkövet bocsátott Szodomára a mennyből az Úrtól* (Ter 19, 24). Dávid által ismét így szól: *Emelkedetek fel kapuk, a ti fejedelmeitek, tárujlatok fel örök kapuk, és bevonul a dicsőség királya* (Zsolt 23, 7). Majd ismét ezt mondja: *Mondja az Úr az én Uramnak: Úlj az én jobbmra, míg ellenségeidet lábad számolyául nem teszem* (Zsolt 109, 1).

CXXVIII. 1. És hogy Úr a Felkent, és Isten Fiaként Isten, s korábban csodálatos módon férfúként, angyalként és a tűzfényben jelent meg, mint a csipkebokorban, így jelent meg a Szodomán beteljesített ítéletben is, amit már annyi mindennel bizonyítottunk. Felidéztem ismét mindazt, amit előzőleg már a Kivonulás könyvéből leírtam, a látomást a csipkebokorban, a Jézus névvel való elnevezésről, és folytattam: 2. És ti ne gondoljátok, hogy bőbeszédűségből mondom ezt annyiszor, hanem mert tudok olyanokról, akik ezeket előre meg akarták mondani, és őt a mindenség Atyjától Mózesnek megjelent erőnek, vagy az

emberekhez való közeledésében Ábrahámnak és Jákobnak megjelent angyalnak akarták nevezni, mivel általa kaptak üzenetet az emberek az Atyától, dicsőségnek is akarták nevezni, mivel időnként felfoghatatlan tüneményben jelent meg, máskor férfiúként, ezért embernek is akarták nevezni, miután ilyen alakokban jelent meg, ahogyan az Atya akarta. Igének is nevezik, mert elhossa az embereknek azt, amit az Atya beszélt. 3. Ez az Erő úgy létezik, hogy elválaszthatatlan és elszakíthatatlan az Atyától, ahogyan a Nap földre sugárzó fényéről is azt mondják, hogy elválaszthatatlan az égen levő Naptól, s amikor lenyugszik, magával viszi fényét is. Így az Atya is – mint mondják – amikor akarja, kiugrasztja Erejét⁰⁷ s amikor akarja, ismét visszavonja önmagába. Azt tanítják, hogy így hozza létre az angyalokat is. 4. De hogy angyalok vannak, és megmaradnak örökké, és nem oldódnak fel ismét abban, akiből lettek, ezt már bizonyítottuk⁰⁸. És hogy ez Erő, melyet a prófétai szó Istennek is mond, mint ezt is számos érveléssel bizonyítottuk, küldött⁰⁹ is, nemcsak fogalmilag különbözik, mint a Naptól a fény, hanem számszerűleg más, az előzőkben ezt a tant is röviden megvizsgáltuk azt mondván, hogy ez az Atyától származó Erő, az ő akaratából és Erejéből született, de nem leválásképpen, mintha megosztódott volna az Atya lényege¹⁰⁰, mint amilyenek az összes többi megosztott és feldarabolt dolgok, melyek nem ugyanazok, mielőtt még feldarabolták volna. És példaként vettük a tüzről meggyújtott másik tüzet, látjuk, hogy egyik nem csökkenti a másikat, melyről sokat lehet meggyújtani, hanem ugyanaz marad¹⁰¹.

CXXIX. 1. És ami érveket még mondtam, ennek bizonyítására mondtam. Amikor az Írás azt mondja: *Tüzet bocsátott le az Úr az Úrtól a mennyből*, akkor a prófétai szó számszerűleg is céloz arra, hogy ketten vannak, az, aki a földön van, akiről mondja, hogy leszállott megtekinteni a szodomaiak kiáltását, a másik meg a mennyben levő, aki

a földön levő Úrnak is Ura, mert Atya és Isten, az előbbi létének, hatalmának, uraságának és istenségének oka. 2. És amikor Isten kezdetben mondja: *Íme, Adám olyan lett, mint egy közülünk*, akkor is az „olyan, mint egy közülünk”, a kifejezés a számot jelenti, s nem tesz lehetővé topologikus magyarázatot¹⁰², ahogyan a szofisták szeretnék magyarázni, akik az igazságot sem felfogni, sem megmondani nem képesek. 3. A Bölcsesség könyvében ez áll: *Ha hirdetem nektek, ami naponta történik, nem fogom elfelejteni felsorolni azt, ami öröktől fogva van. Az Úr alkotott engem útjai kezdetén műveire. Az idő előtt megszilárdított engem kezdetben, mielőtt a földet és a mélységet megalkotta volna, mielőtt a vizek forrását fakasztotta volna, mielőtt megszilárdította volna a hegyeket, a halmok előtt nemzett engem* (Péld 8, 21–25). 4. És még hozzátettem: Értitek, hallgatóim, főleg, ha értelmére is odafigyeltek, hogy az Írás arra céloz, hogy ez a szülött egyszerűen minden teremtményt megelőzően születik az Atyától, és a szülött szülőjétől számszerűleg különbözik, amit mindenki, bárki is legyen, elismer¹⁰³.

CXXX. 1. És miután mindezekben egyetértettünk, mondtam: – Mondanák még néhány szót, melyekre előbb nem emlékeztem; ezeket az Isten hű szolgájának nevezett Mózes mondta, így szólnak: *Örvendezzettek egek, vele együtt, s boruljanak le előtte Isten összes angyalai, s idéztem még a beszéd folytatását: Örvendezzettek népek az ő népével együtt és erősödjenek meg benne Isten összes angyalai, mert megbosszulja fiainak vérért, és meg fogja bosszulni, igazságot szolgáltat az ellenségnek, megfizet azoknak, kik gyűlölik őt és megtisztítja az Úr népének földjét* (Mtörv 32, 43). 2. És amikor ezeket mondta, akkor rólunk beszélt, a népekről, akik az ő népével fogunk együtt örülni, ezen Ábrahámot, Izsákot, Jákobot értem és a prófétákat és egyszerűen ennek a népnek mindazon leszármazottait, akik tetszettek Istennek, annak értelmében, ahogyan már előzőleg megvallottuk. Nem értjük rajta azonban jelen népetek minden tagját, miután Izaiás révén

tudjuk, hogy az elhunytak tagjait férgek és olthatatlan tűz fogja gyötörni, halhatatlanok maradnak, hogy minden test látványossága legyenek. 3. Mózes írásaiból még más szavakat is akartam idézni nektek ezeken kívül, ó férfiak, amelyekből megtudhatjátok – mondtam –, hogy hajdan Isten az összes embert szétszórta, a fajokat és nyelveket is. Az összes nemzetségből a tiéteket választotta ki magának, a haszontalan, hitetlen és hűtlen fajtát, megmutatván, hogy az összes népből kiválasztottak Felkentje által alávetik magukat akarátának, ezt Jákobnak hívja és Izraelnek is nevezi, s ezeknek Jákobnak és Izraelnek is kell lenniök nagy számban, mint ezt már korábban mondtuk. 4. Ezt mondta: *Örvendjétek nemzetek az ő népével*, ami azt jelenti, hogy nekik is hasonló örökséget mér, és ugyanolyan nevet fog adni. Népével együttörvendő nemzeteknek nevezi őket, a ti népetek elmarasztalására. Ahogyan bálványimádástokkal ti haragra ingereltétek, úgy ő az egykori bálványimádókat arra méltatta, hogy megismerjék akarátát, és örökséget örököljenek tőle. ♪

CXXXI. 1. Idézem még azokat a szavakat is, melyek rávilágítanak, hogy Isten elosztott minden népet. Ezek pedig a következők: *Kérdezd meg atyádat és ő elmondja neked, véneidet és ők elbeszélnek neked. Amikor a Felsőes elosztotta a népeket, akkor szétszórta Ádám fiait, határt szabott a népeknek Izrael fiainak száma szerint; s az Úr része lett Jákob népe, kihatított öröksége Izrael* (Mtörv 32, 7–9). Miután ezt elmondtam, itt megjegyeztem, hogy – amint a hetvenes fordító értelmezi – a népek számát Isten angyalai számának megfelelően szabta meg. De nehogy ezzel is gyengüljön érvelésem, idéztem a ti magyarázatokat is. 2. Ti is, ha meg akarnátok vallani az igazságot, hogy mi hűségesebbek vagyunk Istenhez, akiket Isten a megvetett és lenézett kereszt misztériuma által hívott meg, melynek megvallásában, az iránta tanúsított engedelmisségben és vallásosságban a démonok és a Sátán hadai – a ti segédletek-

kel – szenvedéseket hoznak ránk, egészen a halálig, mi pedig mindezt kiálljuk, csakhogy egy szóval se tagadjuk meg Krisztust, aki által az Atya előkészített minket az üdvösségre. 3. Mert titeket ugyan fenséges karja és a magasságbeli dicsőség felügyelete szabadított ki Egyiptomból, kettéválasztva elöttetek a tengert és az száraz úttá vált, melybe beleölte a titeket hatalmas nagy sereggel és gögös kocsikkal üldözőket, amikor összezárta fölöttük a nektek utat nyitó tengert; nektek fényes felhő is világított, ami a világ minden más népével szemben kiváltságotok volt, hogy olyan fény világított nektek, mely csökkenést és lenyugvást nem ismert; nektek a mennyei angyalok által mannat harmatozott eledelül azért, hogy a szántás-vetés szüksége nélkül éljete; és Merrában a víz megédesült; 4. és a halálos mérgű kígyók fölé állítva ott volt a keresztre feszített jele – mint ezt már előbb is mondtam – (mert Isten nektek minden misztériumot még azok ideje előtt előlegezett, melyekkel szemben mindannyiszor hálátlanoknak bizonyultatok), és Mózes kezének kitárása is előkép volt, valamint az is, hogy az Amalek ellen harcoló a Jézus nevet kapta. Isten meghagyta ennek az eseménynek a feljegyzését, mondván, hogy fületekbe ültetődjön a Jézus név, kijelentvén, hogy ő lesz a jövendő, aki eltörli az ég alól Amalek emlékét. 5. Az azonban nyilvánvaló, hogy Amalek emléke megmaradt még Nave fia után is; a megfeszített Jézus által azonban, akit azok a jelképek is előre hirdettek mind, hogy ki fogja irtani a démonokat, s mind félni fogják nevét, s fel fog rá nézni minden fejedelemség és királyság, s hogy az emberek minden fajtájából vallásosoknak és békéseknek mutatja majd a benne hívőket, ezt az általam előbb elmondottak is világossá tették, ezt jelentik, ó Trifón. 6. Olyan mennyiségben adatott nektek eledelül kívánságotoknak megfelelően fürj, hogy megszámlálhatatlan volt; nektek a sziklából is fakadt víz, a felhő árnyéka védett a hőségtől, s követett titeket, hogy

megvédjen a hidegtől, melynek az volt a feladata, hogy hirdesse ily módon előre azt az új, más eget. Nektek nem szakadt el saruszíjatok, lábbelitek sem kopott el, öltözetetek nem használódott el, sőt még a legfiatalabbakkal is együtt növekedett.

CXXXII. 1. És mindezek ellenére borjút öntöttetek, az idegenek leányait paráznaságra és bálványimádásra próbáltatok rávenni, és ezek után ismét, amikor annyi csodával megkaptatok azt a földet, hogy annak a Jézus néven nevezett férfinak a parancsára megállni láttatok a Napot az égen, s nem nyugodott le harminchat órán keresztül, s láttatok még minden más csodát, mely a megfelelő időben történt nektek. Úgy tűnik, ezek közül még egy másikat kell nekem itt megemlítenem: ez hozzásegít benneteket ahhoz, hogy megértsétek, azt a Jézust, akit mi Isten felkent Fiának ismerünk el, megfeszítették, feltámadott és felment a mennybe, s ismét el fog jönni, egyszerűen mint egészen Ádámig bezárólag minden ember bírása. 2. Tudjátok – mondtam –, hogy a tanúságtétel sátrát elrabolták. Azót ellenséges lakói, s félelmetes gyógyíthatatlan csapás érte őket, egy kocsi tetejére akarták azt rakni, mely elé újszülött borjakat fogtak, mivel meg akartak bizonyosodni arról, vajon megveri-e őket Isten ereje, amiért el akarták vinni onnan, ahonnan elrabolták. 3. És miután ezt tették, a borjak – melyeket ember nem terelt – nem arra a helyre mentek, ahonnan elhozták a sátrát, hanem egy bizonyos Auszész nevű férfi birtokára, akinek neve egyezett a Jézus névre elnevezett személy nevével, mint már róla beszélünk, aki a népet erre a földre bevezette és örökségül kiosztotta nekik; az ő mezejére érve a fiatal ökrök megálltak, s ezzel is azt bizonyítják nektek, hogy a hatalom neve vezette őket, ahogyan korábban is a beburkolt nép az által jött ki Egyiptomból, aki a Jézus nevet vette fel, akit előbb Auszésznek neveztek, s elvezette azt a földre (vö.: 1 Kir 6.).

CXXXIII. 1. És mindezen különleges, csodálatos és a

megfelelő időben miattatok történt látványos esemény után megfeddtek titeket a próféták, egészen addig, hogy feláldoztátok gyermekeiteket a démonoknak, ráadásul még ilyenekre vetemedtetek a Felkent ellen, s még mindig efféleket merészeltek, melyekre bárcsak irgalmat nyernétek Istentől és az ő Krisztusától, hogy üdvözüljete. 2. Mivel Isten előre tudta, hogy mit fogtok elkövetni, ezért Izaías próféta által előre így átkozott meg: *Jaj az ő lelküknek! Gonosz tanácsot tartottak önmaguk ellen, így szóltak: Kötözzük meg az igazat, mert terhünkre van. Ezért tehát cselekedeteik gyümölcsét eszik. Jaj a törvénytelennek! Kezei gonosz művei szerint történik majd velük! Népem, kiviteleződik vádolnak és ügyészeid uralkodnak rajtad!* 3. Népem, akik boldognak mondanak, azok megtévesztenek, s útjaitok ösvényét megzavarják! *Az Úr azonban most állítja ítéletre népét és ő maga jön itélkezni a nép véneivel és fejedelmeivel. Ti meg miért égettétek fel szőlőmet, s a szegénytől rabolt holmi van otthonaitokban? Ti igazságtalanul ítéltétek népemet és megszegyenítettétek a szegények arcát?* (Iz 3, 9–15). 4. Ugyanerről ugyanaz a próféta más szavakkal ezt mondja: *Jaj azoknak, akik mintegy hosszú kötélén húzzák maguk után bűneiket, és törvénytelenségeiket kocsikötélén vonszolják, és azt mondják: Közzeledjen már gyorsan, és jöjjön el Izrael szentjének terve, hogy megismerjük! Jaj azoknak, akik azt mondják a rosszra, hogy jó, a jóra meg hogy rossz, a fényről azt állítják, hogy sötétség, a sötétségről, hogy fény, a keserűt édesnek, az édeset keserűnek tartják! Jaj a maguktól okosoknak és akik értőknek tartják magukat!* 5. *Jaj erőseiteknek, akik bort isznak, és hatalmasaitoknak, akik mámorító italt kevernek, akik ajándékért igazzá teszik az istentelent, az igaz igazságát pedig tönkreteszik! Ezért, abogyan izzik a szénnel fűtött kemence és az égő láng elemészt, és a gyökér hamuvá lesz és viráguk porként száll fel! Mert nem akarták a Seregek Urának törvényét, és Izrael Szentjének Igéjét ingerelték! És haragra gerjelt a Seregek Ura, kezét rájuk tette és megverte őket, haragja fellángolt a hegyek ellen, s holttestjeik lettek, mint az út pora közepén. S mindezek ellenére*

meg nem térnek, hanem még felemelik kezüket (Iz 5, 18–25).
6. Mert még mindig valóban magasba emelitek kezeteiket, hogy gonoszat tegyetek, még azért sem tartottatok bűnbánatot, hogy Krisztust megöltétek, sőt még bennünket – akik általa hiszünk Istenben és a mindenség Atyjában – is gyűlöltök és gyilkoltok, valahányszor erre alkalmatok adódik, szüntelenül átkozzátok azt és emezt, s azokat, akik tőle valók, miközben mi imádkozunk értetetek és egyszerűen minden emberért, ahogyan ezt Krisztusunktól és Urunktól tanultuk, aki arra oktattott minket, hogy ellenségeinkért is kell imádkozni, szeretni kell azokat, akik gyűlölnék minket, és áldani kell azokat, akik átkoznak minket.

CXXXIV. Ha tehát nehezetekre esik a próféták vagy éppen az ő tanítása, jobb nektek, ha Istent követitek, mint értetlen és vak tanítóitokat, akik mindedig négy-öt aszszonyt is megengednek mindegyikötöknek, s ha valamelyikötök meglát egy formásabbat és megkívánja, elmondja Jákob Izrael meg a többi pátriárka történetét, azt állítva, hogy semmi bűnt nem követ el az, aki hasonlóképpen cselekszik. Nyomorultak és értetlenek vagytok ebből a szempontból is. 2. Amint már korábban mondtuk, minden egyes ilyen cselekedetben nagy misztériumoknak a terve teljesedett be. Jákob házasságaiban ugyanis bizonyos terv és előzetes híradás teljesedett be, megmondom, ezekben is miként ismerhetitek fel, tanítóitok soha észre nem vették, mi az az istenibb valóság, amire ezek a cselekedetek utalnak, hanem a földies és romlandó dolgokhoz húzó szenvedélyeket. Figyeljete tehát arra, amit mondom. 3. Jákob menyegzői előképei voltak azoknak a cselekedeteknek, amelyeket majd a Felkent fog végbevenni. Hisz két nővért egyidőben nem lett volna szabad Jákobnak feleségül vennie. Lábánnak szolgált a leányokért, s amikor az a fiatalabbal becsapta őt, akkor ismét hét esztendő szolgált. Lea azonban a ti népetek és a zsinagóga, Rachel pedig a mi egyházunk. És ezek miatt szolgál a Felkent mindezeideig a

mindkettőben található szolgálókat. 4. Mivel Noé is két fiának szolgálókat adott a harmadik magvát, most megint a két szabad testvér és a nekik szolgálók helyreállítására jött el a Felkent, egyforma méltóságra emelve mindazokat, akik megtartják parancsait, amint Jákob szolgálóktól és szabadoktól született fiai is mind egyformák voltak rangban. A rend és előretudás alapján meg is mondatott, hogy mindegyik milyen lesz. 5. Jákob a csíkos és tarka bárányokért szolgált Lábánnak; a Felkent is egészen a kereszt szolgálóig szolgált a minden nemből való sokféle és igen különböző emberért, vére és a kereszt misztériuma által megszerezvén őket; Lea szemei gyengék voltak, a ti lelki szemeitek is igen gyengék. Rachel ellopta Lábán isteneit és elrejtette azokat egészen a mai napig; mi is elveszítettük atyáink anyagi isteneit. 6. Jákobot mindenkor gyűlölte testvére; minket is és magát Urunkat is gyűlölték mind eddig, és minden ember is, egyszerűen, miközben a természet alapján mindannyian testvérek vagyunk. Jákobot Izraelnek nevezték; és a Felkent is Izraelnek bizonyul, akinek Jézus volt a neve és Üdvözítő volt.

CXXXV. 1. És amikor az Írás mondja: *Én az Úr, az Isten, Izrael szentje, aki Izraelt királyotokká tettem* (Iz 43, 15), akkor valójában nem a Felkentről, az örök királytól halloztok? Jákob ugyanis, Izsák fia, soha nem volt király, mint jól tudjátok, az Írás ezért – ismét megmagyarázva nekünk, milyen királynak mondja Jákobot és Izraelt, így szól: 2. *Jákob az én szolgálóm, felkarolom őt; Izrael az én választottam, magához öleli őt a lelkem. Órá adtam Lelkemet, igazságot szolgáltam a népeknek. Nem kiabál, nem is hallják ki a hangját, a megfört nádszálat nem töri le, a pislákoló mécsbelet nem oltja ki, míg győztesként vonul, magára veszi az ítéletet, s nem lankad el, míg meg nem szilárdítja a földön az ítéletet. Az ő nevében reménykednek a nemzetek* (Iz 42, 1–4). 3. Csak nem Jákob pátriárkában reménykednek a nemzetek, hanem a Felkentben, mint ti magatok is? Ahogyan tehát Izraelt Jákob-

nak és Felkentnek mondja, úgy mi is a Felkent öléről vagyunk metszve, mint sziklából, valódi izraelita nemzetség vagyunk. Figyeljünk azonban inkább az Írással 4. Ez mondja: *És új magot nevelek Jákobból és Judából, s örökölni fogja szent hegyemet, választottaim és szolgálaim örökölni fognak, és ott fognak lakni, és fakarámban levő nyáj lesznek, és Achór völgye csordák nyughelye lesz, a népnek, azoknak, akik kerestek engem. Ti azonban, akik elhagytatok engem, megfélemeztek szent hegyemről, és a démonoknak készítettek asztalt, telve vagyatok a démonok italáldozatával, és benneteket a kardélre adlak. Mindammyitokat levágnak, mert hívtalak benneteket és nem engedelmeskedtetek, szóltam és meg nem hallgattatok, és gonoszat műveltetek szemem előtt, kigondoltátok azt, amit nem akartam* (Iz 65, 9–12). 5. Az Írásnak erről a helyéről ti magatok is azt gondoljátok, hogy más valami a most Jákobból nevelt magnak mondott, nem is gondolhatja senki, hogy ezt népetekről mondták. Különben felfoghatatlan lenne, hogy Jákob leszármazottaitól tagadja meg a Jákobtól eredő utódok közé való bejutást, és az is, hogy korholja a népet, mert méltatlan az örökségre, ugyanakkor felkarolja őket, ugyanazoknak ígéretet tesz. 6. Úgy van ez, ellenben, amint itt mondja a próféta: *És most te, Jákob háza, jöjj és járjunk az Úr világosságában! Elvetette ugyanis népét, Jákob házát, mert földjük – mint kezdetől – tele volt jósokkal és jóvendőmondókkal* (Iz 2, 5–6). És ezért minket is Juda két ivadékának és két nemzetségének kell gondolni, mint Jákob két házát, az egyik a vérből és testből való, a másik a hitből és Lélekből született.

CXXXVI. 1. Lássátok hát, hogyan szól most a néphez, kissé később mondván: *Mint mikor hajást találnak a szőlővesszőn, azt mondják: Ne sértsétek meg azt, mert áldás van rajta, így fogok tenni majd azok miatt, aki nekem szolgál, az ő kedvéért nem veszíték el mindenkit.* Majd ezek után hozzáteszi: *És kinevelem azt Jákobból és Judából.* Világos tehát, ha azokra úgy haragszik, hogy csak igen kevés kivétellel veszni

hagyja, mások kinevelését ígéri meg, akik lakni fogják szent hegyét. 2. Ezekről mondta, hogy vetni fognak és teremni. Ti azonban nem is figyeltek arra, aki titeket hív, ha hozzátok szól, nem hallgattok rá, hanem gonoszat műveltetek az Úr előtt. Gonoszságotok legmagasabb foka az, hogy gyűlölték azt, akit igaz volta ellenére megöltetek, és az ő utódait, akik vallásosak, igazak és emberszeretők. Ezért: *Jaj az ő lelkeiknek – mondja az Úr –, mert gonosz tanácsot tartottak önmaguk ellen, így szólván: Pusztítsuk el az igazat, mert terhünkere van* (Iz 3, 9–10; Bölcs 2, 12). 3. Mert nem Baálnak mutattatok be áldozatot ti is, mint atyáitok, nemde magaslati helyeken és bozótosokban állványokat állítottatok a seregek Urának, amiért nem is lett a tiétek az ő Felkentje. Aki ugyanis őt félreismeri, az félreismeri Isten akaratát is, aki őt gyűlöli, az nyilván gyűlöli azt is, aki őt küldte, megveti és megalázza azt. És aki nem hisz benne, az nem hisz a próféták beszédében sem, akik az ő örömhírét hozták és hirdették mindenkinek.

CXXXVII. 1. Testvérek, ne mondjatok semmi rosszat arra a Megfeszítettre, ne gúnyolódjatok sebein, melyekből mindenki gyógyulást nyerhet, mint mi is meggyógyultunk. Jó lenne bizony, ha hitelt adva az Írásoknak megmetélnétek keményszívűségeteket, amely nem a belétek oltott lelkiismeret miatt tartotok meg, miután ez jelül adatott nektek, hanem az igazságosságot gyakoroljátok, mint az Írások is ennek elfogadására készítetnek. 2. Fogadjátok el, ne gyalázzátok Isten Fiát, ne higgyetek a még Izrael királyságát váró farizeusi tanítóknak, amelyet az ima után zsinagógiai vezetőitek tanítanak. Ha ugyanis az, aki Istennek nem tetsző dolgot érint, olyan, mint aki Isten szűzét érintené, akkor méginkább olyan az, aki az kezét emel az ő Kedveltjére. Azt pedig eléggé kimutattuk, hogy ez Ő. 3. Miután hallgattak, én folytattam: – Barátaim, én most felolvasom az Írást, ahogyan azt a hetven fordító magyarázta; ezt már előbb is idéztem, ahogyan ti is tartjátok,

megtapasztaltam, hogy milyen nézetet tanítottok. Arról a szövegről szólok, mely ezt mondja: Jaj nekik, mert gonosz tanácsot tartottak önmaguk ellen, mondván. . . , ahogyan a hetvenes fordítás mondja, úgy idéztem: „Irtsuk ki az igazat, mert terhünkre van.” Beszélgetésünk elején azt is mondtam, hogy ti miként akarjátok ezt értelmezni: „Kötözzük meg az igazat, mert terhünkre van.” 4. Csak-hogy más valamit cselekedtetek, s úgy látom, nem szívesen figyeltek a szavakra. Mivel azonban a nap immár vége felé tart, nyugovóban van, a mondottakhoz már csak egy valamit akarok hozzátenni, ami olyan valami, amiről szoltam, de nekem méltányosnak látszik, hogy még egyszer előhozzam.

CXXXVIII. 1. Testvérek, tudjátok meg, hogy Izaiásnál mondja Isten Jeruzsálemnek, hogy *Noé idején, a vízözönkor megmentettelek téged* (Iz 44, 8–9?). Ezzel Isten azt mondta hogy a vízözönkor teljesedett be a megváltottak misztériuma. Az igaz Noé a vízözön idején a többi emberrel együtt, azaz feleségével, három gyermekével és fiai feleségével, akik számszerűleg nyolcan voltak, a nyolcadik nap szimbóluma voltak, amely napon halottaiból feltámadva megjelent Krisztusunk, aki erőben mindig az első. 2. Krisztus ugyanis minden teremtmény elsőszülöttje volt, és ismét egy másik nemzedék kezdete lett, mely az ő révén újjászületett a fa, a víz és a hit által, melynek misztériuma a kereszt, amint Noét is a fa mentette meg, melyen övéivel a vízre ereszkedett. „Noé idejében megmentettelek téged” – mint már mondtam –, az Istenhez hűséges népnek mondja ezt, és annak, amelyé ezek a szimbólumok. Mert Mózes, akinek vesszeje volt, kezével vezette át népeteket a tengeren. 3. Ti azonban ezt úgy fogjátok fel, mintha nektek, népeteknek és földetekről mondta volna. Hogy azonban a víz az egész földet elárasztotta, így mondja az Írás, és tizenöt könyökkel öntötte el a hegyek csúcsait is, abból úgy tűnik, Isten nem a ti földetekről beszélt, hanem

a benne hívő népről, melynek megpihenését előkészítette Jeruzsálemben, amit bizonyítottunk a vízözönnel kapcsolatos összes jelképpel. Azt mondom ugyanis, a víz, a hit és a fa által fognak megmenekedni Isten jövőben bekövetkező ítélete elől az előkészítettek és bűneik fölött bánkódók.

CXXXIX. 1. Noé idejében más misztérium beteljesedését is előre megmondták, amit ti nem fogadtok el. Ez pedig az: Az áldásokban, melyekkel Noé két fiát megáldotta, fiának fiát meg is átkozta: azt a fiút, akit Isten is vele együtt megáldott, a prófétai Lélek nem akarta megátkozni, hanem mivel akarta, hogy az ő mezítelenségét kinevető fia egész nemzetségére átszálljon a büntetés, fiúról-fiúra háritotta az átkot. 2. Ezekben előre is megmondotta, hogy Szem fiai fogják elfoglalni Kánaán településeit és birtokait, és ismét Jáfet utódai azokat, amelyeket a kánaánitáktól Szem utódai átvettek és megtartottak, ugyanúgy vették át Szem utódaitól, amilyen módon elvették Szem fiaitól, amint Kánaán fiaitól elvették és megtartották azokat. 3. És hallgassátok meg, hogy így történt! Ti ugyanis, akik Szem nemzetségéből származtatjátok magatokat, Isten akaratából jöttetek Kánaán fainak földjére, és megtartotátok azt. Az is világos előttetek, hogy jöttek Jáfet fiai, Isten ítéletének megfelelően, elvették tőletek a földet és az övék lett. Ezeket így mondja: *Mintán Noé kijőzanodott részegségéből, s megtudta, mit tett vele legfiatalabb fia, ezt mondta: Kánaán fiam átkozott, testvérei szolgája lesz! S így szólt: Áldott az Úr, Szem Istene, és Kánaán az ő szolgája lesz. Gyarpítsa az Úr Jáfetet, lakozzon Szem bajlékaiban, s Kánaán legyen az ő szolgája (Ter 9, 24–27).* 4. Két áldott nép származott Szemtől és Jáfettől, tudjuk, Szem utódai foglalták el először Kánaán településeit és ismét örökölték tőle ugyanazokat a birtokokat és településeket Jáfet leszármazottai, és a Kánaántól származó egy nép két nép szolgájául adatott, Krisztus pedig a mindenható Atyától

neki adott hatalomnak megfelelően eljött, barátságra, áldásra, bűnbánatra és együttlakásra hívta az összes szenteket, hogy majd ugyanazon a földön lakjanak, melyeknek birtoklását – mint mondtuk – ígéretként kapták. 5. Ezért a különböző helyekről származó emberek, akár szolgák, akár szabadok, hittek Krisztusban, felismerték az ő és prófétái szavában rejlő igazságot, megbizonyosodtak egyúttal általa arról is, hogy azon a földön lesznek majd és örökkévaló, romolhatatlan javakat fognak örökölni.

CXL. 1. Ezért Jákob is – mint mondtam –, magának Krisztusnak előképe volt, két szabad feleségének szolgálói-val is házasesetet élt, s tőlük nemzette fiait, annak előrejelzéseként, hogy Krisztus is elfogadja majd a Jáfet törzséből valókat Kánaánból mind, ugyanúgy, mint a szabadokat, és öröklő gyermekei lesznek; amilyenek mi vagyunk – amit ugyan nem tudtok megérteni –, mivel képtelenek vagytok az élet Istenének forrásából inni, csak a romos ciszternákból, melyek nem tudják megtartani a vizet, mint az Írás mondja. 2. A vizet nem tartalmazó, romos ciszternák maguk a ti tanítói, mint az Írás kifejezetten mondja, akik emberi tanokat és parancsokat tanítanak (Iz 29, 13 Mt 15, 9). Ti magatok is ezek terelgetésére bízzátok magatokat, úgy vélvén, hogy az örök királyság Ábrahám test szerinti leszármazottainak adatik, noha bűnösök, hitetlenek, nem bíznak Istenben, mint az Írás bizonyítja, nem így lesz! 3. Izaiás nem mondta volna ezt: *Ha a seregek Ura nem hagyott volna magot nekünk, olyanok lettünk volna, mint Szodoma és Gomorra* (Iz 1, 9). És Ezekiel: *Még ha Noé Jákob és Dániel könyörögtek volna is értük, nem nyertek volna meghallgatást* (Ez 14, 14–20). *De sem a fiú az atyáért, sem az atya a fiúért, hanem mindenki a saját bűneiért bűnhődik, és mindenki a saját igazsággyakorlásában nyer üdvösséget.* És ismét Izaiás: *Látni fogják az elhunytak tagjait, féréük nem szűnik meg, tűzük ki nem alszik, s látványossága lesznek minden testnek* (Iz 66, 24). 4. Az Úr sem mondta volna, akit a mindenség

Atyja és Teremtője küldött akarata szerint: *Jönnék majd napkeletről és napnyugatról, s letelepednek Ábráhámmal és Izsákkal és Jákobbal a mennyek országában, az ország fiai pedig kivettetnek a külső sötétségre* (Mt 8, 11–12). De hogy Isten – mivel előre tudja – nem oka még annak, hogy igaztalanok lesznek, legyenek akár angyalok, akár emberek rosszak, hanem mindegyik a saját gonoszságának oka, mind olyan, amilyennek látszik, és ezt már előbb is bizonyítottam.

CXLI. 1. De nehogy alkalmatok legyen azt mondani, hogy Krisztust keresztre kellett feszíteni, s nemzetetekben kellett lenniök a törvényszegőknek, és nem is lehetett volna másként, már röviden megmondtam, hogy Isten saját akaratából az igazságosság gyakorlására szabad lényeknek akarta alkotni az angyalokat és embereket, s hogy azoknak a dolgoknak felügyeletét teljesítsék, amire létrejöttek, s ami által vannak, minthogy korábban nem voltak, s hogy ő törvénnyel ítéljen, ha cselekedetükben a helyes értelemtől eltérnek. Mi – angyalok és emberek – vádoljuk magunkat, ha rosszat teszünk, s nem tartunk bánatot. 2. Ha pedig Isten szava teljes bizonyossággal hirdeti, hogy némely angyal és ember bűnhődni fog, mivel előre tudta róluk, hogy megváltoztathatatlanul gonoszak lesznek, akkor ezt előre megmonda, de nem azért, mert Isten ilyeneknek is teremtette őket. Mert, ha bűnbánatot tartanának, mind irgalmat találhatnának Istennél, és előre boldognak mondja az Írás az ilyeneket, amikor így szól: *Boldog az, akinek az Úr nem tudja be vétkeit* (Zsolt 31, 2), ez azt jelenti, hogy aki bánkódik vétkei felett, az Istentől el is nyeri bűnei bocsánatát, nem nyer bocsánatot ellenben, ha úgy áltatja magát, mint ti, s még sokan mások, akik ebből a szempontból hozzátok hasonlóak, mondván: bűnösök vagyunk ugyan, de Istent ismerjük, s nem rója fel nekünk a bűnt az Úr. 3. Ennek tanúja Dávidnak azon egy törvényszegése, melyet dicsőséghajzásából követett el (2 Kir

12–13), melyre bocsánatot nyert, amikor úgy sírt és könyözött, ahogyan az Írás leírja. Ha neki sem volt bocsánat bűnbánata előtt, hanem csak miután megsíratta ezeket a tetteket ez a nagy király, felkent és próféta, akkor hogy reménykedhetnek a tisztátalanok és mindent értetlenül cselekvők abban, hogy Isten nem rója fel vétkeiket, ha nem sírnak, nem verik a mellüket és nem térnek meg?

4. Férfiak, Dávidnak ez az egy, Uriás feleségével kapcsolatos törvénszegő tette – mondtam – mutatja, hogy a pátriárkáknak nem azért volt több feleségük, mert paráznák voltak, hanem ezek által teljesedett be minden misztérium és az üdvrend. Mivel, ha megengedett lett volna, hogy valaki azt és azokat vegye feleségül, és annyit, amennyit akar, amit megcselekednek a fajtátokból való férfiak földkerekségszerte, ahová elvándorolnak vagy ahová elküldik őket, házasságkötés címén vesznek el asszonyokat, akkor mennyivel inkább megengedett lett volna ez Dávidnak?

5. Ezeket mondtam ó kedves Markosz Pompeianusz¹⁰⁴, és szünetet tartottam.

CXLII. 1. Trifón várt valamelyest: – Látod – mondta –, nem volt szándékunkban, hogy ezekről a dolgokról eszmecserét folytassunk. Megvallom, nagyon élveztem a társalgást, s úgy gondolom, hogy ezekhez én is hasonlóképpen hozzájárulhatok. Többet találtunk ugyanis, mint amit vártunk, vagy amit egyáltalán valaha is várhattunk volna. Ha még gyakrabban megtehetnénk ezt, még több hasznunk volna ezeknek a kérdéseknek a vizsgálatából. Miután azonban távozóban vagy és naponta várod a hajót, hogy útra kelhess, ne essen nehezedre elválásunk után úgy emlékezni ránk, mint barátaidra. 2. Ha maradnék – mondtam –, felőlem akár naponta is értekezhetnénk ezekről, de immár az indulásra várva, Isten segítségével és intelmével figyelmeztetek benneteket, arra törekedjétek, hogy üdvösségetek nagy küzdelmét megvívjátok, a mindenható Isten Felkentjét inkább tiszteljétek, mint tanítóitokat.

3. Ezek után elmentek, üdvözöltek még, kívánták, hogy megmenekedjek az út minden veszedelmétől. Én pedig kérve őket, ezt mondtam: Más, nagyobb, nem kívánhatok nektek férfiak, mint hogy felismerjétek a boldogulás minden embernek adott ezen útját, hogy Jézus az Isten Felkentje, ... alakítsátok át magatokat hozzánk hasonlóvá...